

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE İKTİSADİ BÜYÜME VE FAİZ ORANI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

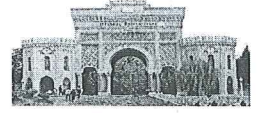
MEHMET BURAK KARATAŞ

2501130357

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. SELMAN YILMAZ

İSTANBUL-2017

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : MEHMET BURAK KARATAŞ Numarası : 2501130357

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT POLİTİKASI

Danışman : DOÇ. DR. SELMAN YILMAZ

Tez Savunma Tarihi : 08.05.2017

Tez Savunma Saati : 14:30

Tez Başlığı : TÜRKİYE EKONOMİSİNDE İKTİSADİ BÜYÜME VE FAİZ ORANI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ÜNAL ÇAĞLAR		Kabul
2- DOÇ. DR. SEMA ULUTURK AKMAN		Kabul.
3- DOÇ. DR. SELMAN YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. RENGİN AK		
2- YRD. DOÇ. DR. DEMET ÇAK		

ÖZ

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE İKTİSADİ BÜYÜME VE FAİZ ORANI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

MEHMET BURAK KARATAŞ

İktisadi büyüme tarih boyunca bir ülke ekonomisinin performansının ölçülmesinde kullanılan en önemli makroekonomik değişkenlerden biri olmuştur. Özellikle günümüzde, sermayenin sınır tanımadığı globalleşen dünyada bu değişken daha önemli bir konuma gelmiştir. İktisadi büyüme ve faiz oranı arasındaki ilişki ise, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir tartışma konusu haline almıştır.

Bu çalışmada öncelikle iktisadi büyüme ve faiz oranı, kapsamlı olarak teorik açıdan ele alınmıştır. Daha sonra 1980-2015 yılları arasında Türkiye ekonomisinde gerçekleştirilen iktisadi büyüme ve faiz politikaları incelenmiştir. Son bölümde ise Türkiye ekonomisinde iktisadi büyüme ve faiz oranı arasındaki nedensellik ilişkisi, 2002-2015 yılları arasındaki üçer aylık verilerle analiz edilmiştir. Analizde; GSYH miktarı, GSYH büyüme oranları, bankalarca açılan mevduat kredilerine uygulanan faiz oranları ve bankalarca açılan ticari kredilere uygulanan faiz oranları değişken olarak kullanılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda; nominal faiz oranlarından GSYH'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilirken, reel faiz oranları ve GSYH büyüme oranları arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Büyüme, Faiz Oranı, Türkiye Ekonomisi

ABSTRACT

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND INTEREST RATE IN THE TURKISH ECONOMY

MEHMET BURAK KARATAŞ

Economic growth has been one of the most important macroeconomic variables used to measure the performance of a country's economy throughout history. Especially nowadays, this variable has become more important in the globalizing world where the capital has no limit across boundaries. The relationship between economic growth and the interest rate has become an important debate issue, especially for developing countries.

In this study, economic growth and interest rate are examined from the theoretical point of view. Then the economic growth and interest policies were executed in the Turkish economy between the years 1980-2015 were examined. In the last part, the causality relation between economic growth and interest rate in the Turkish economy has been analyzed quarterly between 2002-2015. In the analysis; amount of GDP, GDP growth rates, interest rates applied to deposit loans opened by banks and interest rates applied to commercial loans issued by banks were used as variables.

As a result of the analysis; A one-way causality relationship from nominal interest rates to GDP was found, but a causality relationship between real interest rates and GDP growth rates could not be determined.

Key Words: Economic Growth, Interest Rate, Turkish Economy

ÖNSÖZ

Türkiye ekonomisi 1980'lerden sonra libelleşme hareketi içine girmiştir. Sermaye hareketleri nispeten daha serbest hale gelmiş, devletin ekonomi üzerindeki etkinliğinin azaltılması hedeflenmiştir. Bunun sonucunda faiz oranları, döviz kurları gibi değişkenler piyasa ekonomisi tarafından belirlenmeye başlamıştır.

Ancak tarihsel olarak gerçekleştirilen politikaların kısa vadeli ve günü kurtarmaya yönelik olması sebebi ile, ekonominin serbestleştirilmesi amacı tam anlamı ile gerçekleştirilememiştir. Bunun sonucunda ülke ekonomisi birçok krizle karşı karşıya gelmiş, uygulanan serbestleşme politikaları daha anlamsız bir hal almıştır.

Bu çalışmada 1980 sonrasındaki söz konusu serbestleşme hareketleri ışığı altında Türkiye ekonomisinde iktisadi büyüme ve faiz oranı politikalarının etkileri incelenmiştir.

Öncelikle İstanbul Üniversitesi'nin değerli akademisyenlerine, özellikle tez sürecim boyunca sabır ve özveri ile beni yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Selman YILMAZ'a, daha sonra hayatım boyunca yanımda olan aileme ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜMENİN KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. İktisadi Büyümeyle İlgili Tanımlar.....	5
1.1.1. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla.....	5
1.1.2. Gayrisafi Milli Hasıla.....	6
1.1.3. Safi Milli Hasıla.....	7
1.1.4. Milli Gelir.....	7
1.1.5. Kişisel Gelir.....	8
1.1.6. Kullanılabilir Gelir.....	8
1.2. İktisadi Büyümeyi Etkileyen Faktörler.....	8
1.2.1. Temel Faktörler.....	9
1.2.1.1. Beşeri Sermaye.....	9
1.2.1.2. Nüfus Artışı.....	10
1.2.1.3. Finans Sektörünün Etkisi.....	11
1.2.1.4. Makroekonomik İstikrar.....	13
1.2.1.5. Dış Ticaret.....	14
1.2.1.6. Kamu Kesiminin Büyüklüğü.....	15
1.2.1.7. Gelir Dağılımı.....	16
1.2.1.8. Politik Gelişmişlik Düzeyi.....	17

1.2.2. İkincil Faktörler.....	18
1.2.2.1. Sermaye.....	18
1.2.2.2. Emek.....	19
1.2.2.3. Verimlilik.....	20
1.3. İktisadi Büyümenin Ölçülmesi.....	21
1.3.1. Üretim Yöntemi.....	21
1.3.2. Harcama Yöntemi.....	21
1.3.3. Gelir Yaklaşımı.....	22
1.4. Büyüme Teorileri.....	23
1.4.1. Geleneksel Büyüme Teorileri.....	24
1.4.1.1. Klasik Büyüme Teorileri.....	24
1.4.1.1.1. Adam Smith'in Büyüme Teorisi.....	24
1.4.1.1.2. Thomas R. Malthus'un Büyüme Teorisi.....	25
1.4.1.1.3. David Ricardo'nun Büyüme Teorisi.....	26
1.4.1.2. Sosyalist Büyüme Modeli.....	26
1.4.1.3. Schumpeter'in Büyüme Modeli.....	27
1.4.1.4. Keynes'in Büyüme Modeli.....	28
1.4.2. Çağdaş Büyüme Teorileri.....	28
1.4.2.1. Harrod- Domar Büyüme Modeli.....	29
1.4.2.2. Solow Büyüme Teorisi.....	29
1.4.3. Post-Keynesyen Büyüme Modelleri.....	30
1.4.3.1. Kaldor'un Büyüme Modeli.....	31
1.4.3.2. Pasinetti'nin Büyüme Modeli.....	31
1.4.3.3. Robinson'un Büyüme Modeli.....	32
1.4.4. İçsel Büyüme Modelleri.....	32
1.4.4.1. Romer'in Büyüme Modeli.....	33
1.4.4.2. Lucas'ın Büyüme Modeli.....	34
1.4.4.3. Barro'nun Büyüme Modeli.....	35

1.5. Büyümenin Finansmanı.....	35
1.5.1. İç Tasarruflar.....	36
1.5.1.1. Gönüllü Tasarruflar.....	36
1.5.1.1.1. Hanehalkı Tasarrufları.....	37
1.5.1.1.2. İşletme Tasarrufları.....	37
1.5.1.1.3. Kamu Tasarrufu.....	37
1.5.1.2. Zorunlu Tasarruflar.....	38
1.5.1.2.1. Vergiler.....	39
1.5.1.2.2. Enflasyon.....	39
1.5.1.2.3. İç Borçlar.....	40
1.5.2. Dış Finansman Kaynakları.....	41
1.5.2.1. Dış Borçlar.....	41
1.5.2.2. Yabancı Sermaye.....	42
1.6. İstihdamsız Büyüme.....	43
1.6.1. İstihdamsız Büyümenin Nedenleri.....	44
1.6.2. İstihdamsız Büyüme Yönelik Tedbirler.....	45

2.BÖLÜM

FAİZ ORANININ KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVESİ

2.1. Faiz Çeşitleri.....	48
2.1.1. Nominal Faiz.....	48
2.1.2. Reel Faiz.....	48
2.2. Faiz Oranını Belirleyen Faktörler.....	49
2.2.1. Temel Faktörler.....	49
2.2.1.1. Para Arzındaki Değişmeler.....	50
2.2.1.2. Para Talebindeki Değişme.....	51
2.2.1.3. Enflasyon.....	52
2.2.2. İkincil Faktörler.....	53
2.2.2.1. Döviz Kuru.....	53

2.2.2.2. Kamu İç Borçlanması.....	54
2.2.2.3. Uluslar arası Sermaye Akımları.....	55
2.3. Faiz Teorileri.....	56
2.3.1. Faizin Varlık Nedenini Açıklayan Teoriler.....	56
2.3.1.1. Nemalandırma Teorisi.....	56
2.3.1.2. Verimlilik Teorisi.....	57
2.3.1.3. İstismar Teorisi.....	57
2.3.1.4. Feragat (Vazgeçme) Teorisi.....	58
2.3.1.5. Kullanma Teorisi.....	58
2.3.1.6. Zaman Tercihi Teorisi.....	58
2.3.2. Faiz Oranını Açıklayan Teoriler.....	60
2.3.2.1. Klasik Faiz Teorisi.....	60
2.3.2.2. Wicksell'in Faiz Teorisi.....	61
2.3.2.3. Keynesyen Likidite Tercihi Teorisi.....	63
2.3.2.4. Hicks-Hansen Faiz Oranı Teorisi.....	65
2.3.2.5. Friedman'ın Faiz Teorisi.....	67
2.3.2.6. Fisher'in Faiz Teorisi.....	68
2.3.2.7. Tobin'in Portföy Teorisi.....	69
2.3.2.8. Taylor Kuralı.....	69
2.3.2.9. Tek Faiz Teorisi.....	70
2.3.2.10. Mc Kinnon- Shaw Yaklaşımı.....	71
2.4. Faiz Oranının Hesaplanması.....	71
2.4.1. Basit Faiz.....	71
2.4.2. Bileşik Faiz.....	72

3.BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN İKTİSADİ BÜYÜME ve FAİZ POLİTİKALARI

3.1. Türkiye'de İktisadi Büyümeyi Etkileyen Faktörler.....	73
3.1.1 Temel Faktörler.....	73
3.1.1.1. Beşeri Sermaye.....	73
3.1.1.2. Nüfus Artışı.....	74

3.1.1.3. Finans Sektörünün Etkisi.....	75
3.1.1.4. Makroekonomik İstikrar.....	75
3.1.1.5. Dış Ticaret.....	76
3.1.1.6. Kamu Kesiminin Büyüklüğü.....	77
3.1.1.7. Gelir Dağılımı.....	77
3.1.1.8. Politik Gelişmişlik Düzeyi.....	78
3.1.2. İkincil Faktörler.....	78
3.1.2.1. Sermaye.....	79
3.1.2.2. Emek.....	79
3.1.2.3. Verimlilik.....	80
3.2. Türkiye’de İktisadi Büyümenin Finansmanı.....	80
3.2.1. İç Tasarruflar.....	80
3.2.1.1. Gönüllü Tasarruflar.....	81
3.2.1.1.1. Hanehalkı Tasarrufları.....	81
3.2.1.1.2. İşletme Tasarrufları.....	81
3.2.1.1.3. Kamu Tasarrufu.....	82
3.2.1.2. Zorunlu Tasarruf.....	82
3.2.1.2.1. Vergiler.....	82
3.2.1.2.2. Enflasyon.....	83
3.2.1.2.3. İç Borçlar.....	84
3.2.1.3. Dış Finansman Kaynaklar.....	84
3.2.1.3.1. Dış Borçlar.....	85
3.2.1.3.2. Yabancı Sermaye.....	85
3.3. Türkiye’de İstihdamsız Büyüme.....	86
3.3.1. Türkiye’de İstihdamsız Büyümenin Nedenleri.....	86
3.3.2. Türkiye’de İstihdamsız Büyüme Yönelik Tedbirler.....	87
3.4. 2000-2010 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları.....	88
3.4.1. 2000-2005 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları.....	88
3.4.2. 2006-2010 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları.....	91
3.5. 2010-2015 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları.....	92
3.5.1. 2010-2011 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları.....	92
3.5.2. 2012-2015 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları.....	93

3.6. Türkiye’de Faiz Oranını Belirleyen Faktörler.....	96
3.6.1. Temel Faktörler.....	96
3.6.1.1. Para Arzındaki Değişmeler.....	96
3.6.1.2. Para Talebindeki Değişim.....	97
3.6.1.3. Enflasyon.....	98
3.6.2. İkincil Faktörler.....	98
3.6.2.1. Döviz Kuru.....	99
3.6.2.2. Kamu İç Borçlanması.....	99
3.6.2.3. Uluslararası Sermaye Akımları.....	100
3.7. 2000-2010 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları.....	100
3.7.1. 2000-2005 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları.....	100
3.7.2. 2006-2010 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları.....	101
3.8. 2010-2015 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları.....	103
3.8.1. 2010-2011 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları.....	103
3.8.2. 2012-2015 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları.....	104
3.9. Ekonometrik Analiz.....	105
3.9.1. Literatür Taraması.....	105
3.9.2. Veri Seti.....	108
3.9.3. Yöntem ve Analiz.....	109
3.9.3.3. Genişletilmiş Dickey Fuller ADF Testi.....	110
3.9.3.4. Johansen Eşbütünleşme Testi.....	113
3.9.3.5. Granger Nedensellik Analizi.....	115
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	122

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri 2011-2014.....	74
Tablo 2: Büyüme Rakamları.....	89
Tablo 3: Büyüme Oranı İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları.....	110
Tablo 4: GSYH İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları.....	110
Tablo 5: Nominal Mevduat Faizleri İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları.....	111
Tablo 6: Nominal Ticari Kredi Faizleri İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları.....	112
Tablo 7: Reel Mevduat Faizleri İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları.....	112
Tablo 8: Reel Ticari Kredi Faizleri İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları.....	113
Tablo 9: VAR Modeli Gecikme Sonuçları.....	113
Tablo 10: Rank Testi Testi Sonuçları.....	114
Tablo 11: Özdeğer Testi Testi Sonuçları.....	115
Tablo 12: GSYH ve Nominal Mevduat Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları.....	115
Tablo 13: GSYH ve Nominal Ticari Kredi Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları.....	116
Tablo 14: Büyüme Oranı ve Reel Mevduat Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları.....	116
Tablo 15: Büyüme Oranı ve Reel Ticari Kredi Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları.....	116

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Üretim İmkanları Eğrisi ve İktisadi Büyüme.....	3
Grafik 2: Para Arzındaki Değişmenin Faiz Oranına Etkisi.....	51
Grafik 3: Para Talebindeki Değişmenin Faiz Oranına Etkisi.....	52
Grafik 4: Klasikler’de Faiz Teorisi.....	61
Grafik 5: Wicksell’in Faiz Teorisi.....	62
Grafik 6: Keynes’ Göre Faiz Oranları.....	64
Grafik 7: Likidite Tercihi Yaklaşımı.....	64
Grafik 8: IS-LM Modeli.....	66
Grafik 9: IS Eğrisi’ndeki Kaymanın Etkileri.....	66
Grafik 10: LM Eğrisi’ndeki Kaymanın Etkileri.....	67

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ADF	:Augmented Dickey Fuller
AE	:Aynı Eser
AGE	:Adı Geçen Eser
ARGE	:Araştırma Geliştirme
BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DİBS	:Devlet İç Borçlanma Senetleri
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
EK	:En Küçük Kareler
G8	:Group of Eight
G20	:Group of Twenty
GDP	:Gross Domestic Product
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	:International Monetary Fund
İİBF	:İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İSMMMO	:İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası
İTO	:İstanbul Ticaret Odası
KDV	:Katma Değer Vergisi
KİT	:Kamu İktisadi Teşekkülleri
KOBİ	:Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MAI	:Multilateral Agreement on Investment
MÜSİAD	:Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
NMF	:Nominal Mevduat Faizleri
NTKF	:Nominal Ticari Kredi Faizleri
OECD	:Organisation For Economic Co-operation And Development
RMF	:Reel Mevduat Faizleri
RTKF	:Reel Ticari Kredi Faizleri
SBE	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
TCMB	:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEK	:Türkiye Ekonomi Kurumu
TL	:Türk Lirası
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Üretim yapısında Sanayi Devrimi ile başlayan değişiklik, emeğin de tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru geçiş yapmasına sebep olmuştur. Bu değişiklik sonucu toplum yapıları değişmiş, nüfus miktarı artmaya başlamış ve köyden kente göç akımı gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu değişim neticesinde daha çok insanın hayatını sürdürme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu da söz konusu üretim yapısının her geçen gün değişip gelişmesini ve üretimin yıllar itibarı ile artmasını gerekli kılmıştır.

Üretimin artması gerekliliği gün geçtikçe ülke ekonomilerinin birbirleri ile entegre olmasına sebep olmuştur. Böylece dış ticaret olanakları gelişmiş, ülkelerin mevcut üretim ve dış ticaret yapılarına göre kazançları da değişiklik göstermiştir. Mevcut dönemin teknolojik yapısına ayak uydurabilen ülkeler bu değişimden daha kazançlı çıkarken, buna ayak uyduramayan ülkelerin ekonomilerinde sürdürülebilir bir gelişim süreci yakalanamamıştır.

Günümüzde ise dünya ekonomisi neredeyse tümüyle birbiri ile entegre olmuş, sermayenin ve emeğin önündeki engeller mümkün olduğunca kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu da ülke ekonomilerinin sürdürülebilir bir büyüme açısından bağımlı olduğu makroekonomik değişkenlerin daha da çeşitlenmesine sebep olmuştur.

İktisadi büyüme ve faiz oranı arasındaki ilişki ise literatürde kendine fazlaca çalışma alanı bulmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmaların kimisinde bu ilişki negatif yönlü, kimisinde pozitif yönlü, kimisinde ise dolaylı olarak birbirlerini etkilediği sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada da iktisadi büyüme ve faiz oranı başlangıçta teorik olarak ele alınmış, daha sonra Türkiye ekonomisinde iktisadi büyüme ve faiz oranı uygulamaları anlatılmış, en sonunda da bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir.

1.BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜMENİN KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVESİ

Büyüme, günlük dilde bir ağacın büyümesi gibi, öncelikle organizmaların büyümesi şeklinde bir çağrışım yapmakta; daha sonra suyun hacminin artması gibi sayısal olarak bir büyüme akla gelmektedir. Günlük dilde ise iktisadi büyüme deyince, iktisadi kabul edilen faktörlerin ölçeğinin artması anlaşılmaktadır. Örneğin; beşer kişilik elli ailenin beş yüz koyunun olduğunu, bu koyunların yılda elli bin litre süt, beş bin kilo et ürettiğini varsaydığımızda; bu ailelerin yüze çıkması durumunda, koyunların da yılda yüz bin litre süt ile on bin kilo et ürettiği durumda bu ekonominin büyüdüğü söylenebilmektedir. Bu ilişkide önemli olan, söz konusu unsurların hepsinin aynı oranda büyümesi olmaktadır. Yani buradaki ilişkide bütün faktörler bir arada büyümektedir.¹

İktisadi büyüme aslında, bir ekonominin üretim hacminin birbirini takip eden dönemler şeklinde artması olarak tanımlanmaktadır.² Bir ülkedeki kaynakların miktarının ya da onların verimliliğinin artmasıyla birlikte üretim koşullarının iyileştirilmesi veya üretim teknolojisi ile kurumsal çerçevenin değiştirilerek daha büyük üretim seviyelerine ulaşması iktisadi büyüme olarak kabul edilmektedir. İktisadi büyüme, buna ek olarak üretim faktörlerinin kişi başına düşen reel milli geliri artırarak sürekli yükselmesi şeklinde de tanımlanabilmektedir.³ Birçok açıdan değerlendirilse de iktisadi büyüme hususunda belli parametrelerdeki artıştan bahsedilmektedir.

¹ Yahya Sezai Tezel, **İktisadi Büyüme**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 1995, s. 2.

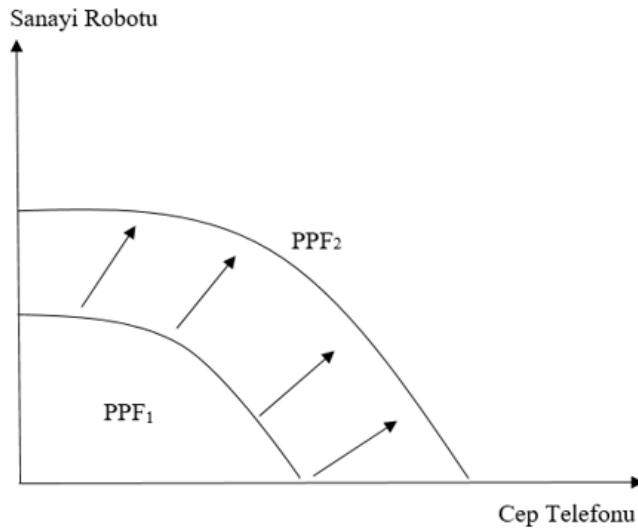
² Hasan Alp Özel, **Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri**, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.II, No: 1, Bahar 2012, s.64.

³ Semih Aktuğ, **Kavramsal Açıdan Ekonomik Büyüme Ekonomik Kalkınma ve Bölüşü İlişkileri**, (Çevrimiçi) <http://sosyalpolitikainfo.files.wordpress.com/2010/06/bolusum.pdf>, 19.11.2014

İktisadi büyümenin temeli, bir ülkenin üretim kapasitesinde ya da potansiyelinde oluşan artışlar ve bu artışların yarattığı sonuçlar açısından değerlendirilmektedir. Bir önceki duruma göre daha fazla mal ve hizmet üretebilme gücüne sahip olma anlamına gelen kapasite artırma işlemi ancak uzun dönemde başarılabilmektedir.⁴ Çünkü sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabilmesi için ekonomik yapıda da değişikliklerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu da kısa vadede gerçekleştirilebilecek bir durum olmamaktadır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya ekonomisinde ülkelerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak ikiye ayrılması ile büyüme analizi daha da önem kazanmaktadır.⁵ O süreçten günümüze kadar ise, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı daha da önemli bir unsur haline gelmektedir. Nitekim bu doğrultuda, uluslararası ekonomik platformda G8, G20 gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dahil olduğu iktisadi oluşumlar göze çarpmaktadır.

Grafik 1: Üretim İmkanları Eğrisi ve İktisadi Büyüme

Kaynak: Mustafa Özer ve diğerleri, **İktisada Giriş**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.17.

⁴ Metin Berber, **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Trabzon, Derya Kitabevi, 2006, s. 2-8

⁵ Nurdan Aslan, **KPSS ve Kurum Sınavları İçin Makro İktisat**, İstanbul, Marmara Kariyer Akademisi, 2013, s.391.

Üretim imkanları eğrisi, bir toplumun tüm kaynakları ve teknolojisi ile üretebileceği mal ve hizmet bileşimlerini; eğri üzerindeki her nokta ise, iki maldan üretilebilecek mal miktarının sınırını göstermektedir.⁶ Cari üretim olanakları sınırı altında kalan herhangi bir noktadaki üretim bileşimi, kaynakların tamamının üretim sürecine dahil edilmemesi halindeki üretim düzeyini, bir başka deyişle ekonomide istihdam edilmeyen, yani atıl üretim faktörleri olduğunu ifade etmektedir.⁷ Ekonomide atıl üretim faktörlerinin bulunması ise ekonomik büyüme potansiyelinin tam olarak gerçekleştirilemediği anlamına gelmektedir.

Grafik 1'deki Üretim İmkanları Eğrisi'nde de görüldüğü gibi, sadece cep telefonu ve sanayi robotu üretilen bir ülkede, her ikisinin üretimi de arttığında, üretim imkanları eğrisi sağa doğru kayarak PPF₂ konumuna gelmektedir. Bu da iktisadi büyümenin gerçekleştiğini göstermektedir.

İktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma kavramları günümüzde kimi zaman aynı anlamda kullanılabilen, ancak ikisi arasında iktisadi anlamda farklılık bulunmaktadır. İktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma arasındaki farkları en iyi şekilde açıklayan ekonomist Alfred Amonn olmaktadır. Amonn'a göre ülke ekonomisi zamanla iki yönde değişmektedir: Birincisi gövdesi ile büyümekte ve genişlemekte; yani nüfusu, işgücü ve üretim faktörlerinde artışlar olmaktadır. İkincisi bünye ve çatısı ile değişmekte; yani milli gelir içinde tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin payında, emeğin bu sektörlere dağılımında çeşitli değişimler meydana gelmektedir. İşte ülke ekonomisindeki üretim faktörlerinde gerçekleşen artışlara iktisadi büyüme denmektedir. Kalkınma ya da gelişme ise ekonominin bünye ve çatısında meydana gelen değişimleri ifade etmektedir. İktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma kavramları ile asıl anlatılmak istenen; ekonomide işgücünün, doğal kaynakların, teknolojinin ve diğer üretim faktörlerinin yıldan yıla kişi başına daha çok reel gelir sağlayacak şekilde

⁶ Mustafa Özer ve diğerleri, **İktisada Giriş**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.14.

⁷ Zeynel Dinler, **KPSS İktisat**, Bursa, Ekin Yayınevi, 2012, s.3.

artması olmaktadır.⁸ Buradaki artışların dönemler itibarı ile gerçekleşmesi önem arz etmektedir.

Günümüzde iktisadi büyüme, iktisadi kalkınmaya ön ayak olduğunda anlamlı hale gelmektedir. Aksi halde iktisadi büyüme; zenginin daha zengin, fakirin daha fakir olmasına yol açarak adaletsizliğe neden olabilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde büyümenin ekonomi üzerindeki ilk etkisi GSMH'nin dağılımı üzerinde olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde büyüme gerçekleşirken GSMH içinde tarımın payı azalmakta ve sanayi sektörünün payı artmaktadır. Bu tip ekonomilerde emek arzı da sanayi sektöründe yoğunlaşmaktadır.⁹ Bu durum da ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini azaltmaktadır.

Ekonomik büyüme olayına olan ilgi, insan refahı konusundaki ilgiden kaynaklanmaktadır. Bir toplumun refahı için asıl unsur kişi başına düşen mal ve hizmet miktarıdır. Eğer zaman içinde kişi başına düşen mal ve hizmet miktarında artış olursa, refah seviyesinde de artış olduğu söylenebilmektedir. Böylece, ekonomik büyüme konusunda en önemli ölçü kişi başına reel üretim seviyesi olmaktadır.¹⁰ Almanya, İngiltere, ABD gibi gelişmiş ülkelere bakıldığında bu ülkelerin hem refah seviyelerinin, hem de büyüme oranlarının yüksek olması bu hususu destekler niteliktedir.

1.1. İKTİSADİ BÜYÜME İLE İLGİLİ TANIMLAR

1.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Gayrisafi yurtiçi hasıla, bir ülke sınırları içinde, genellikle bir yılda, cari yılda üretilmiş olan nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları ile çarpılması sonucu elde

⁸ Yalçın Acar, **Büyüme Teorileri**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, 1990, s.5.

⁹ Selman Yılmaz, **Makroekonomik Teoride Yatırım, Büyüme ve Enflasyon**, İstanbul, Beşir Kitabevi, 2012, s. 21-22.

¹⁰ Wallace C. Peterson, **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çev. Talat Güllap, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1994, s. 481.

edilen değerin toplamı olmaktadır. Hem ilgili ¼lkeye ait üretim faktörleri hem de başka ¼lkelere ait üretim faktörlerinin ¼lke sınırları içinde ürettiği değerlerin toplamı dikkate alınmaktadır.¹¹

Gayrisafi yurtiçi hasıla hesaplanırken, mükerrer sayımdan kaçınılmalıdır. Bu bağlamda gayrisafi yurtiçi hasıla değerinin hesaplanması için iki yöntem kullanılmaktadır: Birincisinde; üretimin bütün aşamalarında elde edilen katma değerler toplanmaktadır. İkincisinde ise; üretim sürecinin son aşamasındaki mal ve hizmetlerin parasal değerleri toplanmaktadır.¹² Gayri safi yurt içi hasıla hesaplamaları ¼lke ekonomilerinin performanslarının ölçülmesinde sık sık kullanılan yöntemlerden birisidir.

1.1.2. Gayri Safi Milli Hasıla

Gayrisafi milli hasıla, ¼lke vatandaşları tarafından bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin parasal değeridir. Başka bir ifade ile, ¼lke vatandaşlarının ürettiği değerler, vatandaşların yurt içinde ve yurt dışında ürettiği değerlerin toplamına eşit olmaktadır.¹³

Gayrisafi milli hasılanın hesaplanmasında sadece tüketicilerin doğrudan kullanımına sunulan nihai mallar dikkate alınmaktadır.¹⁴ Söz konusu malın üretiminde kullanılan diğer mallar da hesaplamaya dahil edilirse, mükerrer sayma sorunu ortaya çıkabilmekte ve bu da hesaplamanın yanlış olmasına yol açabilmektedir.

¹¹ Yüksel Bilgili, **Makro İktisat**, İstanbul, İkinci Sayfa Yayınevi, 2014, s.37.

¹² M. Merih Paya, **Makro İktisat**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2007, s. 22-23.

¹³ Bilgili, **a.g.e.**, s.36.

¹⁴ Zafer Tunca, **Makro İktisat**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005, s. 7-8.

1.1.3. Safi Milli Hasıla

Ekonomideki mal ve hizmetlerin kamu ve özel sektör tarafından gerçekleştirilen üretim sürecinde, yıllar itibarı ile üretim teçhizatında önceki yıllara göre bir miktar yıpranma oluşmaktadır. Net katkıya ulaşabilmek için mal ve hizmetlerin üretimi sırasında, üretim teçhizatında oluşan aşınma, eskime ve yıpranma paylarının göz ardı edilmesi gerekmektedir. İşte, üretilen mal ve hizmetlerin değerindeki bu aşınma ve eskime paylar göz ardı edildiğinde geriye kalan miktar safi milli hasılayı vermektedir.¹⁵ Genelde ülke ekonomilerinin performans hesaplamalarında tercih edilen yöntemlerden birisi olmamaktadır.

1.1.4. Milli Gelir

Milli gelir iki şekilde tanımlanabilmektedir. Birincisi; bir yıl içinde üretim faaliyetlerine katılan üretim faktörlerinin gelirlerinin toplamıdır. Ücret, faiz, rant ve karın toplanması ile bulunan bu değere fonksiyonel milli gelir denmektedir. İkincisi; bir yıl içinde üretilen bütün mal ve hizmet değerlerinin toplamıdır.¹⁶ Milli gelir; net milli gelirden, yurtiçi işlemler sonucu oluşan ve ithalattan alınan dolaylı vergilerin çıkarılması ve elde edilen bu tutara sübvansiyonların eklenmesi ile elde edilmektedir.¹⁷ Genelde ekonominin performansının ölçülmesinde milli gelir seviyesi dikkate alınmaktadır.

Baz olarak kabul edilen bir yıla göre, o yılın reel milli gelir artışı hesaplanmaya çalışıldığında; nihai mal ve hizmetlere o yıl gerçekleşen fiyatlar değil, söz konusu baz alınan yılın fiyatları uygulanmalıdır. Bu işlem sonucunda elde edilen milli gelir değerine reel milli gelir adı verilmektedir.¹⁸ Reel milli gelir, söz konusu hesaplamalarda daha sağlıklı sonuçlar vermektedir.

¹⁵ Acar, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁶ Aslan, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁷ Mahfi Eğilmez, **Ekonomi Politikası**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2011, s. 108.

¹⁸ Erdoğan Alkin, **Gelir ve Büyüme Teorisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1992, s. 16-17.

1.1.5. Kişisel Gelir

Firmaların devlete yaptığı kurumlar vergisi ödemesi, çalışanların devlete ödediği sosyal güvenlik kesintileri ve firmaların dağıtmadıkları karlarının milli gelirden çıkarılması; devletin bireylere yaptığı transfer ödemeleri ve faiz ödemelerinin milli gelire eklenmesi ile elde edilen değerdir.¹⁹

1.1.6. Kullanılabilir Gelir

Kullanılabilir gelir, kişilerin gelirlerine ve mülklerine konan tüm vergiler çıkarıldıktan sonra kendilerine kalan gelir olarak tanımlanabilmektedir. Toplam gelirden dolaysız vergiler çıkarılarak elde edilmekte ve kişilerin vergi sonrası satın alma gücünü göstermektedir.²⁰ Burada vergilerin gelirler üzerindeki etkisi giderilerek kişilerin gerçekte harcamalarında kullanabildikleri gelirden bahsedilmektedir.

1.2. İKTİSADİ BÜYÜMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İktisadi büyümeyi etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. İçsel büyüme modelleri iktisadi büyümeyi, piyasada var olan iktisadi unsurların kendi içindeki dinamikleri ile belirlediğini varsaymaktadır. Bu modeller, nüfusun artması ve beşeri sermaye birikimi iktisadi büyüme açısından önemli olmaktadır. Dışsal büyüme teorilerinde ise tasarruf ve sermaye birikimi iktisadi büyüme açısından önemli bir rol oynamakta, teknoloji uzun dönemde büyümenin temelini oluşturmaktadır. Ancak, teknoloji faktörü dışsal olarak tanımlanmaktadır.²¹ Yani iktisadi büyümeyi etkileyen faktörler ülkeden ülkeye, dönemden döneme değişiklik göstermektedir.

¹⁹ Aslan, a.g.e., s.4-5.

²⁰ a.e., s.5.

²¹ Aynur Pala ve Dilek Teker, **AB-27 Ülkeleri ve Türkiye’de Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Statik Panel Veri Modeli Uygulaması**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/m1f6dG>, 09.06.2016.

1.2.1. Temel Faktörler

Bu faktörler birbirlerini etkileyerek reel büyümeyi gerçekleştirmektedirler. Örneğin; sermaye birikimi bir ekonomide tek başına reel büyüme gerçekleştirememekte, sermaye birikimini oluşturan tasarrufların yatırıma dönüşmesi gerekmektedir. Bu yatırımlar beşeri sermaye ve reel üretim çıktılarını artırmakta, fakat bu çıktılar teknolojik ilerleme olmadan gerekli reel büyümeyi sağlayamamaktadır.²²

1.2.1.1. Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye, bir ekonomide bilgi ve becerisi ile üretime katkı sağlayan emek unsuru olarak kabul edilmektedir. Bilgi, eğitim, tecrübe, teknolojik gelişme gibi faktörlerin üretim sürecindeki katkılarının gün geçtikçe daha da önemli hale gelmesi ile birlikte bu faktörler de sermaye kapsamı içerisinde değerlendirilmeye başlamıştır. Bu nedenle beşeri sermayeye ve dolayısıyla eğitime yapılan yatırımlar, tüketim olarak değil bir nevi yatırım olarak görülmektedir. Beşeri sermaye, üretimin yurt içinde gerçekleştirilmesini sağlayan yeni teknolojilerin bulunması ve bu teknolojilerin yeni üretim yapıları yaratması açısından önemli bir rol üstlenerek üretimdeki verimliliği direkt olarak etkileyebilmektedir. Ayrıca fiziksel sermaye ve diğer faktörler de, beşeri sermayenin ve beşeri sermayeye katkı sağlayan diğer faktörlerin yeterli olduğu ülkelere doğru hareket etmektedir.²³

Günümüz küresel ekonomik platformunda yer alan katma değeri yüksek ürünlerin ihracat ve kişi başına düşen milli gelir üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu ürünlerin üretim süreçlerindeki bilgi, beceri ve eğitim gibi faktörlerin önemi daha iyi anlaşılmakta, bu doğrultuda ülkeler üretim yapılarını bu gibi sektörlere kaydırmaktadırlar.

²² Yılmaz, **a.g.e.**, s.24.

²³ Muammer Şimşek ve Cem Kadılar, **Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.XI, No:1, 2010, s.117-120.

Kimi araştırmacılar büyümenin kaynağı olarak yükseköğretimdeki arge faaliyetlerini gösterirken, kimileri de özellikle gelişmekte olan ülkeler için iktisadi büyümenin kaynağı olarak ilkokul eğitimi göstermektedirler.²⁴ Aynı zamanda kişi ve kurumların birbirlerine karşı güveni sonucu gerçekteleşen ilişkilerin yarattığı ekonomik unsurların incelenmesi olarak kabul edilen sosyal sermaye de beşeri sermaye açısından önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.²⁵ Ayrıca kişinin yaşam kalitesi ve hayata bakışı arasında doğrudan bir ilişi bulunmakta, bu da kişinin gelişmelere daha açık olmasına neden olabilmektedir.

1.2.1.2. Nüfus Artışı

Nüfus ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşım olan Ortodoks veya Malthusgil yaklaşım, hızlı nüfus artışının yoksulluğa neden olduğunu kabul etmektedir. İkinci yaklaşım olarak kabul edilen revizyonist yaklaşıma göre iktisadi büyüme hızının yüksek olması, beşeri sermaye birikiminin artmasına neden olarak iktisadi büyüme sürecine olumlu katkı sağlamaktadır. Üçüncü yaklaşım olan geçiş teorisi yaklaşımı ise, kişi başına düşen gelirdeki değişikliklerin nüfus artış hızını da etkilediğini savunmaktadır. Geçiş teorisi yaklaşımına göre, ekonomik kötüleşme sonucunda nüfus artış hızı yükselmektedir.²⁶ Görüldüğü gibi nüfus artışının iktisadi büyüme etkisi konusunda da bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Günümüzde nüfus artışının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önemli bir tartışma konusu olmaktadır. Nitekim gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfus oranının artması gelecekteki üretimin devamlılığı açısından tehdit unsuru olarak görülmekte ve bu doğrultuda nüfusu artırarak genç nüfusun toplam nüfus içindeki payının artırılması

²⁴ Halil Altıntaş ve Hakan Çetintaş, **Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, No: 36, Ağustos-Aralık 2010, s.38.

²⁵ Aysin Koç, **Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme**, Maliye Dergisi, No: 165, Temmuz-Aralık 2013, s. 243.

²⁶ Osman Murat Telatar ve Harun Terzi, **Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyüme Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme**, Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.XXIV, No:2, 2010, s. 198-201.

için çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Buna karşılık; Malthusyan yaklaşımdaki gibi, özellikle az gelişmiş ülkelerde nüfus artışının ekonomik yapı içerisinde kontrolünün kaybedileceği, yüksek doğurganlık oranlarının ekonomik büyümeyi dışsal bir etki olarak negatif yönde etkileyeceği de sık sık gündeme getirilmektedir.²⁷

Bir ülkenin büyümesi için gerekli olan en önemli unsurlardan biri nüfustur. Ancak “bilgi toplumu” kavramının önem kazandığı ekonomik düzende, söz konusu nüfusun niceliğinden çok niteliği ön plana çıkmaktadır. Nüfus oranının yıldan yıla azalmaya başlaması da ekonomik büyümenin temeli olan emek faktörünün azalması bakımından bir tehdit unsuru haline gelmektedir.

1.2.1.3. Finans Sektörünün Etkisi

Bir ülkede kullanılan finansal araçların çeşidinin artması ve bu araçlara erişebilmenin daha kolay hale gelmesi finansal gelişme olarak tanımlanmaktadır.²⁸ Finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan dört görüş bulunmaktadır. Birinci görüş; finansal aracılığın iktisadi büyümeye neden olduğunu, bu ilişkinin tasarruf miktarının ve buna bağlı olarak yatırımların artırılması ile gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. İkinci görüş, finansal piyasalardaki gelişmelerin reel sektörün faaliyetleri sonucunda gerçekleştiğini ve dolayısıyla iktisadi büyümenin finansal gelişmeye neden olduğunu ifade etmektedir. Üçüncü yaklaşım ise iki görüşün de kabul edilebileceğini ve karşılıklı olarak birbirlerini etkileyeceğini belirtirken, dördüncü yaklaşım ise aralarında bir nedenselliğin bulunmadığını ifade etmektedir.²⁹

²⁷ Şahabettin Güneş, **Türkiye’de Nüfus Artışının Ekonomik Büyümeyle İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. LX, No:3, 2005, s.128.

²⁸ Mehmet Mercan ve Osman Peker, **Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. VIII, No:1, Nisan 2013, s. 93-94.

²⁹ Şeref Bozoklu ve Veli Yılancı, **Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Analiz**, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. XXVII, No:2, 2013, s. 165.

Piyasada fon fazlalığına sahip olan kişiler bu fonları finansal sisteme aktararak tasarruf geliri elde edebilirken, fon açığı bulunanlar ise gereksinim duydukları fonları yine finansal piyasalardan elde edebilmekte ve yeni yatırımların gerçekleşmesine neden olmaktadır. Böylece bütün ekonomik birimlerin refahında bir artış sağlanması beklenmektedir.³⁰ Bunun sonucunda ekonomik sistemde gerçekleşen döngü, sistemin işleyiş mekanizmasını daha geçerli hale getirmektedir.

Sağlıklı bir işleyiş mekanizmasına sahip olan finansal sistemler ekonomide verimliliğin artmasına neden olarak iktisadi büyümeyi artırabilmektedirler.³¹ Özellikle bankacılık sistemindeki gelişmeler tüketici kredileri hacminin artmasına ve maliyetlerinin azalmasına neden olarak toplam talebi artırmakta ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi desteklemektedirler.³² Serbest piyasa ekonomisi koşullarının olması gerektiğini savunan görüşler, bu sistemin borç ve borç verenler için daha faydalı olacağını savunmaktadırlar.³³ Faiz oranlarının serbestleşmesi, bankaların kredi arzı üzerindeki kontrolün kalkması, banka sahipliği konusunda kontrolün olmaması, finans sektöründe rekabetin artırılması gibi düzenlemelerin, kurumsal yeterlilik şartları olmadan gevşemesi ciddi finansal krizlerin ve sistematik riskin yaratılmasına neden olabilmektedir.³⁴ Son dönemlerde yaşanan ekonomik krizlerin yapısına bakıldığında, finansal piyasaların sağlam temellerde olması durumu krizlerin atlatılması bakımından en önemli faktörlerden biri olmaktadır.

³⁰ Murat Nişancı, İlyas Karabıyık ve Metin Uçar, **Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme: Statik ve Dinamik Panel Veri Analizi**, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, No: 22, 2011, s. 109.

³¹ Özgür Aslan ve İsmail Küçükaksoy, **Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, No: 4, 2006, s. 26.

³² Seymur Ağayev, **Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi**, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, C.XXXII, No:1, 2012, s. 157.

³³ Erşan Sever, Zekai Özdemir ve Zekeriya Mızırak, **Finansal Globalleşme, Krizler ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme**, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, C. II, No: 3, Kasım 2010, s. 47-48.

³⁴ Aslı Afşar, **Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, No:36, Ekim 2007, s. 197-198.

Burada finansal sistemin beş ana unsuru bulunmaktadır: Birincisi yatırımların artırılmasına neden olmakta, ikincisi yatırım ürünlerinin çeşitlendirilmesiyle tasarruf sahiplerinin finansal sistem içine kanalize edilerek daha çok tasarruf yapmalarını sağlamakta, üçüncüsü yatırımların denetimi gerçekleştirmekte, tasarruf ve yatırım ürünlerinin çeşitlenmesiyle riskin dağılmasını ve yönetilmesini kolaylaştırmakta, son olarak da mal ve hizmet alımlarında bürokrasiyi azaltarak ticareti kolaylaştırmaktadır.³⁵ Bütün bu fonksiyonların bir arada sağlıklı bir şekilde çalışması, ekonomik sistemin devamlılığı açısından önemli olmaktadır.

1.2.1.4. Makroekonomik İstikrar

Bir ekonomide makroekonomik değişkenlerin istikrarsız olması gelir ve servet dağılımında adaletsizliğe neden olarak refah seviyesini düşürebilmektedir. Bu nedenle, makroekonomik istikrarın sağlandığı toplumlarda refah seviyesi de yüksek olmaktadır.³⁶

Son yıllarda ekonomik büyüme üzerinde enflasyonun etkisi önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Enflasyon ve büyüme arasında zincirleme bir ilişki kurularak, fiyat hareketlerinin makroekonomik dengeleri bozduğu, bunun da yatırım finansmanını etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır.³⁷ Aynı zamanda makroekonomik istikrara eşlik eden mali disiplin de ülkelerin kredibilitelerinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulmuş en önemli unsurlardan biri olmaktadır. Buna bağlı olarak ekonomik istikrarını sağlamış olan ülkelerin sermaye yapıları da sağlam olmaktadır.

³⁵ Sevcan Güneş, **Finansal Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi: Türkiye Örneği**, Doğu Üniversitesi Dergisi, C. XIV, No:1, 2013, s. 75.

³⁶ Merkez Bankası Başkanı Erdem Başçı'nın Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından düzenlenen, **Finansal ve Makroekonomik İstikrar: Önümüzdeki Zorluklar** konulu konferansı açılış konuşması, İstanbul: 4 Haziran 2012

³⁷ A.Suut Doğruel ve Fatma Doğruel, **İktisat Üzerine Yazılar II**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2003, s. 409-411.

1.2.1.5. Dış Ticaret

Dışa açıklıkla ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin boyutu, ayrıca dışa açıklığın bir ülke ekonomisine katkı sağlayıp sağlamadığı konusu hala tartışılmaktadır.³⁸ Ancak uygulamada iki değişken de birbirlerini etkilemektedir.³⁹ Gerçekten de gelişmiş ülke ekonomilerine bakıldığında, bu ülkelerin küresel ticarete önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi, büyümenin kaynağı olarak ihracatı görmektedir ve uzmanlaşmanın sanayi ürünleri üzerinde gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır.⁴⁰ Burada tüm sanayilerin değil, ancak gelişme potansiyeline sahip olan sektörlerin teşvik edilmesi gerekmektedir. Bunun için de ekonomiyi küresel ticaretten koparmayacak bir ticaret politikası izlenmeli, ulusal kaynak tahsisi sadece iç talep ile değil, aynı zamanda uluslararası talep tarafından da belirlenmelidir.⁴¹

Ülkelerin ekonomik gelişmeleri yolundaki en önemli unsurun ihracat potansiyeli olduğu geniş kabul gören bir unsur haline gelmektedir. Ancak burada ihracat ürünlerinin yapısı da önemli olmaktadır. Katma değeri yüksek olmayan ürünlerin ihracatı, ihracat gelirlerinin artış yönünde devamlılığını sağlayamamaktadır.

Dış ticaret maliyet getirisi ile birçok fayda sağlamaktadır. Maliyetler düşünce ürün çeşitlenmekte ve kalitesi artmakta, teknoloji gelişmekte ve ülkeler arasında yayılmakta, ardından gelen daha iyi üretim ve yönetim de verimliliği arttırmaktadır.⁴² Girişimciler de yenilikçi ürünlerden ortaya çıkan tekel rantlarını elde etmek için

³⁸ Serdar Kurt ve Metin Berber, **Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme**, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. XXII., No: 2, 2008, s.57.

³⁹ Ekrem Gül, Ahmet Kamacı ve Serkan Konya, **Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği**, Akademik Bakış Dergisi, No: 35, Mart-Nisan 2013, s.3.

⁴⁰ Sinem Yapar Saçık, **Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme**, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi, No:11, Haziran 2009, s. 165.

⁴¹ Mehmet Yavuz, **Türkiye’de İhracatın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Bir Zaman Serisi Analizi**, (Çevrimiçi), <http://teacongress.org/papers2012/YAVUZ.pdf>, 16.07.2015.

⁴² Okyay Uçan ve Esra Koçak, **Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki**, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, C.VII., No: 2, 2014, s. 52.

argeye yatırım yapmakta ve bu da ülkelerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.⁴³ Ancak ekonomik büyümenin artması ile birlikte ithalat talebi de artmakta, bu da ithalat ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkarmaktadır.⁴⁴ Burada ithalat ve ihracat dengesi iyi kurulmazsa, cari açık sorunu ile karşılaşılabilen, bu da ülkenin makroekonomik dengesinin bozulmasına neden olabilmektedir.

1.2.1.6. Kamu Kesiminin Büyüklüğü

Kamu kesiminin ekonomik büyümeye etkisi iki görüş tarafından açıklanmaktadır. Birinci görüşe göre kamu kesimi büyüdükçe kaynak dağılımı bozulmakta ve özel sektör yatırımları dışlanmakta; ikinci görüş ise kamunun, ekonomik büyüme ve kalkınma için gereken her türlü sermayenin etkin kullanılmasını sağladığını savunmaktadır.⁴⁵ Burada önemli olan unsur, kamu müdahalesinin doğru zamanda doğru yerde doğru politikalarla gerçekleştirilmesi olmaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerde piyasa mekanizması iyi işlediğinden kamu kesiminin ekonomideki rolü küçük olmakta; gelişmekte olan ülkelerde piyasa aksaklıklarının giderilmesi için kamu müdahalesi gerekli olduğundan, kamu kesiminin ekonomideki rolü daha büyük olmaktadır. Günümüz liberal ekonomik sisteminde kamu müdahalesi ne kadar az olursa, ekonomik işleyişin o kadar iyi olduğu kabul edilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde transfer harcamaları önemli bir müdahale aracı olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise kamu sektörü bir girişimci olarak hareket etmekte ve devlet, gelişmiş ülkelerdeki gibi ekonomik dengeyi sağlamaktan çok, kaynakların etkin kullanılmasını sağlayarak büyümeyi teşvik edecek şekilde hareket

⁴³ Gene M. Grossman ve Elhanan Helpman, **Dış Ticaret, Bilgi Taşımaları ve Büyüme**, Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, C. IV., No: 2, 2003, s. 187-188.

⁴⁴ Taha Bahadır Saraç, **İhracat ve İthalatın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği**, Ege Akademik Bakış, C. XIII, No: 2, Nisan 2013, s.190-191.

⁴⁵ Ömer Faruk Altunç ve Celil Aydın, **Türkiye’de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi**, Ekonomik Yaklaşım, C. XXIII, No: 82, s. 81.

etmektedir.⁴⁶ Ancak bu durum, kaynakların israf edilmesi riskini de beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzluğun bertaraf edilmesi için de iyi bir kontrol mekanizmasının bulunması gerekmektedir.

1.2.1.7. Gelir Dağılımı

Büyüme oranı; ekonomide oluşturulan değerlerin ekonomik birimler arasında dengeli dağılıp dağılmadığına, sınıfsal gelirlerden yapılan tasarruflara, bu tasarrufların ne kadarlık bir kısmının yatırıma dönüştüğüne bağlı olmaktadır.⁴⁷ Gelir dağılımında dengesizlik olunca, ekonomik birimler üretim faaliyetlerinden uzaklaşabilmektedirler. Ayrıca gelir dağılımında eşitsizliğin artması ile birlikte piyasa ve kurumların gelişimi engellenerek aralarındaki etkileşimin bozulmasının da büyümeyi engellediği görülmektedir.⁴⁸ Zaten ekonomik büyümenin temel amaçlarından birisinin gelir dağılımında adaleti sağlamak olması gerekmektedir.

Kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu gelişmiş ülkelere bakıldığında, en yüksek ve en düşük gelirlere sahip kişilerin gelirleri arasındaki farkın da düşük olduğu görülmektedir.

İktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ilk olarak Kuznets tarafından incelenmiş ve Kuznets hipotezi olarak açıklanmıştır. Buna göre gelir seviyesi düşük olan ülkelerde gelir eşitsizliği daha az olmaktadır. Ekonomik büyüme ve kişi başına düşen gelir artışı ile birlikte gelir eşitsizliği artmakta, ancak iktisadi büyümenin daha ileri aşamalarında gelir dağılımı eşitsizliği azalma trendine girmektedir. Buna göre, gelir dağılımı ile gelir seviyesi arasındaki ilişki “ters U-eğrisi” şeklinde

⁴⁶ Nisfet Uzay, **Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)**, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, No:19, Temmuz-Aralık 2002, s. 154-158.

⁴⁷ Yılmaz Akyüz, **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1977, s.398.

⁴⁸ Kemal Derviş, **Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı**, Ekonomik Sorunlar Dergisi, No:27, Kasım 2007, s.6.

gösterilmektedir.⁴⁹ Kuznets hipotezi, araştırmaya katılan ülkeler için doğrulanmaktadır.⁵⁰

Ekonomik büyüme ile birlikte gelir dağılımında eşitlik sağlanmazsa, yoksullaştıran büyüme denilen, zenginin daha zengin fakirin daha fakir hale geldiği bir sistemle karşı karşıya gelinmektedir.

1.2.1.8. Politik Gelişmişlik Düzeyi

Toplumsal ve ekonomik özgürlüklerin büyük önem taşıdığı ülkelerde demokratikleşme ve iktisadi gelişme arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır.⁵¹ Böyle ülkelerde bireyler kendilerini daha özgür hissetmekte ve daha çok sorgulayıp araştırma yapabilmektedirler.

Ancak Çin ve Kore gibi doğulu ülkelerin otoriter yönetimlerle hızlı ekonomik gelişme yaşadıklarını ileri sürenler de bulunmaktadır. Bunlar geçmişteki otoriter rejimlerle hızlı ekonomik büyüme sağlayan ülkeleri kanıt göstererek, demokrasi ile ekonomik gelişme arasında bir ilişki bulunmadığını ileri sürmektedir.⁵² Dolayısıyla bu konu tartışmalı bir hale gelmektedir.

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığını savunanlar, tasarruf ve ekonomik büyümeyi tetikleyici etkisinden dolayı diktatörlüğün kalkınmadan daha önemli olduğunu ileri sürmektedirler.⁵³ Bu yaklaşım ekonomik

⁴⁹ Dilek Özdemir, Selçuk Emsen vd., **Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi**, (Çevrimiçi), <http://avekon.org/papers/291.pdf>, 29.07.2015.

⁵⁰ Özcan Dağdemir, **Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu ve Makroekonomik Göstergeler**, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, C.IX., No:30, 1998, s.56-57.

⁵¹ Sinan Çukurçayır ve Kerametdin Tezcan, **Demokratikleşme ve Ekonomik Kalkınma: Etkileşim Analizi**, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, C.VI., No:11, 2011, s.49.

⁵² Mahfi Eğilmez, **Demokrasi ve Ekonomik Gelişme Arasında Bir İlişki Var mı?**, (Çevrimiçi), <http://www.mahfiegilmez.com/2014/04/demokrasiyle-ekonomik-gelisme-arasnda.html>, 29.07.2015.

⁵³ Ahmet Beşkaya ve Ömer Manan, **Demokrasi ile Ekonomik Büyüme-Kalkınma Arasındaki İlişki ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, C. X., No: 1-2, 2008, s. 25-26.

büyüme ve kalkınma arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu ileri sürerek, büyüme belli bir dönemdeki GSYH artışı olarak ele aldığından eksik bir yaklaşım olmaktadır.⁵⁴ Burada önemli olan rakamsal olarak iktisadi büyüme değil, halkın refah seviyesinin de artıp artmadığı olmaktadır.

Demokrasi, ekonomik büyüme için en temel unsur olarak kabul edilmektedir. İfade özgürlüğü, seçimlere birçok partinin katılması, insan haklarına önem verilmesi ve kuvvetler ayrımı gibi demokrasinin temel unsurları, ekonomik gelişmenin üzerine inşa edildiği kurumsal çerçeveyi ve süreci oluşturmaktadır.⁵⁵ Günümüzde gelişmiş ülkelere bakıldığında da demokratikleşme ve ekonomik gelişme arasında doğru yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

1.2.2. İkincil Faktörler

Ekonomik büyüme belirleyen ikincil faktörler emek, sermaye ve verimlilikten oluşmaktadır. İşgücü başına üretimin artırılması, ancak sermaye-işgücü oranının yükseltilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu ise, işgücünün daha fazla sermaye ile donatılması ve verimliliğin artırılması anlamına gelmektedir.⁵⁶ Her ne kadar ikincil faktörler olarak anılsa da söz konusu faktörlerin ekonomik büyüme açısından önemi büyük olmaktadır.

1.2.2.1. Sermaye

Sermaye; bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷ Makine, teçhizat, hammadde gibi unsurlar da sermaye olarak kabul edilmektedir.

⁵⁴ Ünal Arslan ve Cem Doğan, **Demokrasi ve Ekonomik Büyüme**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.I., No:1, 2004.

⁵⁵ Adem Doğan, **Demokrasi ve Ekonomik Gelişme**, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, No: 25, Temmuz-Aralık 2005, s. 16.

⁵⁶ Sami Taban, **İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller**, Eskişehir, Nobel Yayınları, 2010, s.18.

⁵⁷Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi),

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SERMAYE, 05.10.2016.

İnsanların çalışırken kullandığı donanımın artması, onların daha fazla üretmelerini sağlamaktadır. Ancak sermaye artışı için yatırıma, yatırım için de kaynaklara ihtiyaç bulunmaktadır. Daha fazla yatırım, kaynakların mamul mallardan makineler, binalar gibi sermaye donanımı üretimine kaydırılması anlamına gelmektedir.⁵⁸ Yani burada sermaye olarak sadece paradan bahsedilmemektedir. İnsan, makine teçhizat gibi uzun vadede yüksek getiri sağlayan unsurlar da sermaye olarak kabul edilmektedir.

Sermayenin kaynağı ise tasarruf olmaktadır. Bir ülkede tasarruf eğilimi yüksekse sermaye birikimi hızlıdır, ancak sermaye birikimi için tasarrufun yatırıma dönüşmesi, yatırımların da verimliliği yüksek alanlarda gerçekleşmesi gerekmektedir.⁵⁹ Bu nedenle bir ülkede tasarrufların yüksek olması sermayenin de yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Sermaye birikimi ise ekonomide tek başına çıktıda artışı açıklayamamaktadır. Bunun nedeni, sermayenin azalan getirisidir.⁶⁰ Yani sermaye üretim süreci boyunca üretimi, azalan bir katsayı ile artırmaktadır.

1.2.2.2. Emek

Bir ekonominin nüfus miktarı, yapısı, nüfus artış hızı ekonomik büyümeyi etkileyen unsurların en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çünkü nüfus, ekonomideki emek arzını belirlemektedir ve emek de ana üretim faktörü olmaktadır.⁶¹

Burada önemli olan emek miktarından çok emeğin niteliği olmaktadır. Üretim faaliyetinde bulunan emek faktörünün eğitim seviyesi düşükse, ekonomik büyüme açısından olumlu bir etkisi olmamaktadır. Nitekim bu tür toplumlarda üretim daha çok

⁵⁸ John Sloman, **Makro İktisat**, Çev. Ahmet Çakmak, İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi, 2004, s.347.

⁵⁹ Cafer Unay, **Makro Ekonomi**, Bursa, Vipaş Yayınları, 2001, s.387-388.

⁶⁰ Ercan Eren, **Makro İktisat**, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2001, s.295.

⁶¹ Unay, **a.g.e.**, s.389.

tarım sektörüne dayanmaktadır ve bunun da büyüme açısından bir sürdürülebilirliği bulunmamaktadır.

1.2.2.3. Verimlilik

Üretimin ve bu üretim için kullanılan faktörlerin oranı verimlilik olarak tanımlanmaktadır. Verimlilik, işgücünün veya sermayenin verimliliği açısından ele alınmaktadır. İktisadi büyüme ise üretim faktörlerindeki artış ve teknolojik gelişme ile ilgili olmaktadır.⁶² Bir ekonomide istenen durum da genelde verimliliğin artması olmaktadır. Çünkü ekonomide verimliliğin artması iktisadi büyümenin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır.

Verimliliğin artmasıyla birlikte bir firmanın rekabet gücü artmakta, bu da karlılık oranının ve yaratılan katma değer artmasını sağlayarak ekonomide refah artışına neden olmaktadır. Genel eğitim seviyesini yükseltmek, başka ülkelere teknoloji sağlamak, kapasite kullanım oranını artırmak, üretim kaynaklarını daha fazla kar sağlayabilecek alanlarda değerlendirmek, bir işyerindeki çalışma şartlarını iyileştirmek sureti ile verimliliği artırmak mümkün olmaktadır.⁶³ Bu unsurların sağlanabilmesi için devletin de çeşitli teşvikler sağlaması gerekebilmektedir.

Verimlilik artışı ile yeni teknoloji üretimi arasında doğru orantı bulunmaktadır. Sanayileşmiş ülkelere bakıldığında çalışma saatleri gelişmekte olan ülkelere göre daha düşükken, yüksek teknoloji ürünlerin dış ticaret içerisindeki payı daha fazladır.

⁶² Mahir Fisünoğlu, **İktisada Giriş II**, Ankara, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.105.

⁶³ Hasan Gürak, **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ankara, 2006, s.52-58.

Ampirik çalışmalar da ülkelerin ekonomik büyüme performanslarının ve dış ticaret yapılarının en önemli noktalarından birini verimlilik artışının oluşturduğunu göstermektedir.⁶⁴

1.3. İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ

İktisadi büyüme ölçülürken genellikle gayrisafi milli hasıladaki büyüme oranı göz önünde bulundurulmakta, ancak bunun hesaplanması için kullanılan yöntemler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu da iktisadi büyümenin gerçek rakamları yansıtmayı yansıtmadığı konusunda tartışmalara neden olabilmektedir.

1.3.1. Üretim Yöntemi

Bir ekonomide bir yıl içinde tüm firmaların ürettiği nihai mal ve hizmetlerin miktarları ile üretilen bu mal ve hizmetlerin fiyatlarının çarpılması ile hesaplanmaktadır. Ekonomi sektörlerine ayrılarak, her sektörde üretilen katma değerler hesaplanmakta ve toplam gayrisafi üretim değerinden ara malların değeri çıkarılmaktadır.⁶⁵

1.3.2. Harcama Yöntemi

Bir ekonomide gerçekleştirilen bütün harcamaların toplanması ile hesaplanmaktadır. Bu harcamalar; özel tüketim harcamaları, özel yatırım harcamaları, kamu harcamaları ve net ihracatın toplamından oluşmaktadır.⁶⁶

⁶⁴ Şeref Saygılı, Cengiz Cihan ve Hasan Yurtoğlu, **Verimlilik ve Büyüme: Türkiye Ekonomisi İçin Ülke Karşılaştırmalı Bir Analiz**, Sayıştay Dergisi, No: 43, Ekim-Aralık 2001, s. 23.

⁶⁵ Taban, **a.g.e.**, s.5.

⁶⁶ Bilgili, **a.g.e.**, s.44-45.

1.3.3. Gelir Yaklaşımı

Bir ekonomide bir yıl içinde üretim faaliyetlerine katılanların elde ettikleri gelirlerin toplanması suretiyle hesaplanmaktadır.⁶⁷ Ücret, faiz, rant ve karın toplanması sonucu elde edilmektedir.

İki ekonomi veya birkaç ekonominin büyüme rakamları karşılaştırıldığında değişik büyüme sonuçları elde edilebilmektedir. Bu sorunu aşmak için iki ekonomi veya ikiden çok ekonomileri, büyüme rakamları açısından yıllık ortalama büyüme hızı ile karşılaştırmak daha uygun olmaktadır. Yıllık ortalama büyüme hızının (G) denklemi aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = Y_0 \cdot (1 + G)^t$$

Bu denklemde (Y_0) dönem başındaki GSMH, (Y_t) dönem sonundaki GSMH, (t) dönem içindeki zaman birimini göstermektedir. Yıllık ortalama büyüme hızı bu denklemde, gelirin zaman içerisindeki büyüme hızını göstermektedir. Bu denklemin logaritması alındığında,

$$\ln Y_t = \ln Y_0 + t \cdot \beta \ln(1 + G)$$

olmaktadır. Aşağıdaki eşitlikler tanımlandığında;

$$\beta_1 = \ln Y_0$$

⁶⁷ Erdal Ünsal, **Makro İktisat**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2013, s.53.

$$\beta_2 = \ln(1 + G)$$

olmaktadır. $[\ln Y_t = \ln Y_0 + t \cdot \beta \ln(1 + G)]$ denklemi yeniden aşağıdaki gibi yazıldığında;

$$\ln Y_t = \beta_1 + \beta_2 \cdot t$$

denkleme ulaşılmaktadır. Bu denkleme hata terimi eklendiğinde,

$$\ln Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + u_t$$

şeklindeki son halini almaktadır. Bu denklemde eğer β_2 sıfırdan büyük ise o ekonomide büyüme, eğer sıfırdan küçük ise o ekonomide küçülme gerçekleşmiş olmaktadır.⁶⁸

1.4. BÜYÜME TEORİLERİ

Büyüme modellerinin temel amacı, üretim amacıyla kullanılan unsurların üretilen ürünü nasıl etkilediğinin belirlenmesi olarak kabul edilmektedir. Kurulacak büyüme teorileri, dayandığı teorik kavramlara bağlı olarak değişmektedir.⁶⁹

⁶⁸ Yılmaz, a.g.e., s. 22-23.

⁶⁹ Pınar Yardımcı, **İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri**, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, No: 10, Yıl 9, Haziran 2006, s.99.

Ekonomik büyüme teorileri, ortaya atıldığı dönemin egemen ekonomik görüşleri etrafında şekillenmektedir. Ekonominin değişen dinamikleri çerçevesinde büyüme teorileri de bu süreçle beraber değişmektedir.

1.4.1. GELENEKSEL BÜYÜME TEORİLERİ

Geleneksel büyüme modellerinde toprak, emek, sermaye ve müteşebbis önemli unsurlardandır. Ayrıca bu faktörler, ölçüğe göre azalan getiriye sahip olmaktadır.⁷⁰ Geleneksel büyüme teorileri, bütün ekonomik büyüme teorilerinin temellerini oluşturmaktadır.

1.4.1.1. Klasik Büyüme Teorileri

Klasik Büyüme Teorisi, nüfus artışının kişi başına düşen gelir düzeyi tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Bu teori, 18. yüzyıl sonlarında ve 19. yüzyıl başlarında ortaya atılmıştır.⁷¹ Genellikle devlet müdahalesine karşı çıkmaktadır.

1.4.1.1.1. Adam Smith'in Büyüme Teorisi

Smith büyümeyi incelerken iş bölümü olgusundan yola çıkmaktadır. Teknolojik yeniliklerin ise iş bölümü sonucu ortaya çıktığı kabul edilmekte ve bu yaklaşım büyüme olgusunun eksik olmasına neden olmaktadır. Smith'e göre, iş bölümü sonucu ortaya çıkan teknolojik yenilikler büyümeye katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla büyümede iş bölümü birinci plandayken, teknolojik yenilik ikinci sıraya yerleşmektedir. Ancak Smith, nitelikli emek-büyüme ilişkisi üzerine kurulu somut bir ilişki kurmamaktadır.⁷² Bu da önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁰ Kadir Eser ve Çisem Ekiz Gökmen, **Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler**, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C.I., No:2, 2009, s.45.

⁷¹ İlker Parasız, **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2008, s.77.

⁷² Gürak, **a.g.e.**, s. 72-75.

Smith'e göre büyüme sürecinde her unsur kendi kendini beslemektedir. Bu sürece dahil olan bir ekonomide sermaye, nüfus artış oranı ve milli gelir sürekli yükselmektedir. Ancak verimlilik artışı sonsuza kadar devam etmemekte, böylece ekonomi durgunluk içine girmektedir.⁷³ Smith'e göre ekonomiye devlet müdahalesi olmazsa; ekonominin dinamikleri olması gerektiği gibi işlemekte ve gerekli ekonomik büyüme hızına ulaşılmaktadır. Piyasa mekanizması sürecin doğal işleyişinin sağlanmasına neden olmakta ve böylece denge üretim seviyesine ulaşabilmektedir.

1.4.1.1.2. Thomas R. Malthus'un Büyüme Teorisi

Malthus, insan nüfusunun geometrik olarak, besin maddelerinin ise aritmetik olarak arttığını savunmaktadır. Nüfusa artmaya devam ederken, ilave gıda maddeleri aynı şekilde artmamaktadır. Bu nedenle insanın biyolojik üreme hızı gıda üretimi artış hızından fazla olunca nüfus artışını sınırlayan etkenler (açlıklara yol açan kıtlıklar, savaşlar) ortaya çıkmaktadır.⁷⁴ Bütün bu unsurlar sonucunda da tarımda azalan verimlerin geçerli olduğunu kabul etmektedir.⁷⁵ Günümüzde ise ülkelerin nüfus ve üretim yapıları farklı olduğundan bu durum her ülke için geçerli olmamaktadır.

Malthus'a göre sağlık alanındaki ilerlemeler ölüm oranlarının azalmasına bağlı olarak kişi başına çıktıyı azaltmaktadır. Aynı zamanda hükümetin gelir dağılımında adaletsizliği gidermek için zengin toprak sahiplerinden fakir işçilere gelir transfer etmesi ile işçiler daha iyi beslenmekte ve sağlık imkanlarından daha fazla yararlanmaktadırlar. Bu durum, daha çok insanın daha fazla çıktı ile birlikte daha düşük kişi başına gelir elde etmesi ile sonuçlanmaktadır. Benzer şekilde teknolojik gelişmenin üretim artışına neden olarak nüfusun da aynı oranda artmasına neden olması, kişi başına düşen çıktı seviyesini değiştirmemektedir.⁷⁶

⁷³ Mükerrerem Hiç, **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1994, s.25-26.

⁷⁴ Tezel, **a.g.e.**, s.148.

⁷⁵ Taban, **a.g.e.**, s.33.

⁷⁶ Taban, **a.e.**, s.32-39.

Ancak bugün Malthus'un teorisinin geçerliliği bulunmamakta, son zamanlarda bu yönde yapılan kapsamlı bir çalışma da bulunmamaktadır.

1.4.1.1.3. David Ricardo'nun Büyüme Teorisi

Ricardo, ekonominin başta büyüme süreci, daha sonra durgunluk süreci yaşadığını belirtmektedir. Büyüme sürecinde; kar oranlarının yüksek olmasına paralel olarak tasarruf ve sermaye birikimi artmakta, üretim teşvik edilmekte, işgücü talebi artmakta, reel ücretler asgari ücretin üzerine çıkmaktadır. Sonuçta nüfus artmakta, nüfus artışı tarım ürünlerine olan talebi artırmakta ve üretimi teşvik etmektedir. Durgunluk aşamasında ise; ülkedeki verimli toprak miktarı sınırlı olduğundan daha verimsiz topraklar üretime açılmakta, farklı maliyetler nedeni ile toprak sahiplerinin elde ettikleri rantlar artmakta, üretim faktörlerinde azalan verimler kanunu geçerli olduğundan karların azalması yatırımları durdurmakta ve ekonomide durgunluk süreci başlamaktadır.⁷⁷

Ricardo da Adam Smith gibi ekonomiye devlet müdahalesi olmadığı zaman gerekli ekonomik büyüme dengesine ulaşılacağını savunmaktadır. Devlet müdahalesi olduğunda ise ekonomi denge üretim seviyesinden uzaklaşmaktadır.

1.4.1.2. Sosyalist Büyüme Modeli

Kar miktarı, yaratılan artık değer miktarı ile sermayenin etkileşimine bağlı olmaktadır. Burada artık değer, işçinin normal çalışma saatinden fazla çalıştığı saatlerde gerçekleştirdiği üretimdir. Artık değer miktarı arttıkça kar miktarı da artmaktadır. Marx modelinde azalan verim kanunu yer almamaktadır.⁷⁸

Marx'a göre zamanla artan tekelleşme eğilimi ekonomide karın azalmasına ve bu da sistemin aksamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla gerektiği durumlarda

⁷⁷ Berber, a.g.e., s.62-63.

⁷⁸ Acar, a.g.e., s.32-33.

devletin piyasalardaki ağırlığını hissettirmesi uygun görülmektedir. Günümüzde dahi yaşanan ekonomik krizlerin sebebi kimileri tarafından piyasa ekonomisi olarak görülmekte ve Marx'ın görüşlerinin doğruluğu tartışılmaktadır.

1.4.1.3. Schumpeter'in Büyüme Modeli

Schumpeter'in büyüme modeli yenilik ve teknoloji etrafında gelişmektedir. Devamında üretim süreçleri, dinamik ekonomik analiz, büyüme trendleri ve kapitalizmin yok oluşu ile açıklanmaktadır. Bir yenilik; yeni ürünün tanıtımı, yeni üretim tekniğinin tanıtımı, yeni pazara açılma ve yeni hammadde kaynakları elde etme süreçlerinden oluşmaktadır. Schumpeter'e göre bu süreçler büyüme ve gelişmeye öncülük etmektedir.⁷⁹ Yani ülkede gerçekleşen yenilik ve üretim yapısındaki değişiklik ülkenin iktisadi büyümesine katkı sağlayan en önemli unsur olmaktadır.

Schumpeter'in büyüme konusundaki analizinde, girişimci ile teknolojik gelişme aynı unsurlardır. Yani büyümenin en temel etkileyicisi olarak kabul edilen teknolojik gelişmenin müteşebbisler tarafından gerçekleştirildiği ve teknolojik gelişmenin içsel bir değişken olduğu kabul edilmektedir. Buna karşılık, Schumpeter teknolojik gelişmeyi açıklayan bir model ortaya koyamamakta, ekonomik büyümedeki teknolojiyi model dahilinde açıklayamamaktadır.⁸⁰

Yeni ürün üretilmesi, yeni pazar arayışları gibi unsurlar dolayısıyla, sürdürülebilir büyüme açısından günümüz büyüme modellerini destekler nitelikte olmaktadır.

⁷⁹Arnab Pal, **Schumpeterian Model Of Economic Growth**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/qKv6Om>, 30.11.2015.

⁸⁰ Taban, **a.e.**, s.51-55.

1.4.1.4. Keynes'in Büyüme Teorisi

Keynesyenler'e göre büyümenin motoru harcamalardır. Tasarruflar azalınca harcamalar artmakta ve çarpan mekanizması sayesinde gelir artmaktadır.⁸¹ Yatırımın belli dönemler sonunda girişimciye sağlayacağı fayda oranına sermayenin marjinal etkinliği adı verilmektedir. Sermayenin marjinal etkinliği faiz oranından büyükse, girişimci yatırımları karlı bulmakta ve yatırım kararı almakta, böylece büyüme artmaktadır.⁸²

Keynes'e göre büyüme, çarpan katsayısı ile ilgilidir. Çarpan, bize toplam talepte bir kayma söz konusu olduğu zaman çıktının ne kadar değiştiğini anlatmakta ve 1'den büyük olmaktadır, çünkü otonom talepteki herhangi bir veri değişikliği, tüketim talebinde ilave değişikliklere yol açmaktadır.⁸³

Keynes'in görüşleri Büyük Buhran'dan sonraki dönemlerde daha da ön planda tutulmaktadır. Serbest piyasa ekonomisi çatısı altında gerçekleşen krizin aşılması için ekonomiye devletin müdahale etmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylece ekonomide işsizlik azalıp üretim artmaya devam etmekte, sonuçta ekonomide denge büyüme oranına devlet politikaları yardımı ile ulaşabilmektedir.

1.4.2. ÇAĞDAŞ BÜYÜME TEORİLERİ

Ekonomistler; modellerin belli bir mantığı içerisinde, dışsal olarak kabul edilen faktörlerdeki değişikliklerin içsel faktörleri nasıl etkilediğini incelemektedirler. 1980'lerden itibaren ortaya atılan modern büyüme modelleri ve bu modellerin deneysel analizleri de bu doğrultuda oluşturulmaktadır.⁸⁴

⁸¹ Yüksel Bilgili, **Karşılaştırmalı İktisat Okulları**, İstanbul, İkinci Sayfa Yayınları, s. 145-146.

⁸² Taban, **a.g.e.**, s.57.

⁸³ David Begg ve Stanley Fischer, **Makroiktisat**, Çev. Vildan Serin, İstanbul, Alkım Yayınları, 2001, s.353

⁸⁴ Türkiye Ekonomi Kurumu, **Büyüme Stratejileri**, Tartışma Metni, Aralık 2003, s.4.

1.4.2.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Harrod ve Domar'ın teorileri, piyasaların neden tam istihdam yaratmakta başarısız olduklarını açıkladığı Keynes'in ünlü eserine dayanmaktadır.⁸⁵ Model; tasarruf eğilimi, dış tasarruf, sermaye-hasıla oranı ve teknolojik ilerleme, nüfus artışı gibi en önemli parametrelerin zaman boyunca değişiminin gelişen ülkelerin büyümesi üzerindeki etkilerini ve bu parametreler arasındaki ilişkileri açıklamaktadır.⁸⁶

Harrod-Domar modelinde ekonomide dengeli ve sürekli bir büyüme olması için uzun dönemde emeğin, sermayenin ve gelirin birbirine eşit bir hızla büyümeleri gerekmektedir. Emek ve sermaye eşit bir hızla büyüyorsa uzun dönemde ekonomide dengeli bir büyüme olmakta, toplam arz ve toplam talep birbirine eşit bir hızla büyüyorsa ekonomide sürekli bir büyüme süreci yaşanmaktadır.⁸⁷ Ekonomik büyümenin dengeli bir şekilde gerçekleşmesi için, her döneme ait yatırımdaki mutlak artışın bir önceki dönemdeki yatırımın mutlak artışından büyük olması gerekmektedir.⁸⁸ Bu da sürdürülebilir büyümenin ön koşulu olarak kabul edilmektedir.

Harrod-Domar modeli yatırımlara önem vermekte ve bu yatırımların sağlanması için mevcut tasarrufların ekonomiye kazandırılması gerekmektedir. Harrod-Domar modeli, kimi ülkelerin ekonomik büyüme stratejileri içerisinde yer alan bir modeldir. Günümüzde hala Harrod-Domar modeli ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

1.4.2.2. Solow Büyüme Modeli

Solow modeli kamu sektörünün olmadığı kapalı bir ekonomide, nüfus artışının ve teknolojik gelişiminin büyüme üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Solow modeli

⁸⁵ Alfred Greiner, **Models Of Economic Growth**, (Çevrimiçi), https://goo.gl/GUSRpP_02.12.2015.

⁸⁶ Hiç, **A.g.e.**, s.195-199.

⁸⁷ Türkan Turan, **İktisadi Büyüme Teorisine Giriş**, İstanbul, Yalın Yayıncılık, 2008, s.33-35.

⁸⁸ Parasız, **A.g.e.**, 2008, s.100-102.

ekonomik büyüme konusundaki bütün görüşlerin temelini oluşturmaktadır.⁸⁹ Teknolojik gelişmenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisine büyük önem vermesi, modelin geçerliliğini artırmaktadır.

Solow'a göre teknolojik gelişme; emeğin ve sermayenin verimliliğini, yani toplam faktör verimliliğini artırarak azalan verimler kanununun etkilerini giderme potansiyeline sahiptir ve teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini açıkça belirtmektedir. Sermaye stokunda azalan verimler kanunu geçerli olunca hiçbir ülke sadece sermaye yatırımlarını artırarak sürekli büyüyememekte; artan sermaye stoku ile birlikte sermayenin marjinal verimliliği de gerileyip, negatif olmaya başlayınca da iktisadi büyüme durmaktadır. Bu duruma durağan denge konumu denmektedir.⁹⁰

Solow'göre ekonomide sadece tasarrufların artması ekonomik büyümeyi artırmamakta, bunun teknolojik gelişme ile verimlilik artışını tetiklemesi gerekmektedir. Böylece sürdürülebilir bir büyüme trendine ulaşılabilecektir.

1.4.3. POST-KEYNESYEN BÜYÜME MODELLERİ

Post-Keynesyen büyüme kuramı, ihracata önem veren bir kuramdır. Bu model; kimi ülkelerin teknoloji unsurlarının daha çok gelişmesi sebebiyle ve diğer ülkeleri olumsuz olarak etkileyecek şekilde rekabet avantajı elde edebildiğini, ihracat ve büyüme oranını yükseltebildiğini ve sürdürülebilir bir büyüme süreci yarattığını ifade etmektedir. Buna karşılık diğer ülkeler, teknolojilerinin gelişmemiş olması sebebiyle rekabet avantajı elde edememekte, ihracatları ve büyüme hızları yavaşlamaktadır.

⁸⁹ Brian Snowdon ve Howard R. Vane, **Modern Makroekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü**, Çev. Ertan Ersoy, Ankara, Efil Yayınevi, 2012, s. 533-534.

⁹⁰ Paya, **a.g.e.**, 2013, s. 340-342.

Aynı zamanda Post-Keynesyen büyüme kuramı, ödemeler bilançosu kısıtı altında bulunan bir büyüme modelidir.⁹¹

1.4.3.1. Kaldor'un Büyüme Modeli

Kaldor'a göre üretim artan getiriye sahipken, toprağa dayalı faaliyetler azalan getiriye sahiptir. İmalat sektörü büyürken ve işgücünü diğer azalan getirili sektörlerden çekerken, bu faaliyetler sonucu verimlilik kendiliğinden artmakta, çünkü emeğin ortalama ürünü marjinal ürününden yüksek olmaktadır. Bu nedenle imalat sektöründe çıktı büyümesi ne kadar hızlı olursa ekonomideki verimlilik de o kadar hızlı artmakta, bu da büyümenin ana kaynağı olmaktadır.⁹² Nitekim imalat sektöründe üretilen ürünler ile tarım sektöründe üretilen ürünler katma değer açısından karşılaştırıldığında, söz konusu durum doğrulanmaktadır.

Kaldor'a göre gelir, kar ve ücret olarak ikiye ayrılmaktadır. Ekonomide kar oranı ne kadar fazlaysa, ekonomik büyüme de o kadar fazla gerçekleşmektedir. Kar oranı ise girişimcilerin birikim eğilimine bağlı olmaktadır. Girişimcilerin tüketimi ne kadar fazla olursa karları da o kadar fazla artmaktadır.⁹³ Girişimcilerin bir girişimden elde etmeyi umdukları kar beklentileri bu girişimcileri yatırım yapmaya teşvik etmekte, bu da ekonomide üretimin artmasına katkıda bulunarak ekonomik büyümeyi artırmaktadır.

1.4.3.2. Pasinetti'nin Büyüme Modeli

Pasinetti'ye göre tam istihdamın sağlanması için yatırım gereklidir ve bu yatırımlar dışsal olmaktadır. Büyümenin dışsal olanakları zaman içinde sabit bir

⁹¹ Yelda Bugay Tekgül ve Mehmet Fatih Cin, **Post-Keynesyen Talep Yönelimli Büyüme Modelleri**, Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C.XX., No:2, 2013, s.318.

⁹² Penélope Pacheco-López and A. P. Thirlwall, **A New Interpretation of Kaldor's First Growth Law for Open Developing Economies**, (Çevrimiçi), <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/ukc/ukcedp/1312.pdf>, 07.12.2015.

⁹³ Tuncer Bulutay, **İktisadi Büyüme Modelleri Üzerine Açıklamalar ve Eleştirmeler**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1972, s. 20-23.

şekilde artmaktadır. Benzer yatırımlar tamamlandığında bütün ekonomik göstergeler büyüme ile aynı oranda artmakta, böylece bunlar arasındaki tüm oranlar sabit kalmaktadır. Buradaki oranlar sabit olsa da ekonomik büyüme devam etmektedir. Büyüme için asıl dengede tutan unsur tasarruflar olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, belli sınırlar içinde her zaman gerekli miktarda tasarruf üreten bir gelir dağılımı bulunmaktadır.⁹⁴ Gelişmiş ülkelere bakıldığında da tasarruf eğilimlerinin ve buna bağlı olarak ekonomik büyümelerinin yüksek olduğu görülmektedir.

İşçilerin kazançları arasında kar da yer almaktadır. Ancak büyüme için gerekli olan girişimcilerin birikim eğilimleridir.⁹⁵ İşçilerin elde ettikleri karlar daha çok tüketime giderken, girişimcilerin gerçekleştirdikleri birikimler yeni yatırımlara yol açmaktadır.

1.4.3.3. Robinson'un Büyüme Modeli

Robinson'a göre, kar oranı ne kadar yüksekse projelerin oto finansmanının sağlanması o kadar kolay olmakta ve büyüme artmaktadır. Birikim sonucu ortaya çıkan kar beklenen kar oranına eşit olduğu anda büyüme dengede olmaktadır. Beklenen ve gerçekleşen kar oranı eşit olmazsa dengeli büyüme sağlanamamaktadır.⁹⁶ Çünkü bu durumda gerekli yatırım oranı gerçekleştirilememiş olmaktadır. Bu da yatırımdan beklenebilecek karlılık oranını olumsuz etkilemektedir.

1.4.4. İÇSEL BÜYÜME MODELLERİ

İçsel büyüme teorisi büyümenin dışsal olan teknolojik gelişme ile değil serbest piyasa ekonomisi içerisinde bulunan ekonomik birimlerin faaliyetleri sonucunda içsel bir yapı çerçevesinde gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu alandaki çalışmaların en önemli yanı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gözlenen büyüme eğilimindeki

⁹⁴ Luigi L. Pasinetti, **Rate of Profit and Income Distribution in Relation to the Rate of Economic Growth**, (Çevrimiçi), <http://piketty.pse.ens.fr/files/Pasinetti1962.pdf>, 08.12.2015.

⁹⁵ Bulutay, **a.g.e.**, s. 23-25.

⁹⁶ Parasız, **a.g.e.**, 2008, s.117-119.

farklılıkları belirleyen faktörler üzerinde durmasıdır. Bu doğrultuda, uygulanan büyüme politikalarının ekonomik büyümeyi ne derecede etkilediği üzerinde durmaktadır.⁹⁷ Bu unsurlar ile birlikte ekonomik büyüme teorileri daha dinamik hale gelmektedir.

1.4.4.1. Romer'in Büyüme Modeli

Romer'e göre; yalnızca sermaye mallarının biriktirilmesi ile ya da tasarruf-yatırım eşitliğinin sağlanması ile, sürdürülebilir bir büyüme sağlanamamaktadır. Ancak büyüme, dinamik ve konjonktürel değişim içeren bir süreçtir ve asla durağan olmamaktadır. Yeni teknolojilerin üretimde kullanılması sonucu, tüm faktörlerde artan verimler yasası geçerli olmaktadır. Yeni teknolojiler, içsel dinamikler gereği bilinçli bir şekilde ekonomiye kazandırılmaktadır. Büyümenin devamı için, hükümetin teknolojik değişimleri destekleyen politikalar uygulaması gerekmektedir.⁹⁸ Böylece ülkenin piyasadaki rekabet gücü artmakta ve sürdürülebilir büyüme sağlanabilmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde gerçekleşen durum da bu olmaktadır.

Romer, tekeli rekabet ortamını kabul etmektedir. Bu ortamda arge maliyetlerine katlanarak yeni bir bilgi ve ürün geliştiren firmalar, bu bilginin sabit maliyetini, bu maliyetlerin üzerindeki fiyatlardan satarak karşılamaktadırlar. Romer'a göre; arge faaliyetlerinde sağlanan ilerlemeler ile yeni ürünler ya da süreçler ortaya çıkmakta, bu da sektördeki diğer firmalar tarafından kullanılarak yayılma etkisine neden olmaktadır. Bu durumda da ekonomik büyüme gerçekleşmektedir. Romer; dış ticaret serbestleştirildiğinde, aynı zamanda özellikle beşeri sermaye yapısı sağlam olan ülkelerle ekonomik bütünleşme sağlandığında sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabileceğini ileri sürmektedir.⁹⁹ Gelişmiş ülkelere gerçekleştirilen teknoloji transferi sayesinde üretim yapısı değişmekte ve ekonomide verimlilik artmaktadır.

⁹⁷ Nihal Yener Ercan, **İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış**, Planlama Dergisi, DPT 42. Kuruluş Yılı Özel Sayı, s.129.

⁹⁸ Gürak, **a.g.e.**, s.126-127.

⁹⁹ Taban, **a.g.e.**, s.125-127.

Bilgi ve teknolojiye önem vermesi bakımından, günümüz iktisatçıları tarafından geçerli bir ekonomik büyüme modeli olarak kabul edilmektedir.

1.4.4.2. Lucas'ın Büyüme Modeli

Model, bir ülke içinde zamanla gerçekleşen ortalama büyüme oranlarını incelemektedir. Beşeri sermaye birikimi belirli malların üretimi açısından ele alınmaktadır. Ülkelerin büyüme oranlarında geniş ve sürekli farklılıklar bulunmaktadır ve bu farklılıklar ülkelerin başlangıç sermayeleri ile ilişkili olmamaktadır. Bir ülkenin başlangıç üretiminin mukayeseli üstünlüğü, beşeri sermaye birikimi ile zamanla artırılmaktadır. Ancak Lucas, sürekli yeni ürün üretilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁰⁰ Böylece ülkenin rekabet gücü artmakta ve ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır.

Lucas'ın modelinde beşeri sermaye büyümeye neden olmaktadır ve beşeri sermaye birikimi dışsal kabul edilmektedir. Beşeri sermaye ve fiziksel sermaye arasındaki oran sermayenin marjinal verimliliğini artırmakta ve dışsallığın var olup olmamasına göre beşeri sermaye düzeyi de yükselmektedir. Böylece büyüme, gelişmiş ülkelerde gelişmesini tamamlayamamış ülkelere göre daha yüksek olmakta ve fiziksel sermayenin hareketliliği, karşılaşması muhtemel olan engellere göre gelişmemiş ülkelere doğru kaymaktadır.¹⁰¹ Çünkü fakir ülkelerdeki nitelikli iş gücü, kendisine daha iyi şartlar sunan zengin ülkelere doğru hareket etmektedir. Bu da az gelişmiş ülkeler için uzun vadede önemli bir sorun haline gelmektedir.

¹⁰⁰Robert. E Lucas, **On The Mechanics of Economic Development**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/fr0uEQ>, 10.12.2015, s.39-41.

¹⁰¹ Parasız, **a.g.e.**, 2008, s.195-196.

1.4.4.3. Barro'nun Büyüme Modeli

Barro, kamu harcamalarının üretken olduğu bir modeli ele almaktadır. Altyapı yatırımları özel sektör üretimini daha karlı hale getirmektedir.¹⁰² Barro'ya göre, devletin gerçekleştirdiği büyümeyi teşvik eden harcamalar arttıkça tasarruf miktarı ve büyüme oranları başlangıçta artış göstermekte, ancak sonraki aşamalarda düşmektedir.¹⁰³ Devletin sürekli olarak piyasada hakim konumda olması, piyasa mekanizmasının işleyişi açısından bir tehdit unsuru olmaktadır.

Firmalar için optimal olmayan bazı kamusal hizmetlerin yerine getirilemediği ve gerekli tasarrufların yeterince sağlanamadığı durumlarda devletin devreye girmesi gerekmekte, bunun için de istikrarlı büyüme oranını maksimize eden bir vergi oranı belirlemek gerekmektedir. Artan oranlı vergilerden elde edilen kamu gelirleri, cari harcamaları karşılamak için kullanılmaktadır. Kamu harcamaları genellikle altyapı harcamaları, mülkiyet haklarının korunması, karşılıklı anlaşmaların güçlü temeller üzerine inşa edilmesi ve hukuki unsurların oluşturulması olarak düşünülmektedir.¹⁰⁴ Böyle bir devlet müdahalesi gerçekleştirildiğinde kuşkusuz ekonomik büyüme oranları olumlu yönde etkilenmektedir.

1.5. BÜYÜMENİN FİNANSMANI

Başarılı bir büyüme politikası belirleyebilmek için ekonomi yöneticilerinin büyümenin ek finansman ihtiyacı yarattığını, bir başka ifade ile büyümenin finanse edilme zorunluluğunun bulunduğunu bilmeleri gerekmektedir. Ayrıca, gereksinim bulunan finansman kaynakları, büyüme hızı ile doğru orantılı olarak artmaktadır.¹⁰⁵

¹⁰² Barry W. Ickes, **Endogenous Growth Models**, (Çevrimiçi), <http://grizzly.la.psu.edu/~bickes/endogrow.pdf>, 10.12.2015, s. 24.

¹⁰³ Gürak, **a.g.e.**, s.122.

¹⁰⁴ Taban, **a.g.e.**, s.130-131.

¹⁰⁵ Vefa Tarha, **Büyüme politikası: Finansmanı, Kalitesi, Hızı ve sürdürülebilirliği**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/YzCqAL>, 04.07.2016.

Büyümenin finansmanı hususu özellikle finansal piyasaları yeterince derinleşmemiş gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Çünkü bu tür ülkelerin yanlış finansman politikası uygulaması ile birlikte, ekonomide giderilmesi zor sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir.

1.5.1. İÇ TASARRUFLAR

Yurtiçi tasarruf oranı, ekonominin dengeye ulaşmasında temel unsurlardan biri olmaktadır. Özellikle gelişimini tam olarak tamamlayamamış olan ülkeler için yurtiçi tasarruf miktarı, sermaye birikimi ve sürdürülebilir büyüme açısından önem arz etmektedir. Ayrıca söz konusu ülkelerde servet birikiminin artması bireylerin refahlarının da sürdürülebilir bir şekilde artırmalarına neden olmaktadır.¹⁰⁶ Bu da gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tasarruf oranlarının yüksek olmasını sağlamaktadır.

1.5.1.1. Gönüllü Tasarruflar

Gönüllü tasarruflar, kişi ve kuruluşların kendi istekleri ile birikimlerini harcamayarak bir yana koydukları kazançlarıdır.¹⁰⁷ Gelişmiş ülkelerde devlet, vergi gibi zorunlu tasarrufların yanında, nispeten zorunlu tasarruf olan enflasyona dayalı finansman kaynaklarını ve iç borçlanma gibi gönüllülük esasına dayanan kaynakları büyümenin finansmanının sağlanması için kullanabilmektedir.¹⁰⁸ Normal olarak yatırımların ve sermaye birikiminin en uygun kaynağı, yeterli düzeyde yapılan gönüllü tasarruflardır.¹⁰⁹ Burada önemli olan, toplumda tasarruf yapma bilincinin geliştirilmiş olmasıdır. Tasarruf yapısı sağlam olan ülkelerde ekonomik büyümenin yapısı da sağlam olmaktadır.

¹⁰⁶ Özgür Özel ve Cihan Yalçın, **Yurtiçi Tasarruflar ve Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye'deki Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme**, TCMB Çalışma Tebliği, Şubat 2013, s.2.

¹⁰⁷ Güngör Uras, **Gönüllü Değil Zorunlu Tasarruf**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/fVBj1c>, 11.07.2016.

¹⁰⁸ Muhsin Kar, **Türkiye'nin Tasarruf Açığı Sorunu**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/Zt5dCb>, 11.07.2016.

¹⁰⁹ Ergül Han, **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını, s.79.

1.5.1.1.1. Hanehalkı Tasarrufları

Yüksek tasarruf oranlarının ekonomik büyüme ile ilişkisi iktisat literatüründe en çok tartışılan konulardan biridir. Araştırmalar; %2'lik tasarruf artışının, kişi başına büyümenin %1 artmasına neden olduğunu göstermektedir.¹¹⁰ Ekonomideki toplam tasarruf oranının artması için, öncelikle bireysel olarak tasarrufların artırılması gerekmektedir.

1.5.1.1.2. İşletme Tasarrufları

Şirket tasarrufları, işletmelerin dağıtılmamış karlarının ve sabit sermaye amortismanının toplamından oluşmaktadır. Net şirket tasarrufu ise kazançların birikmiş halidir. Şirket tasarruf oranları net karla beraber artmaktadır.¹¹¹ İşletme tasarrufları ekonomide lokomotif görevi görerek, sektörler seviyesinde tasarrufları artırmaktadır.

Tasarrufların düşük olması dış kaynaklara erişim sorunu yaratmakta, ülkeden sermaye çıkınca yerli para değerlenmekte, şirketlerin kırılabilirliği artmakta, bunlar da düşük yatırıma ve düşük karlılığa neden olarak ekonominin genelinde büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır.

İşletme tasarruflarının artırılması için devletin vergi avantajları, teşvikler gibi çeşitli politikalar uygulaması gerekmektedir.

1.5.1.1.3. Kamu Tasarrufu

Kamu tasarrufu toplam kamu sektörü harcamalarından az olan, kamu sektörü gelirlerini ilgilendirmektedir. Bu, kamu sektörünün ulusal yatırıma ya doğrudan ya da

¹¹⁰ Noam Gruber, **Essays in Household Saving Behavior and Effects of Growth**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/7T2ZcE>, 10.12.2015, s.3.

¹¹¹ **Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü Türkiye Ülke Ekonomik Raporu**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/1FL4Yb>, 10.12.2015, s.9-37.

özel sektöre kredi vererek katkıda bulunabileceği bir kaynaktır. Kamu tasarrufu artınca ulusal tasarruf da artmakta ve bu, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Günümüzde gelişmiş ülkeler büyük endüstriyel projeleri başlatmak için çok büyük sermayeye ihtiyaç duymakta, ancak gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasaları bunları finanse etmek için yeterli kaynağı sağlayamamaktadır.¹¹²

Burada bahsedilen kamu tasarrufu her zaman olumsuz etkiye sahip olmamaktadır. Yani bu tasarruflar ekonomik büyümeyi teşvik edici yatırımlar için kullanılırsa, ülke ekonomisi için olumlu bir durum oluşabilmektedir.

1.5.1.2. Zorunlu Tasarruflar

Zorunlu tasarruflar, kişilerin veya kurumların hukuki zorunluluktan dolayı yaptıkları tasarruflar olarak tanımlanmaktadır. Tasarrufları teşvik etmek için devletin çalışanların maaşlarından düzenli olarak yaptığı kesintiler zorunlu tasarruflara örnek olarak gösterilebilmektedir.¹¹³

Zorunlu tasarruf, fiyatların ve karların enflasyon sebebiyle yükselmesi sonucu fonların tüketimden yatırıma kaydırılması sonucu oluşan değerdir. Yani fiyatlar artınca tüketimin azalması durumu, zorunlu tasarrufu ifade etmektedir.¹¹⁴

Ekonomik birimlerin kimi zaman şimdiki tüketimi gelecekteki tüketime tercih etmeleri sonucunda zorunlu tasarrufların ekonomideki rolü büyük olmaktadır.

¹¹² Jonathan Kriekhaus, **Reconceptualizing the Developmental State: Public Savings and Economic Growth**, (Çevrimiçi), <https://mansueto.files.wordpress.com/2014/10/kriekhaus-2002.pdf>, s. 1697-1698.

¹¹³ Murat Kıyılar ve Okan Acar, **Ülkemizde Tasarruf Oranlarını Etkileyen Faktörler ve Bölgelerarası Tasarruf Alışkanlıklarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma**, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/1ay9qY>, 11.07.2016.

¹¹⁴ Mehmet Şengür ve Sami Taban, **Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri**, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, No:3, 2016, s.33.

1.5.1.2.1. Vergiler

Tasarruflar, ekonomik büyümenin motoru olarak kabul edilmektedir. Faiz, rant, kar gibi unsurlardan vergi alındığı zaman tasarrufların maliyeti de artmaktadır. Vergi indiriminin tasarruf maliyetini azaltması durumunda ise sermaye birikimi hızlanmakta ve üretim, talep ve milli gelir artmaktadır.¹¹⁵ Bu da ekonomik birimler tarafından tercih edilen bir durum olmaktadır.

Para piyasaları gelişmeyen ve iç piyasadan kaynak temin etme konusunda başarısız olan ülkelerde vergileme politikaları çok önemli bir hale gelmektedir. Bu doğrultuda vergi politikaları, doğrudan kaynak sağlaması ve piyasa kontrol mekanizmasına yaptığı katkılar doğrultusunda yarattığı dolaylı etkiler sebebiyle ekonomik büyümenin finansmanında kullanılan en önemli kaynaklardan biri olmaktadır.¹¹⁶

Ekonomik büyümeyi en çok etkileyen unsurlardan biri olan vergileme, mevcut koşullara göre iyi bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Ekonomik büyümeyi besleyen verimli sektörlerden gereksiz bir şekilde vergi alınması büyüme hızını yavaşlatmaktadır. Bu nedenle vergi yönetiminin uzun vadeli olarak planlanması gerekmektedir.

1.5.1.2.2. Enflasyon

Phillips Eğrisi yaklaşımına göre enflasyon artınca büyüme olumlu yönde etkilenmektedir. Bu yaklaşım, enflasyon artınca işsizlik oranının düştüğünü varsayarak ekonomik büyümenin artacağını varsaymaktadır. Daha sonra gerçekleştirilen çalışmalar, bahsedilen bu negatif yönlü ilişkinin kısa dönemde ve enflasyon oranının beklenmedik bir şekilde arttığı durumlarda kabul edilebileceğini

¹¹⁵ Dilek Temiz, **Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi**, (Çevrimiçi), http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/temiz.pdf, 01.17.2016, s.2-7.

¹¹⁶ Esra Sivrekli Demircan, **Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, No:21, Temmuz-Aralık 2003, s. 100.

göstermektedir.¹¹⁷ Ancak yüksek enflasyon oranlarının uzun vadede kabul edilemez olduğu da bir gerçektir.

Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki doğru yönlü ilişki; enflasyon sebebiyle yatırımların finans piyasalarından üretim sektörüne kayması, bireylerin reel tasarruf oranlarının değişmemesi için ellerinde tuttıkları para miktarını artırmaları, senyorej geliri ya da enflasyon vergisinin yükselmesine neden olması gibi nedenlerden dolayı enflasyonun zorunlu tasarrufları artırması açısından ele alınmaktadır¹¹⁸

Literatürde enflasyonun ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği yönünde tartışmalar olsa da yüksek seviyedeki enflasyonun yarattığı olumsuz etki herkes tarafından kabul edilmektedir. Nitekim düşük büyüme oranlarına sahip gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranları da yüksek seyretmektedir.

1.5.1.2.3. İç Borçlar

İç borçlanma, devletin ülke sınırları içerisindeki ekonomik birimlerden milli para ile borç kullanması olarak tanımlanmaktadır. Bu aracın olumlu yanı, üretimin artmasına neden olarak hedeflenen büyüme oranına daha çabuk ulaşılmasına ve ekonomide istikrarın kalıcı olarak sağlanmasına neden olması olarak gösterilmektedir.¹¹⁹ Kamu iç borçlanması ile birlikte kaynak dağılımı değişmekte ve özel sektörde gerçekleşen yatırımların uyarılması sağlanarak verimlilik artmaktadır.¹²⁰

¹¹⁷ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi: Genel Bir Değerlendirme**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/IUpsuj>, 13.12.2015.

¹¹⁸ Sevda Yapraklı, **Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Eş-bütünleşme ve Nedensellik Analizi**, (Çevrimiçi), <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423871730.pdf>, 13.12.2015, s. 288.

¹¹⁹ Halit Çiçek, Süleyman Gözegir ve Emre Çevik, **Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. XI., No: 1, 2010, s.143.

¹²⁰ Nüket Kırıcı Çevik ve Mehmet Cural, **İç Borçlanma, Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1989-2012 Dönemi Türkiye Örneği**, Maliye Dergisi, No:165, Temmuz-Aralık 2013, s. 117.

Burada devletin piyasadaki yeri ve gerçekleştirdiği politikaların piyasa tarafından kabul edilebilirliği çok önemli olmaktadır.

Kamu iç borçlanması; dış kaynaklara ulaşmanın zor olduğu zamanlarda, bu durumun ekonomi üzerinde oluşabilecek olumsuz etkilerin bertaraf edilmesini sağlayan önemli bir finansman kaynağı olarak kabul edilmektedir. Derinliği olan iç borçlanma piyasaları, devletin finansman maliyetini azaltarak borçlanma faizlerini düşürmekte ve özel sektörde gerçekleşen yatırımlara destek olarak daha çok yatırım yapılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bankalar arası rekabetin artmasına neden olarak tahvil piyasasındaki kurumsal yapının gelişimine katkıda bulunmaktadır.¹²¹ Vergiler gibi iç borçlar da ekonomik büyümeyi teşvik edici şekilde lokomotif sektörlere yönelik gerçekleştirilirse ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamaktadır.

1.5.2. DIŞ FİNANSMAN KAYNAKLARI

Gelişmekte olan ülkelerin iç tasarrufları genelde düşük olmakta ve bu ülkeler hedefledikleri büyüme oranına ulaşabilmek için dış kaynaklara yönelmektedirler. Yabancı kaynaklar da ülke içinde doğrudan ya da dolaylı yatırımlar olarak faaliyet gösterebilmektedirler.¹²² Tercih edilen, doğrudan yabancı sermaye yatırımı olmaktadır. Bunun nedeni, doğrudan yabancı yatırımların getirisinin daha uzun vadeli olmasıdır.

1.5.2.1. Dış Borçlar

Dış borçlanma ulusal tasarrufların yetmediği hallerde, sermayeye ihtiyaç olunan durumlarda tercih edilen ve böyle durumlarda etkisi büyük olan finansman aracı olmaktadır.¹²³ Dış borç ve iç borçların en önemli farkı; dış borçlarla birlikte ülke

¹²¹ Çevik ve Cural, a.e., s.118.

¹²² Ahmet Gülmez, **Türkiye’de Dış Finansman Kaynakları Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.XI., No:2, 2015, s.140.

¹²³ Filiz Erataş ve Hayriye Başcı Nur, **Dış Borç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi**, Marmara Üniversitesi İİB Dergisi, C. XXXV., No: 2, 2013, s. 208.

içine sermaye girişi olmakta, bu da milli gelirin artmasına neden olmaktadır.¹²⁴ Ancak bu durumda ülke parası değer kazanarak ithalatı artırıp ihracat gelirlerini azaltabilmektedir.

Ulusal tasarrufların yetersiz olması durumunda ekonomik büyüme de olumsuz etkilenmektedir. Ekonomi böyle bir durum içerisindeyken, ülkedeki toplam tasarruflar artmakta ve bu da ekonomik büyüme hızının artmasına neden olmaktadır.¹²⁵ Dış borçların ekonomik büyümeyi sağlayabilmesi için, dış borçlarla gerçekleştirilen bu yatırımlardan elde edilecek gelirlerin, söz konusu borçların maliyetinden daha fazla olması gerekli bir unsur olmaktadır.¹²⁶ Ancak bu durum genelde gelişmekte olan ülkeler için geçerli olmamaktadır. Bu ülkelerde daha çok bütçe açıklarını kapatmaya yönelik olarak dış borç kullanılması, söz konusu borçlardan yeterince verim alınamamasına neden olmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf yetersizliği olduğundan, dış borçlanma yaygın bir uygulama olmaktadır. Diğer taraftan, sürekli dış borçlanmaya gidilmesi halinde de dış borçlara bağımlılık artmakta, bu da finansal piyasalar üzerinde risk yaratmaktadır.

1.5.2.2. Yabancı Sermaye

Son yıllarda ülke ekonomilerinin birbirleriyle entegre olması sonucunda, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duydukları kaynakları doğrudan yabancı yatırımlar yolu ile karşılamaları daha kolay olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, teknolojik gelişmenin ve istihdam yaratmanın kaynağı olarak görülmektedir.¹²⁷ Ekonomik olarak

¹²⁴ İcelal Çoğürücü ve Orhan Çoban, **Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009)**, KMÜ Sosyal ve Ekonomi k Araştırmalar Dergisi, C.XIII, No: 21, 2011, s.133-134.

¹²⁵ Çevik ve Cural, **a.g.e.**, s.120-121.

¹²⁶ Çiçek, Gözegir ve Çevik, **a.g.e.**, s.143.

¹²⁷ Aykut Ekinci, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği (1980-2010)**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, C. VI., No: 2, Ekim 2011, s. 72.

gelişimini tamamlayamamış ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek için çeşitli teşvik politikaları uygulamaktadırlar.

Doğrudan yabancı sermaye akımları nedeniyle ulusal ekonomiye giren yabancı firmaların yarattığı rekabet ortamı, yerli firmaların daha verimli hale gelmelerine yol açabilmektedir.¹²⁸

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkeler için önemli bir finansman aracı olmaktadır. Bu ülkelerde gereken yüksek teknolojik yatırım ihtiyacı doğrudan yabancı sermaye ile karşılanabilmektedir. Ancak kısa vadeli olan spekülasyon amaçlı yabancı sermaye akımları ise, finansal piyasaları yeterince derinleşmemiş gelişmekte olan ülkelerde olumsuz etkiye neden olabilmektedir.

1.6. İSTİHDAMSIZ BÜYÜME

Bir ülkede, belli bir dönemde, cari ekonomik yapı ile gerçekleştirilen istikrarlı reel gelir artışı veya büyümenin yeni iş alanları oluşmasına neden olmaması istihdamsız büyüme sorunu olarak ifade edilmektedir. Büyümenin, emek sınıfının koşullarını iyileştirmemesi ve yoksulluğu azaltmaması açısından da ele alınabilmektedir.¹²⁹

Bu durumda ekonomide yaşanan büyüme reel sektörün büyümesi olmamaktadır veya dış kaynak kullanımı sağlanarak büyüme gerçekleştirilmektedir. Özellikle ekonomik gelişimini tam olarak tamamlayamamış ülkelerde yakalanan yüksek büyüme ve işsizlik oranları bu konuya örnek oluşturmaktadır. İstihdamsız büyüme; bir ülkedeki iş gücü arzının çok hızlı büyümesi, ancak iş gücü talebinin

¹²⁸ M. Kemal Değer ve Ö. Selçuk Emsen, **Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990-2002)**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. VII., No: 2, 2002, s.122-123.

¹²⁹ Eren Çaşkurlu, **İstihdamsız Büyüme (İstihdamsız İyileşme) Sorununa Karşı Kamusal Politikalar ve Önemi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Amme İdaresi Dergisi, C. XLVII., No:2, Haziran 2014, s.45.

yetersiz kalması veya istihdam artışını karşılayamaması olarak da ifade edilmektedir.¹³⁰

İstihdamsız büyüme ve kalkınma kavramları birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Bir ülkede sayısal olarak ekonomik büyümenin artması, o ülkede refah artışı anlamına gelmemektedir. Eğer ekonomik büyümeye kalkınma da eşlik etmiyorsa, bu artık istihdam yaratmayan, buna paralel olarak da yoksullaştırıcı büyüme anlamına gelmektedir.

1.6.1. İstihdamsız Büyümenin Nedenleri

Kimi şirketler, ekonomideki yapısal değişikliklerden kaynaklanan bir resesyon sürecinde, bu değişikliklere tam anlamıyla ayak uyduramamaktadır. Bu şirketler, ürün veya hizmetlerine talep düştüğü için artık piyasada rekabet edemez hale gelmektedir. Bu durum, yeni mal ve hizmetlerin daha düşük maliyetle üretilmesinden kaynaklanabilmektedir. Diğer yandan, tamamen yeni bir ürünün piyasada yerini alması ile birlikte, bir şirketin nitelikli ürünleri yeterince talep alamayabilmektedir. Bu şirketler pazarın yeni şartlarına ayak uyduramadıkları zaman, işçi sayısını azaltma yoluna gidebilmektedirler.¹³¹

Tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki geçişkenliğin az olması da büyümenin istihdam yaratmasını engellemektedir.¹³² Yeni ürünlerin ortaya çıkması ile mevcut bilgi ve becerilerini o sektörlerde kullanamayan işçilerin, diğer sektörlerde kendi bilgi ve becerilerine göre iş bulabilmeleri gerekmektedir.

¹³⁰ Caner Timur ve Zehra Doğan, **İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi**, Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi, No:2, Ekim 2015, s.236-237.

¹³¹ Hans Wagner, **Jobless Growth: Are You Prepared?**, (Çevrimiçi), <http://www.investopedia.com/articles/economics/10/jobless-growth-economy.asp>, 27.11.2016.

¹³² Preetham Reddy, **What Is Jobless Growth In Indian Context?**, (Çevrimiçi), <https://www.quora.com/What-is-jobless-growth-in-Indian-context>, 27.11.2016.

İşçilerin eğitim, beceri ve gelişimlerinin yavaşlaması da büyümenin istihdama katkısını azaltmaktadır.¹³³ Mevcut şartlara ayak uyduramamaları buna sebep olmaktadır. Ekonomide otomasyonun artması ile birlikte, büyüme ne kadar fazla olursa olsun, emeğe ihtiyaç duyulmadığından istihdam yaratılamamaktadır.¹³⁴ Teknoloji ve verimlilik artışının yarattığı en önemli olumsuzluklardan biri de budur.

1.6.2. İstihdamsız Büyüme Yönelik Tedbirler

Sürdürülebilir büyümenin uzun dönemdeki en önemli unsuru, yüksek oranda yeni sabit sermaye yatırımları ile ilave kapasitelerin yaratılmasıdır.¹³⁵ Bunun için devletin çeşitli teşvik politikalarının bulunması gerekmektedir.

İş arayan ve işverenler bir araya getirilmeli, girişimciler desteklenmelidir. Artan nüfusa çeşitli mesleki eğitimler verilmeli ve üniversite-sanayi iş birliği artırılarak öğrencilerin mezun olmadan iş hayatı hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır. Bu sayede işgücünün piyasanın istediği niteliklerle donatılması mümkün olabilecektir. Ön plana çıkan sektörler devlet tarafından desteklenerek dış piyasalarda rekabet edebilecek boyuta getirilmelidir.¹³⁶

Yapısal değişiklik yaratan politikalar ile yeni ve potansiyeli olan sektörler önündeki engellerin kaldırılması amaçlanmalıdır. Sanayi verimliliğinin ve ihracatın artırılması amacı ile kamusal altyapı yatırımlarına önem verilmelidir. Sermaye birikiminin teşvik edilmesi, özellikle sermaye ihtiyacı olan ülkelerde önemli rol oynamaktadır.¹³⁷

¹³³ Reddy, a.e.

¹³⁴ Anil Padmanabhan, **The Problem Of Jobless Growth**, (Çevrimiçi), <http://www.livemint.com/Politics/KB4m2LtxaZEpTrSo1yXJLI/The-problem-of-jobless-growth.html>, 27.11.2016.

¹³⁵ İstanbul Sanayi Odası, **İstihdam Stratejileri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi**, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 2006, s.68.

¹³⁶ Timur ve Doğan, a.g.e., s.244.

¹³⁷ Çaşkurlar, a.g.e., s.52-56.

Gelişmekte olan ülkelerin istihdamsız büyüme sorunu kısa dönemde yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasını sağlarken uzun dönemde büyümenin sürdürülebilir olmasını engellemektedir. Bu sorunun aşılması için devletin çeşitli destek mekanizmaları ile özel sektörle iş birliği içinde olması gerekmektedir.

2.BÖLÜM

FAİZ ORANININ KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

Paranın kiralanması sonucunda bu parayı kiralayanın talep edebileceği bedel olarak tanımlanabilen faiz, kullanılan sermayeden elde edilen gelir olarak da kabul edilmektedir. Faiz, mal ve hizmet kullanımını öne almanın bedeli olarak da anılmaktadır.¹³⁸ Aynı zamanda borç alanların borç verenlere fonlarını kullanması karşılığında ödediği ücret olarak da tanımlanmaktadır.¹³⁹

Faiz; ancak günlük ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan miktardan daha yüksek gelir elde edenlerin, ihtiyatlı davranmak ve spekülasyon güdüsüyle yatırım yapmak için kullandıkları miktarı etkilemektedir.¹⁴⁰ Yani söz konusu olan, atıl olarak tutulan miktar olmaktadır.

Faiz oranları aynı zamanda borç alanların ve borç verenlerin beklentilerini değiştirerek, gelecek dönemlerdeki fiyat seviyelerini etkilemektedir. Bu nedenle faiz oranları piyasa ekonomisinde çok önemli bir role sahiptir.¹⁴¹ Faiz oranlarının seviyesi, bir ekonominin performansı açısından önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Faiz oranlarının çok yüksek olması ekonomik performansın kötü olduğunu gösterirken, düşük olması her zaman iyi olduğunu göstermemektedir. Günümüzde bazı AB ülkeleri ve Japonya'da faiz oranları çok düşük seviyede seyretmekte, hatta eksilere kadar düşmektedir. Ancak bu ülkelerde yine de ekonomik büyüme artmamaktadır. Bunun

¹³⁸ M. Merih Paya, **Para Teorisi ve Para Politikası**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2007, s.120.

¹³⁹ Karl E. Case, Ray C. Fair ve Sharon M. Oster, Çev. Ertuğrul Deliktaş ve Metin Karadağ, Ankara, Palme Yayıncılık, 2011, s.515.

¹⁴⁰ Mahfi Eğilmez, **Para ve Faiz**, (Çevrimiçi), <http://www.mahfiegilmez.com/2012/11/para-ve-faiz.html>, 14.12.2015.

¹⁴¹ Richard D.C. Trainer, **Basics of Interest Rates**, (Çevrimiçi), <http://ecedweb.unomaha.edu/ve/library/BOIR.PDF>, 15.12.2015.

nedeni ise ekonomik bireylerin borçlanmaması ve reel ekonominin canlanmaması olmaktadır.

Bugün faiz oranları ekonominin gidişatını belirlemede önemli bir politika aracıdır. Nitekim merkez bankalarının alacakları faiz kararları piyasaların alacağı pozisyonun en önemli belirleyicilerindedir. Bu nedenle bu konuda alınacak kararlar her ülke için ayrı ayrı, dikkatle takip edilmektedir. Bu doğrultuda alınacak kararlar, ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeyine göre farklı etkiler doğurabilmektedir.

2.1. FAİZ ÇEŞİTLERİ

Faizler, nominal faizler ve reel faizler olarak ikiye ayrılmaktadır. Nominal faizler elde edilecek getiriye hesaplarken aldatıcı olabileceğinden, yatırım kararları daha çok reel faizlere göre alınmaktadır.

2.1.1. Nominal Faiz

Nominal faiz, borç alanın borç verenden para kiralamak için ödemesi gereken fiyat veya borç verene tüketimden vazgeçmesini sağlamak için ödemeye razı olduğu getiri miktarıdır. İktisadi dalgalanmanın genişleme aşamasında yükselen, daralma aşamasında ise düşen, aynı yönlü devrevi bir büyüklüktür.¹⁴² Çok yüksek veya çok düşük oranlarda olması istenmemektedir. Enflasyon beklentilerinin oluşturulmasında dikkate alınan bir değişken olarak kabul edilmektedir.

2.1.2. Reel Faiz

Nominal faiz oranının beklenen enflasyon oranından arındırılması sonucunda elde edilen faiz reel faiz oranı olarak tanımlanmaktadır.¹⁴³ Ceteris paribus durumunda reel faiz oranı düştükçe tüketim miktarı artmakta ve aynı zamanda tasarruf edilen

¹⁴² Erdal Ünsal, **Makro İktisat**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2013, s.129.

¹⁴³ Abuzer Pınar ve Bahar Erdal, **Para Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori ve Uygulama**, Ankara, Naturel Yayıncılık, 2008, s.142.

miktar da düşmektedir, böylece elde edilecek faizden vazgeçilmektedir. Yani tüketimin fırsat maliyeti reel faiz oranı olmaktadır.¹⁴⁴

Firmalar, yatırım kararı verirken reel faiz haddini dikkate almaktadır. Çünkü reel faiz haddi bir yatırımın gerçek maliyetini ve gerçek getirisini gösteren değişken olarak kabul edilmektedir. Reel faiz haddi ne kadar yüksekse yatırımdan beklenen karlılık o kadar düşük olmakta, bu durumda yatırım miktarı azalmaktadır. Yani burada beklenen enflasyon göz önünde bulundurulmakta ve beklenen reel faiz haddi ön plana çıkmaktadır.

2.2. FAİZ ORANINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Hiçbir ekonomi tamamen dışa kapalı veya dışa açık değildir. Bu nedenle faiz oranını belirleyen iç ve dış faktörler bulunmaktadır.¹⁴⁵ Ancak her ülkenin ekonomik dinamikleri farklı olduğundan, faiz oranlarını belirleyen faktörler de farklılık göstermektedir.

2.2.1. Temel Faktörler

Faiz oranını etkileyen temel faktörler para arzı ve para talebindeki değişimler ile enflasyon oranlarıdır. Para arzı artınca faiz oranı düşmekte, para arzı azalınca faiz oranı artmaktadır. Benzer şekilde para talebi artınca faiz oranı artmakta, para talebi azalınca faiz oranı azalmaktadır. Enflasyon oranları ise faiz oranlarında istikrarın sağlanması açısından en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir.

¹⁴⁴ İlker Parasız, **Modern Makroekonominin Temelleri**, İstanbul, Ezgi Kitabevi, 2011, s.69.

¹⁴⁵ Kaan Masatçı ve Murat Darıcı, **Türkiye’de Faiz Oranlarının Belirlenmesinde İçsel ve Dışsal Faktörlerin Rolü**, (Çevrimiçi), http://www.bjmer.net/Makaleler/1520849681_18-31%20Masat%C3%A7%C4%B1.pdf, 12.07.2016., s.19.

2.2.1.1. Para Arzındaki Değişmeler

Para arzındaki değişikliklerin faiz oranı üzerindeki etkisi konusunda üç ayrı görüş vardır.¹⁴⁶ Bunlar Klasik, Neo-Klasik ve Keynesyen görüşlerdir. Klasik ve Neo-Klasik görüşe göre para arzındaki değişiklikler faiz oranlarını yalnızca kısa vadede etkilemektedir. Keynesyen teoriye göre ise para arzı her arttığında faiz oranı düşmekte, para arzı her azaldığında ise faiz oranı artmaktadır.¹⁴⁷ Günümüzde ise gerçekleştirilen para politikaları her ülkede aynı etkiyi yaratmamaktadır. Örneğin Japonya'da gerçekleştirilen para arzı artışı sonucunda faiz oranları ve ekonomik büyüme oranları çok fazla etkilenmemektedir. Bunun nedeni, toplumun tasarruf kültüründen kaynaklanmaktadır. Japonya'nın içinde bulunduğu ekonomik durgunluk nedeniyle halk elindeki parayı reel ekonomiye aktarmamakta, bu da faiz oranlarının ve ekonomik büyümenin etkilenmemesine sebep olmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelere bakıldığında; para arzı artışı faiz oranını belli bir süre düşürmekte, daha sonra enflasyon artışına neden olarak faiz oranlarının tekrar artmasına sebep olmaktadır.

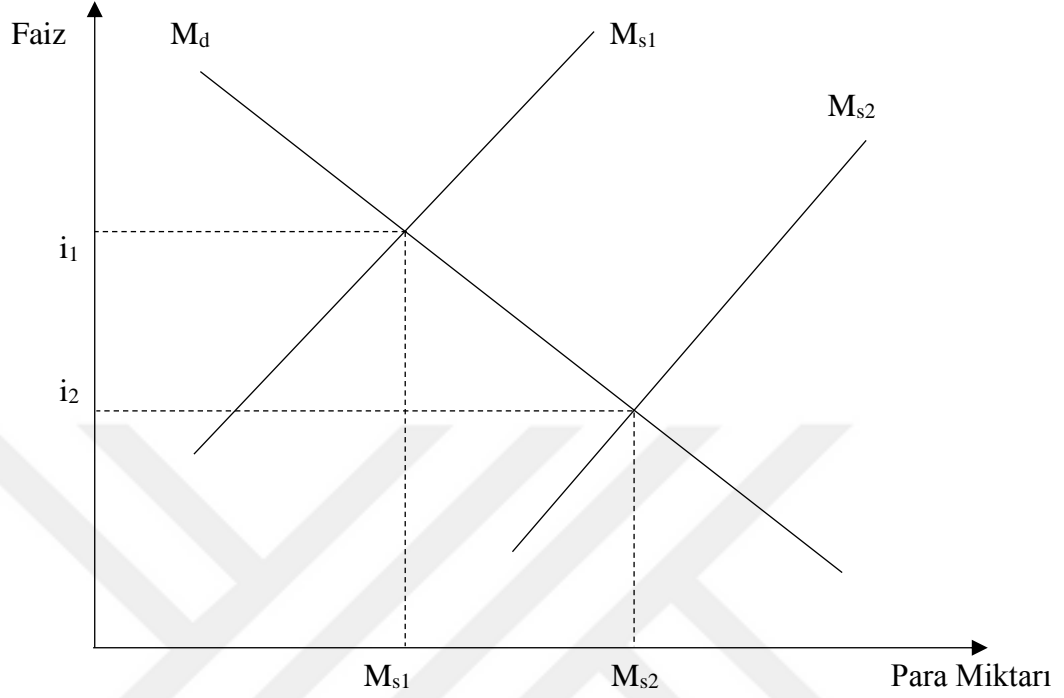
Bu doğrultuda para arzı değişiklikleri, bugün merkez bankalarının faiz oranını etkilemek için kullandıkları en önemli unsurlardan biri olmaktadır.

Grafik 2'de görüldüğü gibi, başlangıçta M_d eğrisi ile M_{s1} eğrisi kesiştiği noktada i_1 faiz düzeyinde para piyasası dengede olmaktadır. Para arzı artırıldığında M_{s1} eğrisi sağa kayarak M_{s2} konumuna gelecek ve bankaların rezerv tutma maliyeti arttığından faiz oranı i_2 seviyesine düşmektedir. Para arzı azaldığında ise tam tersi süreç işlemektedir.

¹⁴⁶ Besim Üstünel, **Makro Ekonomi**, Mısırlı Matbaacılık, 1993, s.122-124.

¹⁴⁷ Nurettin Öztürk ve Dilek Durgut, **Faiz Oranlarının Belirleyicileri: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz**, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/g8US7T>, 22.12.2015.

Grafik 2: Para Arzındaki Değişimin Faiz Oranına Etkisi

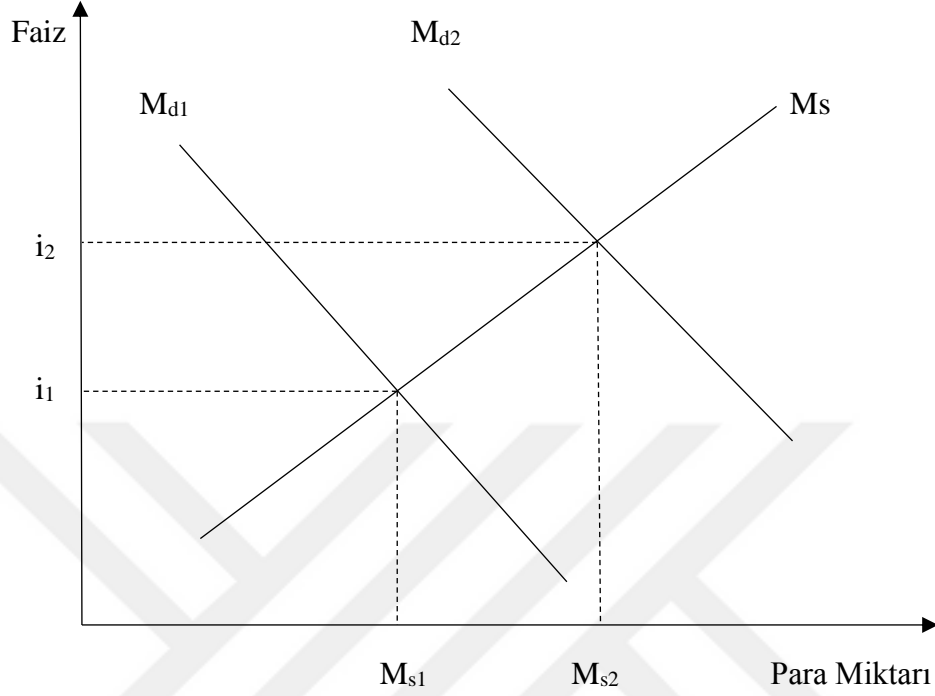

2.2.1.2. Para Talebindeki Değişmeler

Para talebini etkileyen unsurlar gelir ve fiyat düzeyidir. Bireylerin gelirleri artınca daha fazla işlem yapabilmek için daha çok para talep etmekte, bu da faiz oranlarını artırmaktadır. Benzer şekilde; fiyat düzeyi artınca bireylerin ellerindeki paranın reel değeri düşeceğinden, önceki satın alma güçlerinden sapma olmaması için daha çok para talep etmekte ve bu da faiz oranını artırmaktadır.

Grafik 3'te görüldüğü gibi, başlangıçta M_s eğrisi ile M_{d1} eğrisinin kesiştiği noktada, i_1 faiz seviyesinde para piyasası dengede olmaktadır. Para talebi arttığında M_{d1} eğrisi sağa kayarak M_{d2} konumuna gelmekte, böylece elde para tutmanın fırsat maliyeti artacağından faiz oranı i_1 seviyesinden i_2 seviyesine çıkmaktadır.

Grafik 3: Para Talebindeki Değişmenin Faiz Oranına Etkisi

2.2.1.3. Enflasyon

Enflasyonun faiz oranı üzerindeki etkisini ilk inceleyen iktisatçı Irving Fisher olarak kabul edilmektedir. Nominal faiz oranları enflasyonla aynı yönde ve aynı miktarda artarken, reel faiz oranları etkilenmemektedir. Bu etkiye Fisher etkisi adı verilmektedir. Fisher'e göre reel faiz oranı değişmemektedir.¹⁴⁸

Enflasyonun talep ve maliyet enflasyonu olduğu durumlarda faiz oranı da farklı etkilenmektedir. Eğer talep enflasyonu söz konusuysa talebin düşürülmesi gerektiğinden, faizlerin artırılıp bireylerin tasarruf etmelerinin sağlanması gerekmektedir. Eğer maliyet enflasyonu söz konusuysa üretimde maliyet unsurlarının fiyatlarından kaynaklanan bir enflasyon var olduğundan, başka bir maliyet unsuru olan

¹⁴⁸ Muammer Şimşek ve Cem Kadılar, **Fisher Etkisinin Türkiye Verileri ile Testi**, Doğu Üniversitesi Dergisi, C.VII., No: 1, 2006, s. 99.

faizlerin düşürülmesiyle birlikte maliyet enflasyonunun düşürülmesi amaçlanmaktadır.¹⁴⁹

Enflasyon oranı yüksek olan ülkelerde yabancı sermaye çekebilmek için faiz oranları da yüksek olmaktadır. Çünkü enflasyon artınca spekülâtif yatırımın reel değeri düşecek ve bu düşüşün kompanse edilebilmesi için faiz oranlarının yüksek olması gerekecektir.

Enflasyonun sürekli dalgalandığı ülkelerde ise faiz oranı ve enflasyon ilişkisi gittikçe zayıflamaktadır.¹⁵⁰ Piyasaya sürekli müdahaleler olduğundan, enflasyon ve faiz beklentilerindeki istikrar bozulmaktadır.

2.2.2. İkincil Faktörler

Faiz oranını etkileyen ikincil faktörler; döviz kuru, kamu iç borçlanması, uluslararası sermaye akımları olarak gösterilmektedir. Bu faktörlerdeki istikrarın sağlanması, makroekonomik istikrarın sağlanması açısından önem arz etmektedir.

2.2.2.1. Döviz Kuru

Ekonomilerde korumacı politikaların yerini liberal politikaların almasıyla birlikte faiz oranını etkileyen unsurlar da artmaktadır. Döviz kuru, bu unsurların en önemlilerinden bir tanesi olmaktadır. Bunun nedeni, ülkeler arasındaki ticaretin artmasıyla birlikte dövize olan talebin de değişiklik göstermesi, bunun da faiz oranı üzerindeki baskıyı artırması olarak kabul edilmektedir.

Faiz oranları yüksek olunca ulusal finansal varlıkların talebi artmakta, bu ilişki döviz miktarını artırmakta ve yerli paranın değeri artmaktadır. Böylece yerli yatırım

¹⁴⁹ Mahfi Eğilmez, **Enflasyon ve Faiz İlişkisi**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/Bc2jxt>, 16.05.2015.

¹⁵⁰ John H. Wood, **Interest Rates and Inflation**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/q3bktC>, 02.03.2017, s.12.

araçlarına olan talep de artmaktadır. Faiz oranları yükselince şirketlerin ve kredi kurumlarının faiz yükü arttığından karları azalmakta, nakit akışı yavaşlamakta, bireyler kredilerini geri ödemekte zorlanmaktadırlar. Krediler geri ödenmeyince bilançolar bozulmakta ve ekonomik istikrarı bozarak ülke parasının değer kaybetmesine yol açmaktadır. Ayrıca kamu kesiminde de faiz ödemeleri arttığından enflasyon beklentileri ve risk algılaması artmakta, bu nedenle yerli paranın beklenen değeri düşmekte, risk primi yükselmektedir.¹⁵¹ Döviz kurunun faiz oranı üzerindeki etkisi, genellikle ülkelerin içinde bulunduğu kriz dönemleri için araştırılmaktadır.¹⁵²

Döviz kuru riski arttıkça, faiz oranları da artmaktadır.¹⁵³ Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlere bakıldığında hem faiz oranlarının hem de döviz kurunun yükseldiği görülmektedir.

2.2.2.2. Kamu İç Borçlanması

Devletin kamu hizmetlerinin finansmanı için iç borçlanmaya gitmesi; borçların büyümesine, faiz oranı ve ödemelerinin yükselmesine, neticede kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Bu ilişkide faizlerin artmasındaki en önemli neden; mali yapı içinde borç miktarının artması ile kamu kesiminin borçlanma araçlarına sahip olmasının yatırımcılar için bir risk unsuru olarak kabul edilmesi ve bu sebeple yatırım yapanların bu riski bertaraf edebilecek bir güvence talep etmeleri sonucunda reel faizlerin yükselmesi olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁴ Bugün bir ekonomide devletin kullandığı iç borçlara ödenen faiz oranları da o ülke ekonomisi hakkında önemli ip uçları vermektedir. İç borçlara ödenen faiz oranı arttıkça o ülkenin risk primi artmakta, ödenen faiz oranı düştükçe o ülkenin risk primi azalmaktadır.

¹⁵¹ Rıdvan Karacan, **Faiz Döviz Kuru İlişkisinin Makroekonomik Performansa Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.II., No:20, 2010, s.73.

¹⁵² Orhan Karaca, **Türkiye’de Faiz Oranı ve Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir mi?** Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2005, [görüşler TEK’e değil, Orhan Karaca’ya aittir.]

¹⁵³ Hakan Berumant ve Aslı Günay, **Exchange Rate Risk and Interest Rate: A Case Study for Turkey**, Open Economies Review, 2003, pp.25.

¹⁵⁴ Deniz Aytaç ve Metin Sağlam, **Kamu Açıkları, İç Borç ve Faiz Oranı İlişkisi: Türkiye Örneği**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, C.IX., No: 1, Nisan 2014, s. 133.

İç borçlanma gerçekleştirildiği zaman bireylerden ve firmalardan edinilen borçlar neticesinde ödünç verilebilir fon talebi artmakta ve bu doğrultuda faiz oranları da artmaktadır. Bu artış neticesinde özel sektör yatırım harcamaları daha da azalmakta ve bu ilişkiye dışlama etkisi adı verilmektedir.¹⁵⁵ Özel yatırım harcamalarının azalması sonucunda da ülkede ekonomik büyüme azalmaktadır.

Finansal piyasaları gelişmiş olan ülkelerin kredibilitelerine bağlı olarak, faiz oranları düşük olduğu için kamu iç borçlanmasının maliyeti de daha düşük olmaktadır. Bu nedenle bu ülkeler, ihtiyaçları olan yabancı sermayeye de daha kolay ulaşabilmektedirler.

2.2.2.3. Uluslararası Sermaye Akımları

Sermaye akımlarının ülkeler arasında önündeki engellerin kaldırılması ile birlikte söz konusu tasarruflar buna ihtiyacı olan ülkelere kolayca girebilmekte, bunun sonucunda da tasarrufun giriş yaptığı ülkelerde faiz oranı yükselmektedir. Bu ilişki, finansal piyasaları gelişmemiş ülkelerde ulusal faiz oranları ile uluslararası faiz oranları eşitlenene kadar devam etmektedir.¹⁵⁶ Faiz oranlarının gelişmekte olan ülkelerde yüksek olması, yabancı sermaye için daha büyük bir kazanç kaynağı olduğundan, bu sermayenin ülke içine daha kolay girmesine neden olmaktadır. Çünkü böyle ülkelerde finansal risk daha büyük olduğundan, yabancı sermayenin çekilebilmesi için daha yüksek kazanç sunulması gerekmektedir.

Ancak burada, özellikle gelişmekte olan ülkelere bakıldığında, ekonomik büyümesini yalnızca uluslararası sermaye akımlarına bağlayan ülkelerde önemli bir risk bulunmaktadır. Bu risk, ülkelerin yabancı sermaye bağımlılığını ve risk primini yükselterek sermaye maliyetlerini artırması olarak belirtilmektedir.

¹⁵⁵ Murat Demir ve Ersan Sever, **Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri**, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. VII., No: 25, Yaz 2008, s. 181.

¹⁵⁶ Nurhan Yentürk, **Finansal Serbestlik ve Makroekonomik Dengeler Üzerindeki Etkileri**, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, C. VIII., No: 27, Kış 1997, s.136-137.

Normal şartlar altında ülkeye giren yabancı sermayenin faiz oranlarını düşürmesi beklenmektedir. Ancak söz konusu yabancı sermayenin reel sektör yerine spekülâtif kazanç süreci içine girmesi sonucunda faiz oranı düşmemektedir.¹⁵⁷ Bu da mevcut ülkedeki finansal riskleri artırmaktadır.

2.3. FAİZ TEORİLERİ

Faizin belirlenmesi ile ilgili birçok çalışma olmasına karşın, faizin ne olduğuna yönelik bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kimi inançlara ve ideolojilere göre faizin yasak olması nedeni ile kimi ülkelerde tasarrufların finansal yapı içerisinde tam olarak yerini alamadığına dair düşünceler bulunmaktadır.¹⁵⁸

Her dönemin ekonomik koşullarına göre faiz oranı ile ilgili görüşler, dönemin baskın olan ekonomik görüşlerine göre şekillenmiştir.

2.3.1. Faizin Varlık Nedenini Açıklayan Teoriler

Bu teoriler; Nemalandırma Teorisi, Verimlilik Teorisi, İstismar Teorisi, Feragat (Vazgeçme Teorisi), Kullanma Teorisi ve Agio Teorisi'dir. Faizin varlık nedenini açıklayan teoriler, faizin bugünkü anlamına ulaşmasındaki süreci açıklamaktadır.

2.3.1.1. Nemalandırma Teorisi

Turgot'a göre, toprak rant geliri sağlamaktadır ve bunu satın almak için kullanılacak para borç olarak verildiğinde rant gelirinden mahrum kalındığından, buradaki mahrum kalınan rant geliri kadar faiz talep edilmesi gerekmektedir. Turgot

¹⁵⁷ Abdullah Takım, **Gelişmekte Olan Ükelere Yönelik Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/MjsQ07>, 05.03.2017, s.50.

¹⁵⁸ İsmail Seyrek ve Zekeriya Mızırak, **Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Kaynağı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No:22, 2009, s.385.

faiz ve rantı bir tutmakta, faiz gelirini haklı göstermeye çalışmaktadır. Ancak Turgot faiz oranının belirlenmesinde devletin müdahale etmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁵⁹

Burada Turgot, dönemin mevcut değerlerine paralel olarak toprağı bir servet kaynağı olarak görmekte ve faiz kazancını da bu servetle özdeşleştirmektedir.

2.3.1.2. Verimlilik Teorisi

Burada bahsedilen verimlilik unsurunun anlamı tam olarak açık olmasa da sermaye mallarının verimli olduğu ve gelir dağılımından belli bir pay almaları gerektiği savunulmaktadır. Sermaye mallarının verimliliği artırılabilirdi için sermayeyi elinde bulunduran ekonomik birimlerin gelir elde etmeleri gerekmektedir.¹⁶⁰

Görüldüğü gibi Verimlilik Teorisi'nde sermaye unsuru ön plana çıkarılmakta ve finansal piyasaların gelişimi için ilk adımlar atılmaktadır.

2.3.1.3. İstismar Teorisi

İstismar Teorisi'ne göre emek sahipleri genel olarak ihtiyaç sahibi olan insanlardır ve bu insanların ürettiklerinin faiz yoluyla ellerinden alınması sermaye sahiplerini daha da varlıklı hale gelmesine, emek sahiplerinin ise daha da fakirleşmesine neden olmaktadır. Yani burada sermaye sahibinin elde ettiği servet aslında haksız bir kazançtır ve bu servetin asıl sahibi emektir.¹⁶¹

Burada piyasa işleyişinden daha çok konunun insani boyutuna değinilmektedir. Bu nedenle faiz işleyişi açısından eksik bir teori olarak kabul edilmektedir

¹⁵⁹ Murat Pıçak, **Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi**, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.I., No:4, 2012, s.74-75.

¹⁶⁰ Muhammet Akdiş, **Para Teorisi ve Politikası**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2011, s.205.

¹⁶¹ Akdiş, **a.e.**, s.205-206.

2.3.1.4. Feragat (Vazgeçme) Teorisi

Bireyler tasarruf ettikleri zaman cari tüketimlerinden vazgeçerler ve bazı ihtiyaçlarını karşılamaktan feragat ederler. İşte bu fedakarlığın karşılığı da faiz olmaktadır.¹⁶² Yani ekonomik birimler burada ancak ek kazanç dolayısıyla tasarruf etmektedirler ve faiz de bu kazancın teminatı olmaktadır.

Burada bireylerin tüketimden vazgeçerek feragatta bulunması faize yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

2.3.1.5. Kullanma Teorisi

Kullanma Teorisi'ne göre bir malın değerini o malı oluşturan unsurların önemi değil, kişinin o malı tüketirken elde ettiği tatmine göre belirlenmektedir. Yani bir malın değeri burada kişiden kişiye değişiklik göstermektedir.¹⁶³ Kimine göre bir kitap çok değerli olarak kabul edilirken, bir başkasına göre herhangi bir önemi olmayabilmektedir.

Sermayeyi satın alan kişi de bunun için bir ödeme yapmak durumundadır. Çünkü sermaye sahibinin bundan bir fayda elde etmesi gerekmektedir. İşte burada elde edeceği faydanın karşılığı faiz olmaktadır.¹⁶⁴

2.3.1.6. Zaman Tercihi Teorisi

Böhm-Bawerk'e göre faizin temeli zaman unsurudur. Bugünün parası ile yarının belirsiz parası arasında bir acıyo (bankaların yaptıkları işlemler dolayısıyla müşterilerinden aldıkları ücret) bulunmaktadır ve zamanın herhangi bir anını tercih edebilmektedir. Bugün elde bulunan malların gelecekteki mallarla değiştirilebilmesi

¹⁶² Akdiş, a.e., s.206-207.

¹⁶³ Ludwig von Mises, **Carl Menger ve Avusturya İktisat Okulu**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/Lg3Mcv>, 08.03.2016, s.133.

¹⁶⁴ Akdiş, a.g.e., s.208.

için, acıyo farkının bulunmaması gerekmektedir. Faiz de bu farkın ortadan kaldırılmasına neden olmaktadır. Ödünç alan açısından faiz, girdiyi bugün gerçekleştirmek için paraya ödenen bedeldir. Ödünç veren açısından ise faiz, bugünün parasının yarın temsil edeceği değeri tercih etmesini sağlayan faktördür.¹⁶⁵ Ödünç alan veya ödünç veren açısından, bugünkü veya gelecekteki paranın tercih edilmesi, elde edilmesi umulan paranın değerine bağlı olarak açıklanmaktadır.

Böhm-Bawerk'e göre emek kısa dönemde sonraki yatırım yapılacak emek faktörüne göre teknik bir üstünlüğe sahip olduğundan, şimdiki mal gelecekteki maldan daha üstün olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁶

Böhm-Bawerk'e göre faiz oranlarının pozitif olmasının üç nedeni vardır. Birincisi; insanların gelirden elde ettikleri marjinal faydanın zamanla düşecek olmasıdır, çünkü bireyler gelecekte daha fazla gelir elde edeceklerini umarlar. İkincisi psikolojik nedenlerdir. İki nedene de ekonomistler pozitif zaman tercihi adını verirler ve gerçekten de insanlar şimdiki değerlere erişebilmek için pozitif faize razıdırlar. Üçüncü neden ise aynı miktarda girdi ile daha fazla çıktı üretilebilmesidir.¹⁶⁷

Böhm-Bawerk'in Zaman Tercihi Teorisi, modelde zaman unsurunun ön planda tutulması dolayısıyla literatürde farklı bir bakış açısı olarak ele alınmaktadır. Nitekim bir faizin vadesi arttığında risk unsuru ön plana çıktığından faiz oranı artmakta, vadesi kısaldığında ise faiz oranı azalmaktadır.

¹⁶⁵ Feridun Ergin, **Para ve Faiz Teorileri**, İstanbul, Beta Yayınları, 1983, s.203-205.

¹⁶⁶ İsmail Seyrek ve Zekeriya Mızırak, **Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No:22, 2009, s.388.

¹⁶⁷ The Concise Encyclopedia Of Economics, (Çevrimiçi), <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/BohmBawerk.html>, 06.03.2016.

2.3.2. Faiz Oranını Açıklayan Teoriler

Faiz oranını açıklayan teoriler Klasik Faiz Teorisi, Wicksell'in Faiz Teorisi, Keynes'in Faiz Teorisi, Hicks-Hansen'in Faiz Teorisi, Friedman'ın Faiz Teorisi, Fisher'in Faiz Teorisi, Tobin'in Faiz Teorisi, Taylor'un Faiz Teorisi, Tek Faiz Teorisi, Mc Kinnon- Shaw Faiz Teorisi'dir. Bu teoriler, faize bugünkü anlamı üzerinden yaklaşmakta ve faizin belirleyici unsurlarına ışık tutmaktadırlar.

2.3.2.1. Klasik Faiz Teorisi

Klasikler'e göre faiz, tasarruf sahiplerinin bu tasarrufları kullanmadan bir başkasına borç vermesi sonucunda eline geçen gelir olarak tanımlanmaktadır. Faiz oranı, sermaye arz ve talebi sonucu ortaya çıkmaktadır. Faizle borç verilebilecek miktar arttıkça faiz oranı düşmektedir.¹⁶⁸ Ekonomide denge faiz oranının düzeyi, sermaye arz ve talebine bağlıdır. Faiz oranı artınca sermaye talebi azalmakta, faiz oranı azalınca sermaye talebi artmaktadır.¹⁶⁹ Klasik Faiz Teorisi'nde yatırım ve tasarrufu dengeye getiren unsur faiz oranı olmaktadır.

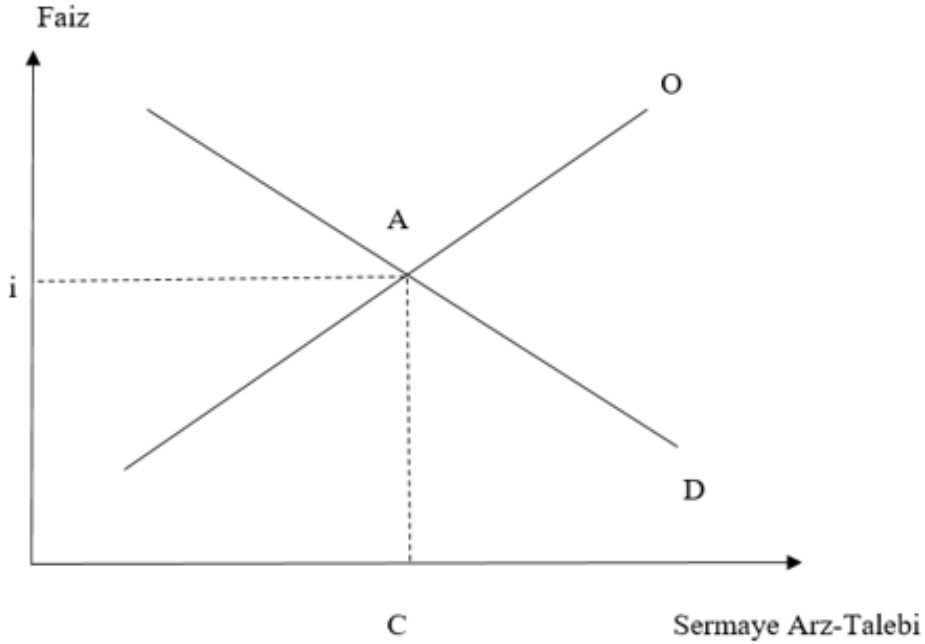
Klasikler'e göre her ekonomik koşulda olduğu gibi, faiz oranında da devlet müdahalesi olmadan denge kendiliğinden sağlanacaktır.

Grafik 4'te de görüleceği üzere, arz ve talep eğrilerinin kesiştiği A noktasında denge sağlanmaktadır. Talep eğrisi sağa kayınca faiz oranı artacak, sermaye talebi azalacak ve ekonomi tekrar denge noktasına yönelecek, aynı şekilde arz eğrisi sağa kayınca faiz oranı düşecek, sermaye talebi artacak ve ekonomi tekrar dengeye gelecektir.

¹⁶⁸ İsmail Çeviş, Macide Çiçek, Nurettin Öztürk vd., **Para Teorisi ve Politikası**, İstanbul, Lisans Yayıncılık, 2012, s.166.

¹⁶⁹ Cafer Unay, **Makro Ekonomi**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, 2001, s.237.

Grafik 4: Klasikler’de Faiz Teorisi

Kaynak: Cafer Unay, **Makro Ekonomi**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, 2001, s.238.

2.3.2.2. Wicksell’in Faiz Teorisi

Wicksell, doğal faiz oranı ve piyasa faiz oranı olarak iki faiz oranından bahsetmektedir. Doğal faiz oranı; reel sermayenin işletilmesi sonucunda elde edilen kar miktarı olarak tanımlanmaktadır, bu faiz oranı verimlilik ve tasarruf gibi reel faktörlere bağlı olmaktadır. Piyasa faiz oranı ise; bankalar tarafından krediler için tespit edilen faiz oranıdır, bu faiz oranı parasal unsurlara bağlı olarak belirlenmektedir. Wicksell’e göre piyasa faiz oranı doğal faiz oranlarından daha düşük ise yatırımları teşvik etmekte ve girişimcilerin karlarına katkıda bulunmaktadır.¹⁷⁰ Çünkü bu durumda yatırımların maliyeti daha düşük olmakta, bu da girişimcileri yatırım yapmaya teşvik ederek ekonomik büyümeye de katkıda bulunmaktadır.

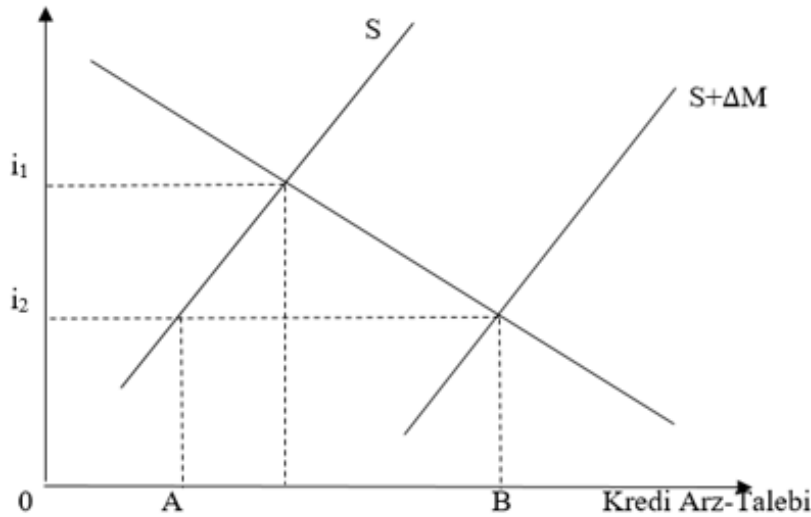
¹⁷⁰ Muhammet Akdiş, **Para Teorisi ve Politikası**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2011, s.216-217.

Bankalar kaydi para yaratarak kredi arzlarını artırmakta ve bu da para arzını artırmaktadır. Toplam kredi arzı artınca da borçlanma faiz oranı düşmekte, kredi talebi artmaktadır.¹⁷¹ Burada en bilinen iktisat teorisi olan kıt kaynakların değerli olması, bol olan kaynakların ise daha değersiz olması görüşü ön plana çıkmaktadır.

Wicksell'e göre bankacılar faizleri indirmek konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Ancak Wicksell bankaların bu şekilde sadece kendi çıkarlarını değil, toplumun da çıkarlarını düşünerek hareket etmeleri gerektiğini belirtmektedir.¹⁷² Böylece hem gelir dağılımında adalet sağlanabilecek, hem de bu şekilde faiz oranlarında da denge noktasına ulaşılabilecektir.

Şekil 5'te bankaların kredi arzının etkisi gösterilmektedir. Kredi arzı artınca kredi arz eğrisi sağa kaymakta, böylece faiz oranları i_1 'den i_2 'ye düşmekte, sonuç olarak kredi talebi AB kadar artmaktadır.

Grafik 5: Wicksell'in Faiz Teorisi

Kaynak: İbrahim Erol, **Para-Banka Teori ve Politika**, Manisa, Emek Matbaacılık, 1999, s.260.

¹⁷¹ İbrahim Erol, **Para-Banka Teori ve Politika**, Manisa, Emek Matbaacılık, 1999, s.260.

¹⁷² Ahmet Ertuğrul, **Wicksell: İktisatçının İktisatçısı**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/xnrxn2a>, 05.02.2017, s.12.

2.3.2.3. Keynesyen Likidite Tercihi Teorisi

Likidite tercihinde faiz oranı, tasarruf ve yatırımlardan bağımsızdır ve tamamen para arz-talebine bağlı olarak açıklanmaktadır. Para talebi sabitken para arzı değiştiğinde faiz oranları etkilenmektedir. Faiz oranları ve likidite tercihi arasındaki ilişki ters yönlü olmakta ve faiz oranı yükselirken likidite tercihi yani para talebi azalmakta, faiz oranları düşerken likidite tercihi artmaktadır.¹⁷³ Keynes'e göre faiz oranlarının düşebileceği minimum bir seviye vardır ve faiz oranları bu seviyenin altına düşmemektedir. Bu nedenle belirli bir noktadaki faiz oranlarında likidite talebi sonsuzlaşmaktadır ve bu noktada para arzı ne kadar artırılırsa artırılсын bu noktanın altına düşmemektedir.¹⁷⁴

Keynes'e göre Klasikler'in aksine, ekonomik denge bozulduğunda devlet müdahalesiyle bu denge tekrar sağlanabilmektedir.

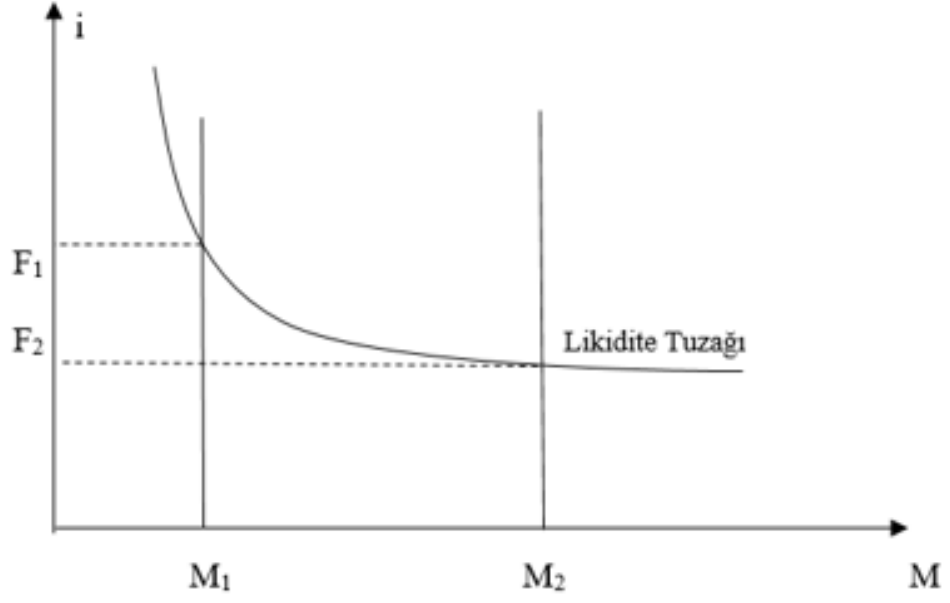
Söylenildiği gibi; Keynes'e göre, faiz oranlarının düşebileceği minimum bir seviye vardır ve Grafik 6 da bu durumu göstermektedir. Bu seviyeden sonra faiz oranları ne kadar düşerse düşsün, para talebi artmamaktadır. İşte bu faiz oranlarının düştüğü minimum noktadan itibaren likidite tuzağı denilen durum başlamaktadır. F_2 faiz oranı da bu durumu göstermektedir.

Keynes'e göre para arzını belirleme yetkisi merkez bankasındadır, yani tasarruf ve yatırımlar tarafından etkilenmemektedir. Bu nedenle para arz eğrisi dikey eksene paralel olmaktadır. Faiz, parasal bir unsur olarak kabul edilmektedir.

¹⁷³ Çeviş vd., a.g.e., s. 171-172.

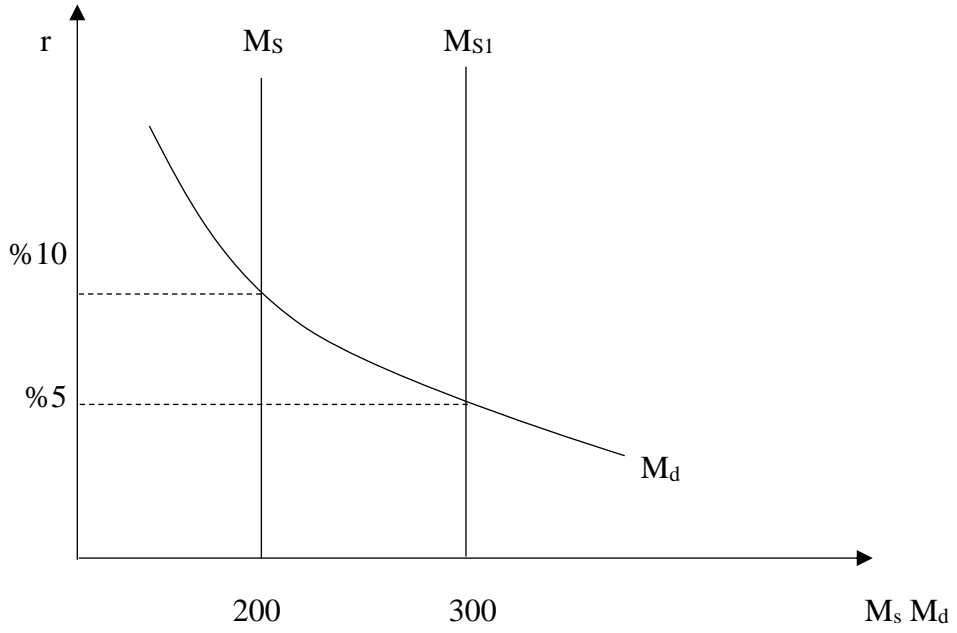
¹⁷⁴ Akdiş, a.g.e., s.218.

Grafik 6: Keynes'e Göre Faiz Oranları

Kaynak: Muhammet Akdiş, **Para Teorisi ve Politikası**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2011, s.218.

Grafik 7: Likidite Tercih Yaklaşımı

Kaynak: Merih Paya, **Para Teorisi ve Para Politikası**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2007, s.127.

Grafik 7’de tahvil faizleri %10 ve para talebi ile denge para arzı miktarı 200 birimdir. Para arzı 300 birime çıkınca bireyler ellerindeki fazla para ile tahvil taleplerini artıracak, tahvil fiyatı artacak ve faiz oranları düşecektir.

2.3.2.4. Hicks-Hansen Faiz Oranı Teorisi

Hicks, Keynes’in mal ve para piyasasındaki faiz oranlarını birleştirmesini temel bir katkı olarak görmektedir. Onun ilk matematik formülleri önemlidir fakat Keynesyen teorinin gelişiminin temeli olması zordur. Hansen ise vergi ve kamu kesimini katarak, modeli genişletmektedir.¹⁷⁵

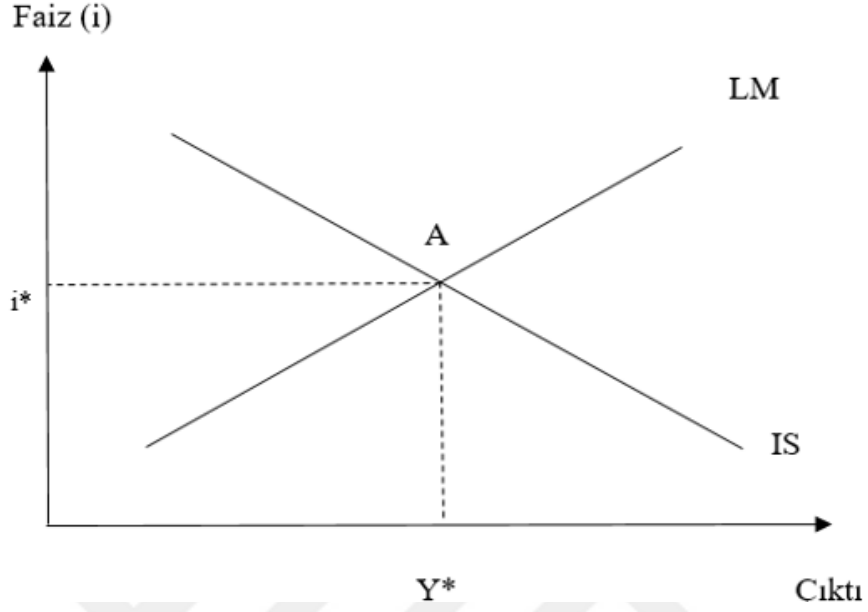
Hicks-Hansen’in modeli IS-LM Modeli olarak tanımlanmaktadır. IS-LM Modeli, fiyatları sabit kabul ederek mal ve para piyasaları dengesinden hareketle faiz oranı ile çıktı arasındaki ilişkiyi gösteren statik ve kısa dönemli bir modeldir. IS eğrisi, mal piyasasının dengede olduğu faiz oranı ve çıktı bileşimlerini göstermektedir. LM eğrisi ise para piyasasının dengede olduğu faiz oranı ve çıktı bileşimlerini göstermektedir.¹⁷⁶ IS-LM Modeli, iktisat literatürüne sağlanan en önemli katkılardan biri olarak kabul edilmektedir.

Grafik 8’de de görüldüğü gibi; IS eğrisi, faiz oranı ve çıktı düzeyi arasında negatif yönlü ilişki olduğundan negatif eğimli, LM eğrisi ise faiz oranı ile gelir düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu için pozitif eğimlidir. Mal ve para piyasalarında denge; IS ve LM eğrilerinin kesiştiği A noktasında sağlanmakta, bu noktadan uzaklaşınca denge bozulmaktadır. LM eğrisinin sağa kayması para arzı artışı ile, IS eğrisinin sağa kayması ise kamu harcamalarının artması ile açıklanabilmektedir.

¹⁷⁵ J. Segura and C. Rodríguez-Braun, **An Eponymous Dictionary of Economics**, (Çevrimiçi), <ftp://ftp.cemfi.es/pdf/papers/sb/hicks-hansen%20model.pdf>, 29.12.2015.

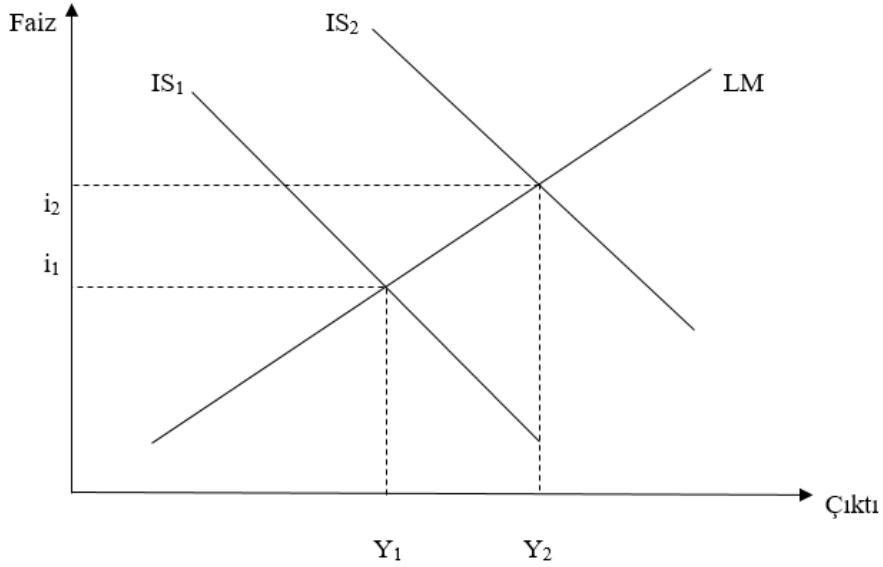
¹⁷⁶ Abuzer Pınar ve Bahar Erdal, **Para-Banka-Kredi ve Para Politikası**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013, s.122-123.

Grafik 8: IS-LM Modeli

Kaynak: Abuzer Pınar ve Bahar Erdal, **Para-Banka-Kredi ve Para Politikası**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013, s.122.

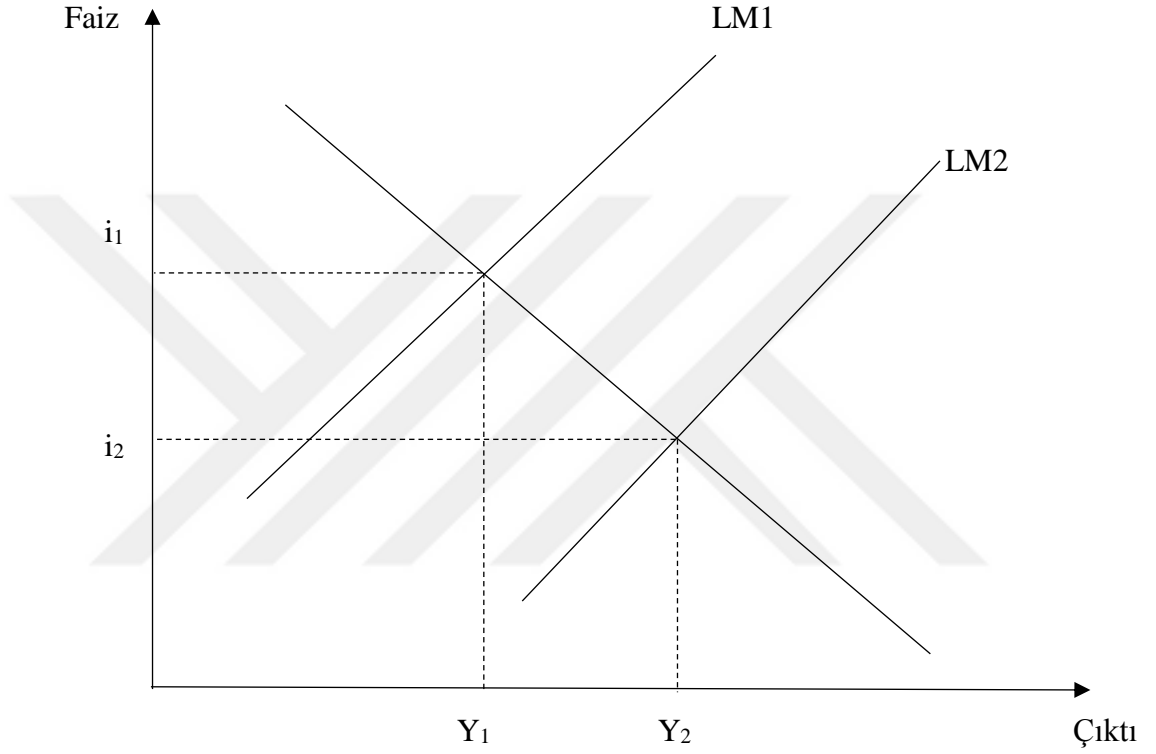
Grafik 9: IS Eğrisi'nde Kaymanın Etkileri

Grafik 9'da görüldüğü gibi; ekonomide kamu harcamalarının artması sonucunda İS₁ eğrisi sağa doğru kayarak İS₂ konumuna gelmekte, bunun sonucunda

hem faiz oranları i_1 seviyesinden i_2 seviyesine hem de çıktı düzeyi Y_1 seviyesinden Y_2 seviyesine çıkmaktadır.

Grafik 10: LM Eğrisi'nde Kaymanın Etkileri

Grafik 10'da ise ekonomide para arzının artması sonucunda LM₁ eğrisi sağa doğru kayarak LM₂ konumuna gelmekte, bunun sonucunda faiz oranı i_2 'ye düşerken çıktı seviyesi Y_2 düzeyine çıkmaktadır.

2.3.2.5. Friedman'ın Faiz Teorisi

Friedman'a göre para arzı her arttığında faizler düşmemektedir. Bunun nedeni olarak para arzındaki değişikliğin gelir ve fiyat etkisini göstermektedir. Para arzındaki değişikliğin gelir etkisinde; para arzı artınca bireylerin servetleri artmakta ve daha çok tahvil talep etmelerine neden olmakta, böylece faiz oranı artmaktadır. Fiyat etkisinde ise; para arzı artınca uzun dönemde enflasyon artmakta, beklenen enflasyon artınca

tahvil talebi düşmekte, tahvil fiyatı düşmekte ve faiz oranı artmaktadır. Bu durumda para arzının artması sonucu faiz oranı da artmaktadır.¹⁷⁷

Friedman, para miktarını kontrol edebilmek için kısa dönemli faiz oranlarının kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

2.3.2.6. Fisher'in Faiz Teorisi

Fisher'a göre, faiz unsuru gelire ilişkilidir. Sermaye verimli olsa bile insanlar bugünkü geliri yarınki gelire tercih etmemektedir. Ancak söz konusu verimlilik şimdiki ve ilerideki zamanlarda elde edilebilecek malların miktarının değişmesine sağlayarak, insanların gelecekte elde etmeleri muhtemel gelir yerine cari dönemde ellerine geçebilecek bir gelir karşılığında gönüllü olarak ödeme yapmalarına neden olmaktadır. Bu doğrultuda Fisher, faizin belirlenmesinde bireylerin elde ettikleri gelirlerin zamanını değiştirme hareketini vurgulamaktadır.¹⁷⁸ Yani burada söz konusu olan, bireylerin şimdiki gelirlerini mi, yoksa gelecekte elde etmeyi planladıkları geliri mi tercih edeceklerinin belirlenmesidir.

Faizler artınca bireyler gelecekte daha çok tüketim fırsatı elde etmektedirler. Böylece şimdiki dönem tüketimleri azalırken, tasarruflarını artırmaktadırlar.

Fisher'in faiz teorisi gelir, gelirin yapısı ve ekonomik birimlerin şimdiki ve gelecekteki değerlere karşı bakış açısını belirten zaman tercihinine dayanmaktadır. Fisher'e göre faiz oranı pozitif olmaktadır, çünkü ekonomik birimlerin zaman tercihleri pozitiftir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ A. Yasemin Yatla, **Faiz Teorileri**, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/xVUD8o>, 29.12.2015, s.43-44.

¹⁷⁸ Akdiş, **a.g.e.**, s.211-212.

¹⁷⁹ Seyrek ve Mızırak, **a.g.e.**, s.389.

2.3.2.7. Tobin'in Portföy Teorisi

Tobin'e göre faiz oranları para arzındaki artış sonucu gelirdeki artışa bağlı olarak yeniden eski düzeyine geri dönmekte, daha da yükselerek başlangıç düzeyinin üzerine çıkmaktadır. Faiz oranları belirlenirken yalnızca arz edilen ve talep edilen para miktarı değil, yatırım için kullanılan diğer araçların miktarı da önemli bir unsur olmaktadır.¹⁸⁰

Bireyler yatırım portföylerini sadece tahvil ile değil, diğer yatırım araçlarını da ekleyerek oluşturmaktadırlar. Bunun kararını verirken de yatırım araçlarının risklerini göz önünde bulundurmaktadırlar. Portföy oluştururken yatırım araçları için gerçekleştirdikleri talepler de, faiz oranlarının belirlenmesinde rol oynamaktadır.

Aynı zamanda burada Tobin'in risk unsurunu göz önünde bulundurması önemli bir husus olarak kabul edilmektedir.

2.3.2.8. Taylor Kuralı

Taylor'a göre fiyatlar aşağı yönlü esnek olmadığından, merkez bankaları kısa dönemli faiz oranlarını değiştirerek ekonomik faaliyetlere müdahale edebilmektedirler.¹⁸¹

Taylor Kuralı'na göre politika faizi, hem cari enflasyondaki artışa göre hem de beklenen ve gerçekleşen enflasyon farkına duyarlı bir şekilde artmaktadır. Yani politika faizi enflasyon durumundaki faizden daha fazla artmaktadır. Buradan çıkan en önemli sonuç, ekonomide belirli bir politika hedefi olmasa da nominal faiz oranları belirli bir kurala bağlıymış gibi hareket etmektedir.¹⁸²

¹⁸⁰ Çeviş vd., a.g.e., s.177-178.

¹⁸¹ Fuat Lebe ve Tayfur Bayat, **Taylor Kuralı: Türkiye için Bir Vektör Otoregresif Model Analizi**, Ege Akademik Bakış Dergisi, C.XI., Özel Sayı, 2011, s.97.

¹⁸² Paya, a.g.e., 2007, s.184-185.

Taylor Kuralı, literatürde en geçerli faiz oranı ilişkisi olarak kabul edilmekte ve bu konuda halen araştırma ve çalışmalar sürmektedir. Kimi ekonomilerde faiz oranı belirlenirken, Taylor Kuralı ilişkisinden yararlanıldığı bilinmektedir.

2.3.2.9. Tek Faiz Teorisi

Tek faiz teorisine göre faiz uluslararası sermaye akımları tarafından belirlenmektedir. Sermaye girişleri ulusal paranın reel değerini arttırdığından dış ticaret açığı artmaktadır. Ülkenin ekonomik şartlarına göre belirlenen risk priminde bir artış olduğunda, ulusal faiz oranı ile uluslararası faiz oranı arasında fark artmaktadır. Ulusal faiz oranı ve yabancı ülke faiz oranı arasında risk primi kadar fark oluşmaktadır.¹⁸³ Burada ülkelerin uyguladıkları politikalara olan güven önemli olmaktadır.

Hükümetler, kurları düşük tutarak ve reel faizleri yükselterek dışarıdan büyük miktarda sermaye çekebilmektedir. Ancak hiçbir ülke uzun süreli olarak faiz oranlarını uluslararasına faiz oranlarından farklı tutamamaktadır. Çünkü durum bu şekilde olduğunda dış ticaret açıkları artmakta ve cari işlemler açığı da uluslararası piyasalardan yüksek miktarda borçlanılarak karşılanabilmektedir.¹⁸⁴ Günümüz küresel piyasalarında ülkeler, özellikle ticaret ortaklarının uyguladıkları ekonomi politikalarını yakından takip etmek durumundadırlar.

Ancak düşük kur uygulayan ülkeler aynı zamanda düşük faiz de uygulamaktadır. Bu durumdaki ülkeler genellikle gelişmiş ülkeler olarak kabul edildiğinden, ülkelerine mevcut ekonomik durumları sebebiyle daha çok sermaye çekebilmektedirler

¹⁸³ Nejla Adanur Aklan, **Uluslararası Sermaye Akımları: Etkileri; Sterilizasyon Politikası ve Değişen Yapısı**, Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi, C.V., No: 7, Mayıs 2002, s.39-40.

¹⁸⁴ Mevlüt Karabıçak, **Uluslararası Yabancı Sermaye Akımlarının Türkiye Ekonomisinin Küresel Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.XIV., No: 1, s.141.

2.3.2.10. Mc Kinnon-Shaw Yaklaşımı

McKinnon-Shaw Yaklaşımı'na göre finansal sistemin liberalizasyonu için temel araç olarak faiz oranları kullanılmaktadır. Düşük reel faiz oranları tasarruf miktarını azaltıp finansal piyasaların bölünmesine ve bankacılık sisteminin finansal aracılık rolünün olumsuz etkilenmesine neden olmakta, böylece ödünç verilebilir fon arzı azalmakta ve yatırımlar sınırlanarak ekonomik büyüme oranının düşük olmasına sebep olmaktadır. Finans piyasalarının serbestleştirilmesi ile birlikte faiz oranlarının yüksek tutulması sonucu tasarruf miktarı artırılabilir.¹⁸⁵ Böylece ekonomik büyüme de olumlu olarak etkilenmektedir.

Ancak günümüzde gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranlarının artırılması için faiz oranlarının yükseltilmesi yerine, devletin çeşitli teşvik politikaları daha çok ön plana çıkmaktadır.

2.4. FAİZ ORANININ HESAPLANMASI

Faiz oranları, basit faiz ve bileşik faiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Hesaplama yöntemlerine göre elde edilen değer farklılık göstermektedir.

2.4.1. Basit Faiz

Parasal değer sadece bir dönem faizlendirilmesidir.¹⁸⁶ Basit faiz, yatırımın ömrü süresince yalnızca ana paranın değeri göz önünde bulundurularak hesaplanmaktadır. Bugün sahip olunan parasal değer söz konusu faiz oranı sebebiyle edinilen faiz getirisi sonuunda belirlenen bir süreç sonundaki toplamı şeklinde hesaplanmaktadır:

¹⁸⁵ Aycan Hepsağ, **Finansal Liberalizasyon Politikalarının Geçerliliğinin McKinnon Tamamlayıcılık Hipotezi Çerçevesinde Sınanması: Türkiye Örneği**, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, C.III., No:1, 2009, s.64-66.

¹⁸⁶ Faruk Çubukçu, **Finans Matematiği ve Finansal Tablolar Analizi**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/i1DHIy>, s.4. 01.12.2016.

$$GD_t = BD \times [1 + (r \times t)]$$

BD: Bugünkü değer

GD_t: t dönem sonundaki gelecekteki değer

r: Faiz oranı¹⁸⁷

2.4.2. Bileşik Faiz

Bileşik faiz, yatırımın ömrü süresince geçerli dönemlerin faizinin anaparaya eklenmesiyle elde edilen faiz üzerinden hesaplanan değerdir. Böyle bir süreç sonucunda elde edilmiş olan miktar, ileriki dönemlerde elde edilecek faizi hesaplamak için kullanılacak anapara unsuru olmaktadır. Aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$GD_t = BD \times (1 + r)^t$$

BD: Bugünkü değer

GD_t: t dönem sonundaki gelecekteki değer

r: Faiz oranı¹⁸⁸

¹⁸⁷ Mehmet Şükrü Tekbaş vd., **Temel Finans Matematiği ve Değerleme Yöntemleri**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/zCN759>, s.8. 01.12.2016.

¹⁸⁸ Tekbaş vd., **a.e.**, s.9-10.

3.BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN İKTİSADİ BÜYÜME ve FAİZ POLİTİKALARI

3.1. TÜRKİYE’DE İKTİSADİ BÜYÜMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bir ülkede ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler, ülkenin ekonomik dinamizmine göre değişiklik gösterebilmektedir. Kimi ülkelerde tasarruf kültürü, kimi ülkelerde tüketim kültürü hakim olduğundan, bu unsurların ekonomiye etkisi farklı olabilmektedir. Ancak günümüz küresel ekonomik platformunda kimi durumlarda aynı ekonomi politikaları aynı etkiyi gösterebilmekte, fakat bu etkinin büyüklüğü ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine göre değişebilmektedir.

3.1.1. Temel Faktörler

Türkiye’de ekonomik büyümeyi etkileyen temel faktörler; beşeri sermaye, nüfus artışı, finans sektörünün etkisi, makroekonomik istikrar, dış ticaret, kamu kesiminin büyüklüğü, gelir dağılımı ve politik gelişmişlik düzeyidir.

3.1.1.1. Beşeri Sermaye

Türkiye ekonomisi açısından bakıldığında beşeri sermaye faktörüne, yeterli olmamakla birlikte nispeten daha çok önem verildiği söylenebilir. Ülke ihracatında katma değeri yüksek ürünlerin oranı gittikçe artmakta, bunu gerçekleştirmek için insan unsurunun ön planda olması gerektiği artık bilinmektedir. Bunun için de eğitime yapılan yatırımlar gün geçtikçe artırılmaktadır.

Tablo 6’da da görüldüğü gibi, Türkiye’de eğitim harcamaları 2011-2014 yılları arasında artmıştır. Gerçekleşen ekonomik büyüme oranlarına bakıldığında; eğitim

harcamaları neticesinde gerçekleşen katma değeri yüksek ürünlerin üretiminin artması, ekonomik büyüme içerisinde beşeri sermayenin önemli rol oynadığını göstermektedir.

Tablo 1: Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri 2011-2014

	2011	2012	2013	2014
Toplam Harcama (Milyon TL)	73592	88313	100340	113571
Öğrenci Başına (Milyon TL)	3819	4426	4962	5403
Toplam Harcama/GSYH (%)	5.7	6.2	6.4	6.5

Kaynak: TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 18688, 18.12.2015

3.1.1.2. Nüfus Artışı

Bir ülkede en önemli üretim faktörü emektir. Sonuçta insan etkisi olmadan, herhangi bir üretim gerçekleştirilememektedir. Ancak burada önemli olan, söz konusu emek faktörünün niteliğidir. Günümüzde artık emek yoğun olan tarım sektörünün yerini, sanayi ve hizmetler sektörü almaktadır. Bu nedenle burada önemli olan, emek faktörünün niteliği olmaktadır.

Türkiye'nin nüfusu genç ve dinamik bir yapıya sahiptir. Gelişmiş ülkelerin nüfus yapısına bakıldığında ise, yaşlı nüfus oranı gittikçe artmakta, bu da tehlike sinyalleri vermektedir. Bu ülkelerde genç nüfusun artırılması için çeşitli düzenlemeler yapılmakta ve çeşitli teşvikler uygulanmaktadır. Bir ülkenin nüfusu ne kadar gençse, üretim potansiyeli de o kadar yüksek olmaktadır. Nitekim Türkiye'nin ekonomik büyümesinde nüfusun ne kadar önemli bir rol oynadığı da buradan anlaşılmaktadır.

3.1.1.3 Finans Sektörünün Etkisi

Bir ülkede finansal piyasalar ne kadar gelişirse, ülkenin ekonomik büyümesi de o kadar hızlanmaktadır.¹⁸⁹ Nitekim bugün gelişmiş ülkelere bakıldığında, finansal piyasalarının da yeterince gelişmiş olduğu görülmektedir.

Türkiye ekonomisinde finans sektörü, 1980'den sonra gerçekleştirilen serbest ekonomiye geçiş süreciyle birlikte gelişme göstermeye başlamıştır. Ancak bu gelişme, gerçekleşen krizler nedeniyle sürekli sekteye uğramıştır.

Bugün Türkiye'de finans sektörü gelişme gösterse de yeterince derinlik kazanamamıştır. Gerçekleşen spekülasyon sermaye girişleri nedeniyle, ekonomik büyüme olumsuz etkilenmiştir. Söz konusu sermayenin ülke içinde kalıp doğrudan yatırımlara etki etmemesi ve kısa süre sonra ülkeden çıkması sebebiyle de ekonomik büyümeye katkısı kısa vadeli olmuştur.

3.1.1.4. Makroekonomik İstikrar

Makroekonomik istikrar, bir ülkedeki makroekonomik değişkenlerin ülke ekonomisini pozitif olarak etkilediği durumdur. Bu değişkenler; döviz kuru, faiz oranları, para ve maliye politikaları gibi makroekonomik unsurlardır.

Türkiye ekonomisine bakıldığında, 1980'lerden itibaren başlayan liberal ekonomiye geçiş sürecinden beri, makroekonomik istikrarın nispeten sağlandığı söylenebilir. Ancak bu süreçte gerçekleşen ekonomik krizler, söz konusu istikrar ortamının devamlılığını olumsuz etkilemiştir. 1980-1990 döneminde gerçekleşen ortalama %5'lik büyüme oranları ve 1990'lardan sonra oluşan krizler neticesinde

¹⁸⁹ İsmail Gökdeniz, Mahmut Erdoğan ve Kahraman Kalyüncü, **Finansal Piyasaların Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Türkiye Örneği (1989-2002)**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/4qpDbe>, 31.10.2016.

ekonomik büyüme oranlarının %3'lere düşmesi, makroekonomik istikrar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin, Türkiye ekonomisi açısından önemini göstermektedir.

Ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyolojik durum da makroekonomik istikrarı etkilemektedir. Gerçekleşen seçimler, sınırlarımızda yaşanan olumsuz durumlar ve dış piyasalarda yaşanan gelişmeler makroekonomik istikrarın sağlanmasını engellemektedir.

3.1.1.5. Dış Ticaret

Teoride dış ticaret ile iktisadi büyüme arasında kısa dönemde doğru yönlü bir ilişki bulunduğu varsayılmaktadır. İçsel büyüme teorisi büyüme teorilerinin en yenisi olarak kabul edilmektedir ve bu teori iktisadi büyüme ve dış ticaret ilişkisini iyi bir şekilde ortaya koymakta, iktisadi büyümenin kaynağının dış ticaret olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁰

Türkiye'de dış ticaret, ekonomik büyüme açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim ihraç edilen ürünler için gerekli olan ara malların ithal edilmesi gerekmekte, aynı zamanda ihracat Türkiye'nin ekonomik büyümesinde lokomotif rolü oynamaktadır. Ancak burada önemli olan, Türkiye'nin ihracat ürünlerinde katma değeri yüksek ürünlerin ağırlığının büyük olmamasıdır. Bu da dış ticaretin Türkiye'nin ekonomik büyümesindeki kilit rolünün sürdürülebilir olmasının zor olduğu anlamına gelmektedir.

Ayrıca ihraç edilen ürünlerin üretiminde kullanılan ara malların ithal edilmesi gerektiğinden, net ihracat olumsuz yönde etkilenmektedir.

¹⁹⁰ Sinem Yapar Saçık, **Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açıdan Bir İnceleme**, KMÜ İİBF Dergisi, No:16, Haziran 2009, s.170.

3.1.1.6. Kamu Kesiminin Büyüklüğü

Türkiye ekonomisinde 1980'den sonra serbestleşme hareketinin plansız bir şekilde gerçekleşmesi sonucunda ekonomide istikrarsızlık oluşmaya başlamış ve bu da krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. 1990 yılından itibaren faiz yükü ile birlikte kamu açıkları hızlı bir şekilde artmış, bu da sermayenin spekülatif güdülerle hareket etmesine neden olmuştur.¹⁹¹

2000'lerden itibaren tekrar kamu kesiminin büyüklüğü azalmaya başlamış, özelleştirmeler hız kazanmıştır. Bu dönemde ise ekonomik büyüme rakamları istikrarlı bir şekilde artmış, bu da özel sektörün öncülüğünde gerçekleşmiştir.

Son dönemlerde ise büyük kamu yatırımları gerçekleşmeye başlamış, bu da daha çok özel sektörün üretimini teşvik edici şekilde gerçekleştiğinden ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemiştir.

3.1.1.7. Gelir Dağılımı

Ekonomik büyüme tercih edildiğinde, aynı zamanda gelir dağılımının adaletsiz olması da tercih edilmektedir. Bu da tercih edilen yapı ile birlikte, ekonominin doğal sürecinde gelir dağılımını düzeltecek bir büyüme yapısına erişileceğini göstermektedir.¹⁹²

Ancak burada bahsedilen; söz konusu büyüme sürecinin yarattığı toplam değer, toplumun tamamına yayılmasıdır. Eğer böyle olmazsa, ekonomik büyüme

¹⁹¹ Osman Cenk Kanca ve Metin Bayrak, **Kamu Kesiminin Ekonomik Büyüklüğüne Türkiye Ekonomisi ve OECD Ülkeleri Açısından Bir Bakış**, Sayıştay Dergisi, No:95, Ekim-Aralık 2014, s.38-39.

¹⁹² Dilek Özdemir vd., **Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi**, (Çevrimiçi), <http://avekon.org/papers/291.pdf>, 1.11.2016, s.446.

gerçekleşirken halk daha da fakirleşecektir. Bu da ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atacaktır.

Türkiye ekonomisi açısından bakıldığında ise; ekonomik büyüme artarken, gelir dağılımındaki eşitsizlik de aynı yönde artmaktadır. Bu durum da Türkiye’de gerçekleşen ekonomik büyümenin halkın tamamına değil, milli gelirden daha yüksek pay alan küçük bir kesime yaradığını göstermektedir. Bu da gerçekleşen büyümenin sürdürülebilirliğini zora sokmaktadır.

3.1.1.8. Politik Gelişmişlik Düzeyi

İktisadi büyüme ile siyasi istikrarsızlık arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalarda, siyasi istikrarın bulunduğu ekonomilerde iktisadi büyümenin, istikrarın sağlanamadığı ülkelere göre daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebildiği görülmektedir.¹⁹³ Bugün ekonomik olarak gelişmiş ülkelere bakıldığında, demokratik haklar bakımından da ileride oldukları görülmektedir.

Türkiye ekonomisinin tarihsel olarak büyüme performansına bakıldığında ise, ekonomide küçülme yaşanan yıllarda sürekli siyasi bir krizin de olduğu görülmektedir. Bu da Türkiye ekonomisinin büyüme performansında siyasi istikrarın en önemli unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

3.1.2. İkincil Faktörler

Sermaye, emek ve verimlilikten oluşan ikincil faktörler Türkiye ekonomisi açısından incelendiğinde gelişmekte olan ülkeler perspektifinden bakılmalıdır. Nitekim gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sermayenin ve emeğin yapısı farklılık göstermekte, verimli üretim yapısının etkisi ise ortak olmaktadır.

¹⁹³ Ünal Arslan, **Siyasal İstikrarsızlık ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği**, Ege Akademik Bakış Dergisi, C.XI., No:1, Ocak 2011, s.73.

3.1.2.1. Sermaye

Ekonomik büyümenin en önemli unsurlarından biri olan sermayeyi oluşturan tasarruf düzeyi, Türkiye ekonomisi açısından yetersiz kabul edilmektedir. Bu durumda ülke genelinde tasarruf düzeyinin artırılması için birtakım tedbirler alınmaktadır.

Ekonomik büyüme için gerekli olan yüksek teknolojiye yatırımlar ise doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile karşılanmaya çalışılmakta, bu tür yatırımlar için çeşitli teşvikler sağlanmaktadır. Ancak söz konusu teşviklere rağmen yeteri kadar doğrudan yabancı sermaye çekilememektedir. Bunun en önemli nedeni olarak politik risk gösterilmektedir.

Finansal piyasaların yeterince derinleşmemesi sebebiyle daha çok spekülasyon amaçlı yabancı sermaye girişi olmakta, bu da ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

3.1.2.2. Emek

GSMH, gerçekleştirilen istihdam ile ve istihdam edilen emeğin verimlilik düzeyi ile yakından ilişkilidir. İktisadi büyüme ile istihdam arasındaki pozitif ilişkinin varlığı genel olarak kabul görmektedir. Üretim fonksiyonunda teknoloji ve sermaye değişmediğinden, üretim artışı yalnızca istihdam edilen emeğin artış oranına bağlıdır.¹⁹⁴

Türkiye’de ise nüfus yapısı genç olduğundan, işgücüne katılan emek de daha genç bir yapıya sahiptir. Bir ülkedeki emek yapısı ne kadar gençse, ekonomik büyüme potansiyeli de o kadar fazla olmaktadır. Ancak söz konusu emeğin eğitilmiş olması en önemli unsurdur.

¹⁹⁴ Nihat Altuntepe ve Tuğba Güner, **Türkiye’de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi (1988-2011)**, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C.V., No:1, 2013, s.74.

3.1.2.3. Verimlilik

Sanayi Devrimi ile birlikte emeğin tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörlerine doğru hareket etmesi, ortalama işgücü verimliliğinin, buna bağlı olarak kişi başına düşen gelirin artmasını sağlamaktadır. Ancak sanayileşme kendiliğinden üretkenliğin artmasına yol açmamaktadır. Ulusal gelirin artması istihdam yaratılmasıyla, yani yatırım olanaklarının genişletilmesiyle ilişkilidir.

Sanayi Devrimi'nden sonra Türkiye üretim yapısında gerekli değişikliği gerçekleştirememiş, verimli üretim yöntemlerinden büyük ölçüde uzak kalmış, bu da ülke ekonomisine büyük oranda zarar vermiştir. Günümüzde bu konunun önemi anlaşılrsa da yeteri kadar gelişme sağlanamamıştır. Çünkü söz konusu olan üretim yapısı değişikliğidir ve bu da uzun bir süreç gerektirmektedir. Gerekli üretim yapısını kullanacak nitelikteki insanların eğitimi bu sürecin uzun olmasına sebep olmaktadır.

3.2. TÜRKİYE'DE İKTİSADİ BÜYÜMENİN FİNANSMANI

Ekonomik büyümenin finansmanı konusu, en az ekonomik büyüme kadar önemlidir. Nitekim ekonomik büyümenin finanse edildiği kaynaklar ne kadar istikrarlıysa, ekonomik büyüme de o kadar istikrarlı olacaktır.

3.2.1. İç Tasarruflar

Türkiye ekonomisinde büyüme yükseltilecek belli bir gelir seviyesi yakalanmadan, ulusal tasarrufların yükseltilmesi güç bir durum olmaktadır. Buna göre gelirlerin artırılması ve ekonomik kırılganlıkları azaltıcı politika uygulamalarının tasarrufları teşvik edecek şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.¹⁹⁵ Böylece dış kaynaklara olan bağımlılık azalacak, ulusal tasarruflarla ekonomik büyüme sağlanacaktır.

¹⁹⁵ Serap Barış ve Nispet Uzay, **Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği**, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, No:46, Temmuz-Aralık 2015, s.142.

3.2.1.1. Gönüllü Tasarruflar

Liberal demokrasilerde devlet, büyümenin finansmanı açısından gönüllülük esasına dayanan kaynakları değerlendirmektedir. Finansal piyasaları gelişmemiş ülkelerde gönüllü tasarrufların artırılması için finansal sektöründeki kurumsal, araçsal ve kalite unsurlarının geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁹⁶ Burada devlet çeşitli teşvik politikaları ile söz konusu tasarruflara katkıda bulunmalıdır.

3.2.1.1.1. Hanehalkı Tasarrufları

Türkiye ekonomisi genel itibarıyla tasarruf eksikliği yaşayan bir ekonomidir. Bu eksikliğin temel nedeni, gelir düzeyinin yeterince yüksek olmaması ve bunun sonucunda tasarruf kültürünün oluşmamasıdır. Ekonomik büyüme içerisinde de hane halkı tasarruflarının önemi büyük olduğundan, bu durum daha da olumsuz bir durum yaratmaktadır.

Ancak son dönemlerde hane halkı tasarruflarını artırmaya yönelik alınan tedbirler, bu konuya önem verilmeye başlandığının göstergesidir. Bireysel emeklilik sistemine geçilmesi bu tedbirlerden bir tanesidir. Alınan tedbirler neticesinde tasarrufların artırılarak, ekonomik büyümenin finansmanında dış kaynaklara bağımlılığın azaltılması hedeflenmektedir.

3.2.1.1.2. İşletme Tasarrufları

Türkiye ekonomisinde işletme tasarrufları, enflasyon oranlarına bağlı olarak, faiz oranları ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Türkiye genel itibarıyla yüksek enflasyona sahip bir ülke olduğundan, işletmelerin yaptığı yüksek miktardaki tasarrufların reel değerinin enflasyon sebebiyle erimemesi için yüksek faiz oranları beklentisi bulunmaktadır. Ancak faiz oranlarının yükselmesi de bir yandan

¹⁹⁶ Muhsin Kar, **Türkiye'nin Tasarruf Açığı Sorunu**, (Çevrimiçi), <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-turkiyenin-tasarruf-acigi-sorunu/1085>, 2.11.2016.

yatırımların maliyetini yükseltmekte, bu da ekonomik büyümenin düşmesine neden olmaktadır.

İşletme tasarruflarının yurt içinde tutulması için devletin çeşitli teşvik politikaları bulunmaktadır.

3.2.1.1.3. Kamu Tasarrufları

2000'lerden sonra gerçekleştirilen mali politikalar ve yapısal geliştirmeler kamu tasarruflarının artmasına neden olmuş, daha önceleri kamu genişlemesinin yarattığı olumsuzlukları düzeltmek amacı ile mali uyum politikaları uygulanmış, kamu borç oranının düşürülmesi amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen politikalar ile kamu tasarruflarının artırılması amaçlanmasa da kamu tasarruf ve yatırım dengesi sağlanmış, ekonominin dış şoklara karşı direnci artırılmıştır.¹⁹⁷

Türkiye ekonomisinde özellikle 2000 yılından sonra kamu sektörünün etkisi azalmaya başlamış, kamu tasarrufları azaltılmış ve ekonomik büyümede özel sektör tasarrufları önemli rol oynamaya başlamıştır.

3.2.1.2. Zorunlu Tasarruflar

Bir ülkenin tasarruf yapısı, o ülkenin ekonomik yapısının gelişmişliğinin göstergesi olmaktadır. Örneğin gelişmiş ülkelerde gönüllü tasarrufların payı büyükken, gelişmekte olan ülkelerde zorunlu tasarruflar daha fazladır.

3.2.1.2.1. Vergiler

Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin, ekonomik etkinliği olumsuz yönde etkilediği kabul edilmektedir. Ancak burada diğer birçok değişken ihmal

¹⁹⁷ World Bank, **Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü Türkiye Ülke Ekonomik Raporu**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/1FL4Yb>, 2.11.2016, s.21.

edilmektedir. Örneğin toplanan vergilerin altyapı, sağlık, eğitim gibi pozitif dışsallığa neden olan sosyal yatırımların finansmanında kullanılması sonucu ekonomi olumlu yönde etkilenmektedir. Dolayısıyla vergilemenin net etkisini belirleyebilmek oldukça güç olmaktadır.¹⁹⁸

Burada önemli olan unsur, vergi gelirlerinin dolaylı mı yoksa dolaysız vergilerden mi oluştuğudur. Türkiye ekonomisinde vergi gelirlerinin büyük bir kısmını dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Ancak gelişmiş ülke ekonomilerindeki vergi gelirlerine bakıldığında, dolaysız vergiler daha yüksek orandadır. Türkiye ekonomisinde dolaylı vergilerin yüksek olması, beraberinde gelir dağılımında adaletsizliği artırmakta, bu da ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

3.2.1.2.2. Enflasyon

Türkiye’de ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden biri enflasyon olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle enflasyonun düşürülmesi gerekmekte, yüksek enflasyon oranlarının neden olduğu belirsizlik ortamının istikrarlı politikalarla bertaraf edilmesi önemli bir unsur olmaktadır. Bu doğrultuda ekonomi yöneticilerinin enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için finansal piyasalarda istikrarı sağlamaları, enflasyonu düşürmek için gereken uygulama ve amaçlardan uzaklaşmaları zorunlu hale gelmektedir.¹⁹⁹ Nitekim 2000 yılından sonra bu amaçlar doğrultusunda birçok yapısal reform gerçekleştirilmiş ve ciddi başarılar sağlanmıştır.

Türkiye ekonomisi uzun yıllardır yüksek enflasyon yaşayan bir ülke konumunda bulunmaktadır. Bu da finansal piyasalar açısından tehdit olarak görülmekte ve özellikle yabancı sermayenin ülkeye gelmesini engelleyen bir unsur

¹⁹⁸ Mehmet Mucuk ve Volkan Alptekin, **Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006)**, Maliye Dergisi, No: 155, Temmuz-Aralık 2008, s.160.

¹⁹⁹ Sevda Yapraklı, **Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Eş Bütünleşme ve Nedensellik Analizi**, (Çevrimiçi), <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423871730.pdf>, 2.11.2016, s.297.

olmaktadır. Ülke ekonomisine olan güvenin azalması neticesinde doğrudan yabancı yatırım seviyesi azalmakta, bu da ülke parasının değer kaybetmesine sebep olarak dış ticareti olumsuz etkilemektedir. Bütün bunlar ise üretim yapısını etkilemekte ve ekonomik büyüme azalmaktadır.

3.2.1.2.3. İç Borçlar

Yapılan çalışmalar, iç borçların ekonomik büyümeyi etkilediğini ortaya koymaktadır. Uzun dönemde iç borçların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmaktadır.²⁰⁰ Burada gerçekleştirilen iç borçlanma politikalarının ekonomik büyümeyi teşvik edici alanlarda kullanılması önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de 1980’lerden önce kamu sektörünün ağırlığı fazla olduğundan iç borçlanma oranı da fazla olmuştur. Ancak 1980’lerden sonra başlayan serbestleşme hareketinden günümüze kadar bu oran nispeten azalmıştır. Gerçekleşen sermaye yetersizliği neticesinde iç borçlanmaya gidilmiş, ancak bu borçlanma ile verimli yatırım alanları yaratılamamıştır. Gerçekleşen borçlanma daha çok finansal piyasaların düzenlenmesine yönelik gerçekleşmiş, reel üretimi derinlemesine etkilememiştir.

3.2.1.3. Dış Finansman Kaynakları

Türkiye’de tasarruf birikimi yeterince gerçekleşmediğinden, ekonomik büyümenin finansmanında daha çok dış kaynaklar kullanılmaktadır. Ancak bu durum, ekonominin dış şoklara karşı direncini azaltmakta ve krizlere daha açık hale getirmektedir.

²⁰⁰ Temel Gürdal ve Hakan Yavuz, **Türkiye’de İç Borçlanma-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990-2012 Dönemi Analizi**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.XI., No:1, 2015, s.117.

3.2.1.3.1. Dış Borçlar

Dış borçlanma gelişmekte olan ÷lkeler için temel borçlanma araçlarından biridir ve zamanla kamu gelirlerinin temel yapısını oluşturmaya başlamıştır. Bu nedenle dış borçlanmanın ne olduğunun ve söz konusu borçların ekonominin gidişatını ne yönde etkileyeceğinin iyi bilinmesi gerekmektedir.²⁰¹ Bunun için de ekonomi yöneticilerinin iyi bir bilgi birikimine sahip olması zorunlu olmaktadır.

Türkiye ekonomisi uzun yıllardan beri ekonomik büyümesini dış borçlanma ile finanse eden bir ÷lke olmuştur. Özellikle 1980'lerden sonra başlayan serbestleşme hareketiyle birlikte dış borçlanma daha da artmıştır. Ancak 2000'lerden sonra bu durumun yarattığı sorunun farkına varılmış ve başta IMF'ye olan borçlar olmak üzere dış borçlar kapatılmaya başlanmıştır.

Bu durum Türkiye ekonomisi açısından önemli bir unsurdur. Ancak Türkiye hala tasarruf açığı olan bir ÷lke konumunda olduğundan, ekonomik büyümenin finansmanında sürdürülebilir büyümeyi destekleyecek bir kaynak oluşturulması gerekmektedir.

3.2.1.3.2. Yabancı Sermaye

Yabancı sermaye, doğrudan ve dolaylı yabancı sermaye olarak ikiye ayrılmaktadır. Sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gerekli olan ise doğrudan yabancı sermayedir.

Türkiye ekonomisinde finansal piyasalar yeterince gelişmediği için yüksek risk ve yüksek getirili bir piyasa olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda ÷lke içine giren sermaye de daha çok dolaylı yabancı sermaye olmaktadır. Ancak bu durum da ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır. Son zamanlarda ise

²⁰¹ İcelal Çoğürücü ve Orhan Çoban, **Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009)**, KMÜ Sosyalan ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, CXIII., No:21, s.134.

bu durumun yarattığı olumsuzluğu gidermek için hükümet tarafından doğrudan yabancı sermayeyi ülke içine çekecek ve ekonomik büyümeyi artıracak birtakım tedbirler alınmaktadır.

3.3. TÜRKİYE’DE İSTİHDAMSIZ BÜYÜME

İstihdam yaratmayan büyüme olgusu, Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede önemli bir yapısal sorun olarak gözükmektedir. Ekonomik büyümeye rağmen ortaya çıkan işsizlik eğilimi ekonomik büyüme modellerinin ileri sürdüğü gelişme sürecini geçersiz kılmaktadır.²⁰² Yani bu durumda sürdürülebilir büyüme sağlanamamaktadır.

3.3.1. Türkiye’de İstihdamsız Büyümenin Nedenleri

Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra ekonomik büyümenin yapısı büyük miktarda yurt dışından gelen yatırımlara, ithalata ve tüketim harcamalarına dayanmaktadır. İthalata ve dış kaynağa bağımlı olarak büyümeye devam eden Türkiye yabancı sermaye mevzuatının da serbestleştirilmesiyle birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sabit sermaye yatırımları ve imalat değil, spekülâtif yatırımları ülke içerisine çekerek sıcak para girişi olan bir ülke durumuna gelmektedir. Bunun sonucunda iktisadi büyümenin istihdam üzerindeki etkisi gün geçtikçe azalmaktadır. Büyümenin istikrarlı olmaması sebebiyle de işgücüne istihdam yaratılması sürekli hale gelememektedir. Türkiye’nin içinde bulunduğu bu durum Dünya Bankası’na göre istihdamsız büyüyen bir ekonomi olarak kabul edilmektedir.²⁰³ Gerçekten de son on yılda gerçekleşen yüksek büyüme oranlarına rağmen hala istihdam sorunu devam etmektedir.

Türkiye ekonomisi, “yaratıcı yıkım” adı verilen teknolojik devrimi yakalayamadığından, üretimde verimlilik de kalıcı olmamaktadır. İktisadi büyümenin

²⁰² Caner Timur ve Zehra Doğan, **İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi**, Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi, No:2, Ekim 2015, s.244.

²⁰³ Mehmet Kara ve Mehmet Duruel, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, No:50., 2005, s.369.

arttığı dönemlerde verimliliğin kısmen artması ancak kalıcı olmaması durumu emek talebini azaltarak istihdam üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır.

Türkiye’de genç nüfusun fazla olması sebebiyle ekonomiye her geçen gün yeni işgücü katılmaktadır. Ancak ekonomik yapının bu nüfusu üretime kazandıramaması, söz konusu işgücünün atıl kalmasına sebep olmakta, bu da iktisadi büyümeyle birlikte işsizliği körüklemektedir.

3.3.2. Türkiye’de İstihdamsız Büyüme Yönelik Tedbirler

Ekonomideki büyümenin yeniden istihdam yaratacak şekilde gerçekleşmesi için yeni yatırımların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu tür yatırımların artması da ekonominin genelinde istihdamın artmasına neden olmaktadır. Yalnız istihdamın artması için değil, hızlı ve sürekli büyümenin sağlanabilmesi için de sürekli yeni yatırımların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.²⁰⁴

Türkiye’de yüksek teknolojik yatırım gerektiren alanlarda eğer yerli sermayeyle yatırım yapılamıyorsa, yabancı doğrudan yatırımlar teşvik edilmeli ve bu tür yatırımların önündeki engeller kaldırılmalıdır. Aynı zamanda reel üretimin artırılması için yerli yatırımcı için de özellikle maliyet açısından gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır. Söz konusu yatırımların ülkenin geneline yayılması sağlanmalıdır.

Belli alanlarda mesleki eğitimler artırılmalı, atıl olarak bulunan genç işgücünün niteliği artırılarak üretim sistemine kazandırılmalıdır.

Ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için en çok istihdam sağlayan hizmetler sektörünün büyüebilmesi, iç talebin artmasına ve gelir seviyesinin yükselmesine bağlı olmaktadır. Ücretler istihdam politikaları çerçevesinde yalnızca bir maliyet

²⁰⁴ Kara ve Duruel, a.e., s.380.

unsuru olarak kabul edilmemeli, toplam talebin önemli bir bileşeni olarak görülmelidir. Bu nedenle işgücü talebini artırmak için işgücü maliyetlerinin azaltılmasına yönelik olarak istihdam vergileri düşürülmelidir.²⁰⁵ Nitekim son zamanlarda hükümetin yeni mezun gençlerin bir senelik maaşını karşılayacağına yönelik çalışma yapması, bu durumun sağlanması için önemli bir adım olmaktadır.

3.4. 2000-2010 YILLARI ARASINDA UYGULANAN İKTİSADİ BÜYÜME POLİTİKALARI

2000 yılından sonra uygulanan politikalar daha çok yapısal reformları gerçekleştirmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Uygulanan bu politikalar neticesinde yüksek büyüme oranlarına ulaşılmış ve finansal sistem güçlenmiştir.

3.4.1. 2000-2005 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları

2001 krizi, Türkiye ekonomisine bu zamana kadar en çok zarar veren krizdir. Krizin nedeni kamu açıklarının aşırı artması ve borç yönetiminin başarılı olarak yürütülememesinden kaynaklanmıştır. Krizden sonra IMF'den yüksek bir destek almış ve ekonomi politikalarında özel sektörün rolünün arttığı bir yol izlenmiştir.²⁰⁶ Bu dönemden sonra Türkiye'de piyasa mekanizmasının ağırlığı daha çok hissedilmeye başlanmıştır. Böylece finansal piyasalarda derinleşme artmış ve finansal araçların çeşitlendirilmesi sağlanmıştır.

2000 ve 2001 yıllarında gerçekleşen bu krizler ile birlikte, IMF'nin öncülüğü ve denetiminde istikrar politikalarını yenileyerek uygulamaya başlamıştır. Program, esas itibarı ile devletin piyasadaki ağırlığının azaltılarak, sadece denetim ve gözetim fonksiyonu ile sınırlandırılmasını öngörmüştür. Bu dönemde tüm kurum ve kuruluşlarda gerekli yapısal değişikliklerin yapılarak, uygulanacak ekonomi

²⁰⁵ Sema Ay, **Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme**, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C.XIX., No:2, 2012, s.336-337.

²⁰⁶ Mahfi Eğilmez, **Türkiye'de Ekonomi Politikası Uygulamaları**, (Çevrimiçi), <http://www.mahfiegilmez.com/2012/05/turkiyede-ekonomi-politikas-uygulamalar.html>, 18.07.2016.

politikalarının sadece kişi başına düşen milli gelirin artırılması amacıyla değil, buna ek olarak sürdürülebilir bir ekonomik büyüme süreci yakalanabilecek şekilde belirlenmesi amaçlanmıştır.²⁰⁷ Daha realist politikaların uygulanması gerçekten de ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki doğurmuştur. Ekonomik büyüme hızlanmış ve hükümetin kredibilitesi artmıştır. Böylece dış piyasalar tarafından Türkiye ekonomisine karşı güven artmış ve içeriye sermaye girişi yükselmiştir.

Programda; verimliliğin artırılabilmesi amacıyla kaynakların daha etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak, ekonominin dışa açılarak serbest piyasa şartları içerisinde rekabet gücümüzü artırmak ve böylece ekonomik büyümeyi, yatırımları ve istihdam oranını artırarak refah düzeyini yükseltmek nihai hedef olarak belirlenmiştir.²⁰⁸ Belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen yapısal reformlarla beraber ekonomik alt yapı güçlenmiştir.

Tablo 2'den de görüldüğü gibi, programın uygulamaya başlandığı yıldan itibaren büyüme rakamları toparlanma göstermektedir. Bazı tarihlerde büyüme rakamlarında düşme olsa da ekonominin en zayıf noktası olan yapısal reformlara önem verilmeye başlanması açısından büyük önem arz etmektedir.

Tablo 2: Büyüme Rakamları

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GSMH	-9.5	7.9	5.9	9.9	7.6	5.6
Tarım	-6.0	7.5	-2.4	2.0	5.7	-1.2
Sanayi	-7.4	9.1	7.8	9.1	6.4	7.3
Hizmetler	-11.3	7.5	6.9	11.8	8.5	5.9

Kaynak: Ahmet Ay ve Zeynep Karaçor, 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisi'nde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma, Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi, No:16, 2006, s.74.

²⁰⁷ Ahmet Ay ve Zeynep Karaçor, 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisi'nde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma, Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi, No:16, 2006, s.71-72.

²⁰⁸ Famil Şamiloğlu, Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Bir Değerlendirme, Mali Çözüm Dergisi İSMMMO, No:55, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.3-4.

Sıkı maliye politikası uygulamaları sebebiyle kamu tarafından gerçekleştirilen harcamalar azalmış, üretim artışı açısından gerçekleştirilen başarı tamamıyla özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında reel kredi hacmindeki artış, tüketim ve yatırımları destekleyen unsurlardan biri olmuştur. 2003 yılına paralel olarak, 2004 yılında da ihracat ekonomik büyümenin motoru olmuştur.²⁰⁹ Buradan da ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

2005 yılındaki sürekli büyümenin nedeni olarak; özel sektördeki yatırım artışının yanında aynı zamanda verimliliğin de artması, kamu maliyesindeki disiplin ve uluslararası konjonktürün ekonomik büyümeye katkı sağlaması olarak gösterilebilmektedir.²¹⁰ Görüldüğü gibi küresel ve ulusal ekonominin içinde bulunduğu durumdan faydalanılması gerektiği de önemli bir unsur olmaktadır.

2005'in ilk yarısındaki büyümede iç talep artışı önemli bir rol oynamıştır. Ekonomik büyüme içerisinde özel tüketimin payı azalırken, kamu harcamalarının payı artmıştır. Yatırımlar açısından da benzer bir süreç yaşanmış, özel sektör yatırımları azalırken kamu yatırımlarının etkisi artmıştır. Yani 2005'in ilk yarısında, yatırımların artması ekonomik büyümeye önemli bir katkı sağlamıştır.²¹¹ Buradan da ekonomik büyümenin en önemli unsurlarından birisinin yatırımların artırılması olduğu görülmektedir. Bunun için de tasarrufların artması, bu tasarrufların da yatırıma dönüştürülmesi gerekmektedir.

Programda her ne kadar devletin ekonomideki etkinliğinin azaltılmasından bahsedilse de asıl bahsedilmesi gereken unsur, devletin ekonomide verimli yatırım

²⁰⁹ MÜSİAD, **Araştırma Raporları**, 2006, İstanbul, s.5-6.

²¹⁰ MÜSİAD, **a.e.**

²¹¹ Suat Özeren, **2001 Krizi Sonrası Ekonomik Büyüme, İstihdamdaki Gelişmeler ve Beklentiler**, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, Eylül 2012, s.4-6.

alanları yaratması olmaktadır. Nitekim bu dönemde de bahsedilen verimli yatırımların gerçekleştirilmesiyle büyüme oranları olumlu etkilenmiştir.

3.4.2. 2006-2010 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları

2006 yılında da büyüme ivme kazanmış, ancak gelişmiş ülkelerde yaşanan finansal dalgalanma ile birlikte artan petrol ve metal fiyatları mal ve hizmet fiyatları üzerinde baskıya neden olarak, Türkiye’de de enflasyon ve faiz oranları üzerinde yukarı yönlü bir etki oluşturmuştur. 2007 yılında uluslararası piyasalarda yaşanan sıkıntılar ve yıl içinde yaşanan kuraklık, seçimlere ilişkin belirsizlikler büyüme oranlarını olumsuz etkilemiştir. Büyüme hızı, 2007 yılında nispeten zayıf bir performans sergilemiş ve son altı yılın en düşük seviyesi olarak gerçekleşmiştir.²¹² Yapısal reformların tam anlamıyla gerçekleştirilememesi, ekonominin yaşanan konjonktürden daha kolay etkilenmesine sebep olmuştur. Daha uzun vadeli ekonomik programların gerekliliği anlaşılmıştır.

Daha sonraki dönemde yaşanan global krize rağmen Türkiye gelişmekte olan ülkeler ortalamasından daha yüksek bir büyüme performansı sergilemiştir. Artan dış açıklar ve enflasyon baskısı nedeniyle büyümenin sürdürülebilirliği sorunu bir kez daha gündeme gelmiş, yapısal sorunlarına çözüm üretmediği bu dönemde yine daraltıcı politikalar uygulamak zorunda kalmıştır. Türkiye ekonomisi 2009 yılında küçülmüş ve bu küçülmeyi telafi etme süreci de geçmiş krizlere göre daha yavaş olmuştur. Bunun nedeni; daralmanın reel ekonomiye sıçraması, dış dünyada yaşanan konjonktür sebebiyle dış pazarın ve kredi kanallarının daralmış olması, geçmiş dönemdeki krizlerden farklı bir yapının oluşması olmuştur.²¹³

İşte gerçekleştirilen yapısal reformlar sebebiyle ekonomik alt yapı nispeten daha iyi olduğundan, Türkiye krizden minimum zararlarla çıkmayı başarmıştır. Bu

²¹² Çoban, a.g.e., s.146-147.

²¹³ MÜSİAD, **Araştırma Raporları**, 2012, İstanbul, s.64-66.

durum da yapısal reformların bir ülkenin ekonomik performansında ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarının istikrarlı bir artış trendi yakalaması ile birlikte, kamu sektörünün ekonomideki ağırlığı azalmaya başlamıştır. Ekonomik faaliyetlerin 2009 yılının ikinci ve üçüncü çeyreklerinde alınan mali tedbirler nedeniyle toparlandığı, mali tedbirlerin kademeli olarak azaltılmasını takiben istikrarlı bir toparlanma eğilimine girdiği gözlenmiştir. Özel sektör tüketiminde 2009 yılının son çeyreğinde başlayan artış trendi 2010 yılının ilk yarısında da devam etmiştir. Özel sektör yatırımları da yılın ilk yarısında ekonomideki toparlanma ve güven ortamının oluşması ile artmaya başlamıştır.²¹⁴ Devletin piyasadaki ağırlığını azaltırken aynı zamanda özel sektör yatırımlarını desteklemesi, toparlanmanın hızlanmasını sağlamıştır.

3.5. 2010-2015 YILLARI ARASINDA UYGULANAN İKTİSADİ BÜYÜME POLİTİKALARI

Türkiye, bu dönemde büyüme politikalarında iç ve dış talep dengesini sağlamaya yönelik politikalar izlemiştir. Bu doğrultuda net ihracat büyümenin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. İmalat sanayinde hızlı bir büyüme gerçekleşirken, sanayi için kullanılan ara malı ithalatında da azalma gerçekleşmiştir.²¹⁵ Yani bu dönemde de ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki rolü büyük olmuştur.

3.5.1. 2010-2011 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları

2009'da açıklanan üç yıllık Orta Vadeli Program ile kriz sonrası dönemde büyüme sürecinin özel sektör öncülüğünde gerçekleştirilmesi hedeflenmiş, Türkiye ekonomisinde 2011 yılından itibaren büyümenin sürdürülebilir bir şekilde devam etmesi öngörülmüştür.²¹⁶ Program döneminde küresel ekonomiye ilişkin beklentiler

²¹⁴ Maliye Bakanlığı Raporu, **Büyüme**, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/51c3F0>, 04.05.2016., s.1-11.

²¹⁵ Türkiye İhracatçılar Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu**, 2015, s.140.

²¹⁶ Çoban, **a.g.e.**, s.148.

ve bunlara yönelik beklentiler çerçevesinde gerçekleştirilecek politikalar doğrultusunda, ekonomik büyüme ve kamu dengelerinde tedrici bir iyileşme hedeflenmiştir.²¹⁷ Belirlenen hedeflere açıklanan program çerçevesinde planlı bir şekilde ulaşılmaya çalışması, uygulanan politikaların daha sağlam temeller üzerine inşa edildiğini göstermektedir.

Uygulanan orta vadeli programların getirdiği başarı neticesinde, uygulamaya koyulan yeni orta vadeli programların, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından önem kazandığı görülmektedir.

2010 yılında piyasalarda beklentilerin iyileşmesi, siyasi istikrara duyulan güven ve hızlı sermaye girişi neticesinde yatırımların güçlü şekilde finanse edilmesi ekonominin hızla büyümesini sağlamıştır. Bu süreçte özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarındaki artış özellikle iç talebin canlanmasına sebep olarak büyümeyi önemli ölçüde etkilemiştir. 2011'in ilk yarısında iç talepteki artış ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlarken, dış talep büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak ekonomiyi soğutmak için uygulanan politikaların etkisi ile birlikte iç ve dış talepte yeniden bir dengelenme süreci başlamış, dış talebin büyümeye katkısı zamanla olumlu bir görünüm almıştır.²¹⁸ Görüldüğü gibi iç ve dış talebi birlikte dengeye getirmeye yönelik politikalarla birlikte ekonomik büyüme olumlu etkilenmiştir.

3.5.2. 2012-2015 Yılları Arasında Uygulanan İktisadi Büyüme Politikaları

2010 ve 2011 yıllarında büyüme oranları yüksek seyretmişken, bu oranlar 2012 yılında yakalanamamıştır. Ekonomi yönetimi tarafından yumuşak iniş olarak tanımlanan bu süreç, piyasalarda sert bir düşüş olarak algılanmıştır. Burada gerçekleşen büyüme, dış talepteki artış ve dolayısıyla ihracatta yaşanan olumlu gelişmelerden kaynaklanmıştır.²¹⁹ Ekonominin performansına bakıldığında,

²¹⁷ Orta Vadeli Program, Resmi Gazete, 16 Eylül 2009.

²¹⁸ Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor**, 2012, s.27-28.

²¹⁹ TOBB, **Ekonomik Rapor**, 2012, s.52.

uluslararası ekonomik entegrasyonun gerçekleşmesi ile birlikte daha çok ekonomik değişkenin dikkate alınması gerektiği görülmektedir.

2012 senesi, ekonomik büyüme oranları hedeflenen seviyelerde olmasa da pozitif büyüme oranlarının yakalanabilmesi ve net ihracat rakamlarının ekonomik büyüme içerisinde önemli bir yer edinmesi sebebiyle son dört yıl içinde en iyi performansın gösterildiği yıl olmuştur. 2012 yılında stoklar, bir önceki yıla göre daha yüksek miktarda eritilebilmiştir. Özel sektör yatırım harcamalarının azalması ile yurtiçi talepte azalma gerçekleşmesine rağmen, kamu kesimi nihaî tüketim ve sabit sermaye harcamaları artmış ve bu da yurtiçi talebe olumlu yönde katkı sağlamıştır.²²⁰

Burada ekonomik büyüme içerisinde ihracatın payının ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Nitekim bu dönemde de hükümetin, ekonomik büyüme içerisinde ihracatın payını artırmak için gerçekleştirdiği politikalar ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde teşvikler, vergi indirimleri gibi unsurlar uygulamaya konulmuştur.

2013 yılının ikinci çeyreğinde kredi derecelendirme kuruluşlarının not artışı gerçekleştirmesi sebebiyle uzun vadeli yatırımlar olumlu etkilense de gelişmekte olan ülkelerde sermaye çıkışı gerçekleşmesi ve kurda istikrar sağlanamaması, zaten az olan özel sektör yatırımlarının kısa vadede güçlenememesine neden olmuştur. Bu dönemde iç talep artmasına rağmen özel sektör yatırımlarında artış gerçekleşmemesi sebebiyle ekonomik büyüme sınırlanmıştır. Öte yandan 2013 yılı ile birlikte net ihracatın ekonomik büyüme içindeki payı azalmış, kamu sektörü yatırımlarının ise büyümeye devam ettiği gözlemlenmiştir.²²¹ Görüldüğü gibi ihracatın ekonomik büyüme içindeki payının azalması, büyümenin sürdürülebilirliği açısından bir tehdit unsuru olmuştur.

²²⁰ SERPAM Araştırma Raporları, **2000’li Yıllardan Günümüze Değişen Türkiye Ekonomisi**, Haziran 2013, s.3-5.

²²¹ Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor**, 2013, s.29-32.

İhracat ile büyümenin etkisini yitirmeye başladığı bu dönemde, devletin ekonomik büyümenin sürdürülmesi için yatırımlarını artırması bu olumsuz durumu kısmen bertaraf etmiştir.

2014'te uluslararası ekonomide belirsizlikler artmış, hedeflenen iyileşmeler gerçekleşmemiş ve birçok jeopolitik risk ortaya çıkmıştır.²²² Türkiye ekonomisi ise bu dönemde mal ve hizmet ihracatını artırmış, dış talebin etkisiyle büyümüştür.²²³ Dış piyasalarda yaşanan gelişmeler nedeniyle ihracattan tam performans elde edilememiştir.

2014'teki ekonomik ortam, 2002'den sonra gerçeleşen siyasi istikrar ve likidite bolluğuna dayalı iç talep ve ithalat ile büyümenin sürdürülemeyeceğinin ispatı olmaktadır. Hatta 2015-2017 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Program ve sonraki dönemler için hazırlanan politikalar da para piyasalarını hedeflemekten çok yapısal reformlara öncelik vermektedir.²²⁴ Günümüzde de sürdürülebilir büyümenin sağlanması için yapısal reformların gerekliliği hala tartışılan bir konu olmaktadır.

Türkiye ekonomisinde 2015 yılı uluslararası ekonomik platformda ve genel seçimler sebebiyle yurt içinde oluşan olumsuz hava hakim olmuş, bu sebeple yapısal reformların uygulanması ertelenmiştir. Ancak bu olumsuz koşullara rağmen ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. 2015'te özel ve kamu tüketim harcamaları ekonomik büyüme içerisindeki payı en fazla olurken, net ihracatın katkısı negaif olmuş, yatırımların etkisi beklenen seviyede gerçekleşmemiştir.²²⁵ İthalat harcamalarının artması, net ihracatın katkısını azaltmıştır. Aynı zamanda küresel krizin etkisinin devam etmesi sebebiyle

²²² SETA Vakfı, **Her Şeye Rağmen, Türkiye'deki Büyüme Trendi Devam Ediyor**, (Çevrimiçi), <http://setav.org/tr/her-seye-ragmen-turkiyedeki-buyume-trendi-devam-ediyor/yorum/17972>, 15.05.2016.

²²³ EBSO, **2014 Yılında Türkiye, Dünya Ekonomisi 2015 Yılından Beklentiler**, Ocak 2015, s.40-41.

²²⁴ Ahmet İncekara, **Dünya ve Türkiye Ekonomisi**, (Çevrimiçi), http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/makale/ProfDrAhmetIncekara_IAV.pdf, 16.05.2016, s.20.

²²⁵ Can Fuat Gürlesel, **2015'ten 2016'ya Dünyanın Ekonomik Görünümü**, (Çevrimiçi), <http://www.moment-expo.com/2015ten-2016ya-dunyanin-ekonomik-gorunumu>, 16.05.2016.

içeriye sermaye çekilmesi amacı ile faiz oranları da yüksek seyretmiştir. Gerçekleşen ılımlı büyüme; petrol fiyatlarının düşmesi, destekleyici para politikası ve asgari ücretteki artış neticesinde gerçekleşmiştir.²²⁶

Bu dönemin; ekonomik büyümenin azalmaya başlamasının yanı sıra, uygulanan politikalar üzerinde hükümetin etkinliğinin ve merkez bankasının bağımsızlığının tartışılmaya başlanması açısından tartışılması gerekmektedir.

3.6. TÜRKİYE'DE FAİZ ORANINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Türkiye ekonomisi, 1980'lerden itibaren serbestleşme hareketi içine girmiş ve faiz oranlarını belirleyen faktörler çeşitlilik kazanmıştır. Bu nedenle faiz oranının stabilizasyonu üzerindeki baskı artmış ve istikrarsız bir görünüm ortaya çıkmıştır.

3.6.1. Temel Faktörler

Faiz oranını belirleyen temel faktörler para arzı, para talebi ve enflasyondur. Türkiye'de para arzını belirleyen kurum TCMB; para talebini belirleyenler ise hane halkı, işletmeler ve kamu sektörüdür. Burada daha çok ön plana çıkan, merkez bankasının para arzına yönelik politikalarıdır. Enflasyon oranı tarihsel olarak yüksek bir seyir izlediğinden, faiz oranları üzerindeki etkisi de olumsuz yönde olmaktadır.

3.6.1.1. Para Arzındaki Değişmeler

Türkiye ekonomisinde merkez bankası, para arzı ayarlamalarını gerçekleştiren kurumdur. Bu nedenle, faiz oranlarını da etkileyen en önemli kurum olarak kabul edilmektedir.

²²⁶ AB Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, **Ekonomik Tahminler Raporu**, Şubat 2016.

Türkiye’de 2000’lerden önce, gerçekleşen kamu borçları merkez bankasından borçlanılarak, yani para arzı ile sağlanmaktaydı ve bu da ekonomide enflasyona neden olarak finansal piyasaları derinden etkilemekteydi. Bu durumda devletin kredibilitésinin düşük olması neticesinde borçlanma faizi artmakta, bu da ekonominin genelinde faiz oranlarının yüksek olmasına sebep olmaktadır.

Ancak 2000’lerden sonra merkez bankasına büyük ölçüde bağımsızlığının kazandırılması ile birlikte bu durumun önüne geçilmiş, piyasalarda stabilizasyon sağlanmıştır. Artık merkez bankası hükümete borç vermekten ziyade piyasaları düzenlemek adına para arzını gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu durum da hükümetin kredibilitésini artırarak faiz oranlarının nispeten düşük kalmasına neden olmuştur.

3.6.1.2. Para Talebindeki Değişmeler

Türkiye ekonomisinde son yirmi yıldaki gelişmelere bakıldığında, 1980’lerin ikinci yarısından sonra birçok yapısal reform gerçekleştirilmiş, finansal piyasalar üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış ve daha liberal bir finansal sistem oluşturulmaya başlanmıştır. Bu da finansal araçların çeşitlenmesine sebep olarak finansal piyasaların derinleşmesine neden olmuştur. Finansal piyasalarda gözlenen bu liberalleşme ve yenilik süreçleri de para talebinde istikrarın gerçekleşmesini sağlamıştır.²²⁷

Finansal piyasalardaki derinleşmeyle birlikte ekonomik birimlerin para talebinin daha rahat karşılanması neticesinde, para talebi ve faiz oranı arasındaki ilişki de güçlenmektedir. Bu doğrultuda faiz oranlarının finansal piyasalarda serbestçe belirlenmesi kolaylaşmakta, makroekonomik açıdan olumlu görünüm sürdürülmektedir.

²²⁷ Neşe Algan ve Salih Gencer, **Türkiye’de Para Talebi Fonksiyonunun Modellenmesi**, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.XX., No:1, 2011, s.196.

Ellerinde fazla fon bulunduranlar ile bu fonları talep edenlerin piyasada bir araya gelmesi kolaylaştıkça, finansal sistemin işleyişi daha sağlıklı bir şekilde sürdürülmektedir.

3.6.1.3. Enflasyon

Türkiye'de 2000 yılından sonra para politikası uygulamalarında değişiklik gerçekleşmiştir. Fiyat istikrarının kalıcı olarak sağlanması amacı ile TCMB 2002 senesinden itibaren örtük, 2006 senesinden itibaren de resmi olarak enflasyon hedeflemesi uygulamasını yürütmekte ve böylece enflasyon beklentilerini daha düşük seviyelerde kalmasını sağlamaktadır.²²⁸

Gelişmiş ülke ekonomilerinde enflasyon ve faiz oranlarına bakıldığında, ikisinin de düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Yani buradan, düşük enflasyonun düşük faiz oranlarına sebep olacağı sonucu çıkarılabilmektedir.

Bugün Türkiye'de, düşük faiz oranlarının düşük enflasyona neden olacağı görüşü tartışılmakta, ancak bu konu hakkında geniş bir görüş birliğine varılmamaktadır.

3.6.2. İkincil Faktörler

Faiz oranını belirleyen ikincil faktörler; döviz kuru, kamu iç borçlanması ve uluslararası sermaye akımlarıdır. Türkiye ekonomisinde gerçekleşen serbestleşme hareketinden sonra başlayan süreçten itibaren söz konusu ikincil faktörler, faiz oranının belirlenmesinde etkin rol oynamaya başlamıştır.

²²⁸ Musa Atgür ve N. Oğuzhan Altay, **Enflasyon ve Nominal Faiz Oranı İlişkisi: Türkiye Örneği (2004-2013)**, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C. XXII., No:2, s.522.

3.6.2.1. Döviz Kuru

Türkiye ekonomisinde döviz kurları serbest piyasada, devlet müdahalesi olmadan belirlenmektedir. Ekonominin dışa açık olması sebebiyle de gerek ülke içindeki gerek ülke dışındaki ekonomik ve politik gelişmelerden oldukça etkilenmektedir.

Bununla birlikte, faiz oranları ise merkez bankası tarafından belirlenmekte, döviz kurları ile arasındaki ilişki kuvvetli olmamaktadır. Faiz oranlarının döviz kurunu etkileme gücü, döviz kurlarının faiz oranlarını etkileme gücünden daha fazla olmaktadır. Nitekim faiz oranları yüksekken içeriye döviz girişi artmakta, böylece ulusal paraya olan talebin artmasıyla birlikte döviz kurları düşmektedir.

3.6.2.2. Kamu İç Borçlanması

Türkiye’de kamu açıkları ve borçlanmanın artması ile birlikte faizler de hızla artmaktadır.²²⁹ 1980’den sonra ekonomide serbestleşmenin başlaması ile birlikte, ekonomideki gereksinimlerin artmasına paralel olarak, iç borçlanma seviyesi de artmıştır. Bu noktadan sonra gerçekleşen borçlanmanın vadesi ve faiz oranları ise, ekonomik konjoktüre göre değişiklik göstermiştir. Merkez bankasından borçlanma yolundan vazgeçilmesi sonucunda başlangıçta faizler yüksek seyretmiştir.

Oluşan krizlerle birlikte faiz oranları daha da artmış ve vadeler kısalmış, ancak 2000’lerden sonra kamu iç borç miktarının azalması ile birlikte hükümetin kredibilitesindeki artışa bağlı olarak faiz oranları azalmış, vadeler ise uzamıştır.

²²⁹ Murat Demir ve Ersan Sever, **Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri**, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.VII., No:25, s.180.

3.6.2.3. Uluslararası Sermaye Akımları

Türkiye ekonomisi gibi gelişmekte olan ülkeler, yüksek riskin yanında yüksek kazanç getirmesi sebebiyle önemli ölçüde uluslararası sermaye çekmektedirler. Bunun yanında tasarruf yetersizliğinin de bulunması neticesinde, söz konusu sermayenin ülkeden çıkması ile birlikte önemli krizler oluşmaktadır.

Nitekim Türkiye ekonomisinde de risk algısının yüksek olduğu dönemlerde önemli miktarda sermaye çıkışları gerçekleşmiştir. Bu durumda dövize olan talep artmış, likidite yetersiz olunca faiz oranları yükselmiş, bu da ekonomik kriz oluşmasına sebep olmuştur.

Burada yapılması gereken; doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesini teşvik ederek, söz konusu durumdaki risklerin minimum seviyeye indirilmesidir.

3.7. 2000-2010 YILLARI ARASINDA UYGULANAN FAİZ POLİTİKALARI

2000 yılından sonra devletin ekonomideki ağırlığının azaltılarak piyasa ekonomisi şartlarının sağlanması neticesinde faiz oranları daha düşük seviyelerde seyretmiştir. Piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması ile faiz oranları üzerindeki baskı azalmış, faiz oranlarının nispeten daha istikrarlı olması sağlanmıştır.

3.7.1. 2000-2005 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları

2000 yılından itibaren başlayan üç yıllık stand-by anlaşması çerçevesinde; enflasyonun 3 yılın sonunda tek haneli olması amaçlanmış, düşük reel faiz ve sıkı döviz kuru politikası kullanılmaya başlanmıştır. Faizlerin hızla yükselmesi sonucu kamu ve özel sektör bankalarının mali yapıları daha da bozulmuş, programa olan

güven iyice sarsılmıştır.²³⁰ Gecelik borçlanma faiz oranı, piyasadaki likidite durumuna bağlı olarak 2002 senesinden itibaren para politikası için baz alınan faiz oranı olma özelliği kazanmıştır.²³¹ Faiz oranlarında istikrarın sağlanması durumunun, yatırımlar açısından önemli bir unsur olduğu tekrar anlaşılmıştır. Faiz maliyetinin azalması ile birlikte yatırımların teşvik edilmesi sağlanmıştır.

2002–2005 arasında dünyada ve Türkiye’deki makro ekonomik göstergelerdeki pozitif görüntü sebebiyle TCMB faiz oranlarını düşürmüştür. Fakat bu düşüş, enflasyon beklentilerinden daha az gerçekleşmiştir. TCMB, faizler düşerse enflasyonun yükseleceğini beklediğinden faiz politikasını bu şekilde gerçekleştirmiştir. Bu politika ile beraber ekonomiye olan güven de artmış, enflasyon beklentilerindeki düşüşle beraber beklenen ve gerçekleşen reel getiriler artmıştır. Ancak bu politika ile dış dengesizlik artmış, yabancı sermaye girişiyle beraber iç talep canlanmış, bu süreç sebebiyle enflasyonla mücadele zorlaşmıştır.²³²

Görüldüğü gibi bu dönemde Türkiye’nin küresel ekonomik platformda yerini almaya başlaması, gerçekleştirdiği ekonomi politikalarının küresel konjonktüre göre şekillenmesine ve söz konusu konjonktürden etkilenmesine sebep olmuştur. Bu da ekonomi yönetiminin daha kapsamlı ve dikkatli şekilde yürütülmesi gerekliliğini doğurmuştur.

3.7.2. 2006-2010 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları

2006’da dünya ekonomisinde olumsuz havanın başlaması, ABD ve Japon Merkez Bankalarının faizleri yükseltmeleri veya yükseltecekleri beklentisi küresel finans piyasalarında Türkiye’nin cazibesini azaltmıştır. Böylece TCMB gecelik

²³⁰ Nadir Eroğlu, **Türkiye’de 1990’lı ve 2000’li Yıllarda Para Politikaları**, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, C. XXVI., No:1, 2009, s.31-32.

²³¹ Fazilet Çavuşoğlu, **Para Politikası Faiz Oranlarından Mevduat ve Kredi Faiz Oranlarına Geçişkenlik: Türkiye Örneği**, (Basılmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, 2010), s.58.

²³² Cem Mehmet Baydur, **Yükselen Reel Faizler Türkiye’de Toplam Talebi Artırır**, Finans Politik& Ekonomik Yorumlar, C. XLIV., No:508, 2007, s.17-19.

faizleri yükselterek reel faizleri arttırmıştır. Bu politika ile amaçlanan, enflasyonu düşürürken sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması olmuştur.²³³ Ancak sermayenin maliyetinin artması ile beraber ekonomik büyüme olumsuz etkilenmiştir. Burada enflasyon oranlarının yüksek olması da faiz oranlarının yüksek kalmasında etkili olmuştur.

Mayıs 2008’de küresel kriz sebebiyle piyasalarda likidite sıkışıklığı oluşmuştur. Merkez Bankası ise piyasada gecelik faiz oranlarının, merkez bankası borçlanma faiz oranını aşmasını önleyebilmiş, arz edilen paranın bankacılık sektöründe homojen dağılımını sağlamış, bunun sonucunda merkez bankası borçlanma faiz oranı piyasalar açısından temel değişken olmayı sürdürmüştür. Bu süreçte uluslararası ekonomideki gelişmelere bağlı olarak faiz oranları indirilmiş ve tek haneli rakamlara ulaşmıştır. Ekonomide istikrarın sağlanmasıyla birlikte nominal ve reel faizler önemli miktarda azalmıştır.²³⁴ Görüldüğü gibi ekonomide gerçekleşen iyi performans neticesinde faiz oranları, piyasa şartlarında düşme eğilimine girmektedir.

Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, merkez bankasına bağımsızlık kazandırıldıktan sonra geçirilen süreçtir. Elde edilen başarıların altında yatan en önemli nedenin, merkez bankasına kazandırılan bağımsızlık olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Faizlerin düşürülmesi ve TCMB’nin uyguladığı diğer politikalar 2009’un ikinci yarısından itibaren kredi faizlerini de etkilemiştir. Buna bağlı olarak krizin atlatılması sürecinde, faiz oranlarının düşük olması sebebiyle kredilerin bilanço payı artmış ve yabancı kaynaklara ulaşım kolaylaşmıştır.²³⁵ Yani burada da ekonominin performansı ön plana çıkmıştır.

²³³ Baydur, a.e., s.17-19.

²³⁴ Alper Yakupgözü, **Merkez Bankası’nın 2002-2009 Yılları Arasında Uyguladığı Para Politikası ve Kur Rejiminin Genel Bir Analizi**, Maliye Finans Yazıları, No:88, Temmuz 2010, s.45-47.

²³⁵ Sözer, a.g.e., s.56.

3.8. 2010-2015 YILLARI ARASINDA UYGULANAN FAİZ POLİTİKALARI

Bu dönem faiz politikaları açısından merkez bankasının en etkili olduğu dönemlerden biri olmuştur. Uygulanan politikaların başarısının en önemli sebebi olarak, merkez bankasının bağımsızlığı gösterilmektedir.

3.8.1. 2010-2011 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları

TCMB yeni politika uygulamaları doğrultusunda faiz koridoru, bir haftalık repo faizi ve zorunlu karşılıkları politika araçları olarak benimsemiştir. Faiz koridoru aracılığıyla bankacılık sektörüne kısa vadeli likidite sağlayabilmekte, ellerinde fon bulunduranlardan da gecelik vadede borç alabilmektedir. Bu dönemde kısa vadeli sermaye hareketlerini engellemesi ve aşırı değerlenen TL'nin finansal piyasalarda istikrarı bozması nedeniyle, faiz koridorunu aşağı yönlü genişletmiştir.²³⁶

Faiz koridorunun uygulanmaya başlanması, dünyada az sayıdaki ülkenin bu politikayı uygulaması sebebiyle TCMB'nin özgün politikaları başarılı bir şekilde gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bu da merkez bankasının kredibilitésini önemli derecede artmaktadır.

2010'un ikinci yarısında yaşanan kredi genişlemesi ile küresel ekonomide para arzının artması ve artan sermaye girişlerinin finansal piyasalar üzerinde yarattığı risk sonucunda politika faizi düşürülmüş, faiz koridoru genişletilmiş ve zorunlu karşılık oranları artırılmıştır.²³⁷ Bu dönemde merkez bankasının uyguladığı politikaların ağırlığı daha çok hissedilmeye başlanmıştır. Uygulanan politikaların başarısı, küresel ekonomide de dikkat çeken bir unsur haline gelmiştir.

²³⁶ Başak Tanınmış Yücememiş, Ufuk Alkan ve Canan Dağıdır, **Yeni Bir Para Politikası Aracı Olarak Faiz Koridoru: Türkiye'de Para Politikası Kurulu Kararlarının Enflasyon Üzerine Etkisi**, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, C.VII, No: 13, Temmuz 2015, s.460-464.

²³⁷ Belkıs Seval ve Kerem Özdemir, **2000'li Yıllardan Günümüze Değişen Türkiye Ekonomisi**, SERPAM Araştırma Raporları, Haziran 2013, s.16-17.

2011 yılında iç talepteki ve kredi büyümesindeki artışı önlemek ve enflasyondaki olumsuz görünümü engellemek amacı ile gecelik borç verme faizleri artırılmış, faiz koridoru yukarı yönlü genişletilmiştir. Bu çerçevede, piyasa fonlaması ayarlanarak bankalar arası para piyasasında gerçekleşen gecelik faiz oranları politika faizinden daha yüksekte oluşturulmuştur.²³⁸ Böylece bir yandan enflasyondaki artış yavaşlatılırken, bir yandan da içeriye sermaye girişi devam etmiş ve TL değerlenerek net ihracatın düşmesine neden olmuştur.

3.8.2. 2012-2015 Yılları Arasında Uygulanan Faiz Politikaları

2012 yılının ortasından itibaren para arzı artırılmış ve kısa vadeli faizler koridorun alt sınırına yaklaştırılmıştır. Eylül sonrasında küresel ve ulusal piyasalardaki olumlu hava nedeniyle faiz koridorunun üst sınırı kademeli olarak indirilmiş, içeriye sermaye girişinin artmasıyla finansal istikrar üzerinde oluşabilecek riskleri önlemek amacı ile politika faizi azaltılmıştır.²³⁹ Görüldüğü gibi merkez bankası faiz oranlarını kullanarak ekonomiye etkili bir şekilde yön vermeye devam etmiştir.

2013 yılında TL'nin değer kaybetmesi sonucu enflasyon beklentileri olumsuz etkilenmiş, TCMB finansal riskleri göz önünde bulundurarak para politikasını temkinli bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda enflasyon beklentilerinin artması sonucu sıkı para politikası uygulanmıştır. Buna ek olarak gecelik borç verme faiz oranı artırılmış ve faiz koridoru yukarı yönlü genişletilmiştir. Ek olarak, başarılı likidite yönetimi ile kısa vadeli faizler koridorun üst sınırına doğru yaklaştırılmıştır.²⁴⁰ Faiz koridorunun başarılı bir şekilde kontrol edilmesi sonucu enflasyon beklentileri de olumlu etkilenmiştir.

²³⁸ Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2012**, s.83.

²³⁹ Selim Duramaz ve İlkay Dilber, **Küresel Kriz Sürecinde Para Politikasında Yeni Bir Araç Olarak Faiz Koridoruna Genel Bir Bakış**, Maliye Araştırmaları Dergisi, C.I., No: 1, 2015, s.35.

²⁴⁰ Tanınmış, Yücememiş ve Dağdır, **a.g.e.**, s.464.

2014'te de TL'de değer kaybı devam etmiş ve risk priminde artış gerçekleşmiştir. TCMB bu olumsuzlukların makroekonomik göstergeler üzerindeki negatif etkilerini gidermek için parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Bu doğrultuda, bir hafta vadeli repo faiz oranı yükseltilerek enflasyon üzerinde önemli bir düşüş yakalanana kadar sıkı para politikasının devam edeceği ifade edilmiştir. Ayrıca cari açığın azalacağı gibi olumlu beklentiler nedeniyle de bir hafta vadeli politika faizinde indirimle gidilmiştir.²⁴¹ Görüldüğü gibi ekonomide beklentilerin iyileşmesiyle birlikte uygulanan politikalar da farklılık göstermeye başlamıştır.

2015'te TCMB, yılın ilk çeyreğinde enflasyonda görülen iyileşme sonucu faizlerde indirimle gitmiştir. Ocak ve Mart 2015'te bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını kademeli olarak indirmiştir.²⁴² Burada faiz oranlarının düşürülmesindeki en önemli nedenin, ekonomide beklentilerin olumlu yönde etkilenmesi olduğu görülmektedir.

3.9. EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmanın önceki bölümlerinde iktisadi büyüme ve faiz oranı arasındaki ilişkinin teorik olarak incelemesi yapılmış, daha sonra Türkiye ekonomisinde 1980-2015 yılları arasında uygulanan iktisadi büyüme ve faiz oranı politikalarından bahsedilmiştir. Bu bölümde ise iktisadi büyüme ve faiz oranı arasındaki nedensellik ilişkisi ekonometrik analiz şeklinde ele alınacaktır.

3.9.1. Literatür Taraması

İktisadi büyüme ve faiz oranı arasındaki ilişki, ekonomi bilimi arasında fazlaca tartışılan konulardan birisi olmaktadır. Söz konusu ilişki teoride; faiz oranlarının artması ile yatırımların maliyetinin artacağını, bunun sonucunda da yatırımları azaltıp iktisadi büyümeyi azaltacağını belirtmektedir.

²⁴¹ Duramaz ve Dilber, **a.g.e.**, s.35-36.

²⁴² SETA, **2015'te Türkiye**, s.242.

Gelb, 1994 yılında 34 gelişmiş ülke için yaptığı çalışmada reel faiz oranları ve iktisadi büyüme arasında dolaylı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Buna göre, reel faiz oranları yatırımlar üzerindeki verimliliği artırarak iktisadi büyümeyi etkilemektedir.²⁴³

Barro ve Salai Martin, 1990 yılında 10 OECD ülkesi için yaptıkları çalışmada küresel yatırım ve tasarruf ilişkisi tarafından tanımlanan faiz oranlarını kullanmışlardır. Bu çalışmada reel faiz oranlarının reel ekonomiyi etkilediği sonucuna varmışlardır.²⁴⁴

Warman ve Thirlwall'ın 1994 yılında Meksika ekonomisi için regresyon tahmini ile yaptıkları analizde, reel faiz oranları ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna varmışlardır.²⁴⁵

D'Adda ve Scorcu'nun 1997 yılında 20 gelişmiş ülke üzerinde yaptıkları çalışmada, faiz oranları ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.²⁴⁶

Ford ve Laxton'un 1999 yılında OECD ülkeleri için yaptıkları çalışmada, toplam GSYH'nin kısa dönem reel faiz oranları üzerinde önemli bir belirleyici olduğu sonucuna varmışlardır.²⁴⁷

²⁴³ Alan H. Gelb, **Financial Policies, Growth, and Efficiency**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/FtqCGv>, pp.28-29.

²⁴⁴ Barry P. Bosworth., **Interest Rates and Economic Growth: Are They Related?**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/Udu5iD>, 02.02.2017, pp.4.

²⁴⁵ Neşe Erim ve Armağan Türk, **Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:X, No:2, 2005, s.29.

²⁴⁶ Carlo D'Adda and Antonello E. Scorcu, **Real Interest Rate and Growth: An Empirical Note**, (Çevrimiçi), <http://amsacta.unibo.it/5035/1/276.pdf>, 02.02.2017, pp.7.

²⁴⁷ Rober Ford and Douglas Laxton, **World Public Debt and Real Interest Rates**, Oxford Review Of Economic Policy, Vol:15, No:2, pp.82-88.

Giovanni ve Shambaugh'un 2008 yılında gelişmiş ülkeler için yaptıkları çalışmada, uluslararası faizlerin yurt içi faizlerden fazla olması durumunda GSYH'nin düştüğü, bu etkinin daha çok sabit döviz kuru uygulayan ülkeler için geçerli olduğu sonucuna varmışlardır.²⁴⁸

Anaripour 2011 yılında İran ekonomisi için yaptığı çalışmada faiz oranları ve iktisadi büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır.²⁴⁹

Obainuyi ve Olorunfemi'nin 2011 yılında Nijerya ekonomisi için yaptıkları çalışmada, faiz oranlarının ekonomik büyüme ve kalkınmaya önemli bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.²⁵⁰

Acha A. ve Acha K.'nin 2011 yılında Nijerya ekonomisi için yaptıkları çalışmada faiz oranlarının tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki etkisinin az olduğu sonucuna varmışlar, bankalardan alınan borçların verimli alanlarda kullanılmadığını belirtmişlerdir.²⁵¹

Udoka and Anyingang'ın 2012 yılında EKK yöntemiyle Nijerya ekonomisi için yaptıkları çalışmada, faiz oranı ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.²⁵²

²⁴⁸ Julian di Giovanni and Jay C. Shambaugh, The Impact Of Foreign Interest Rates On The Economy: The Role Of The Exchange Rate Regime, (Çevrimiçi), <http://www.nber.org/papers/w13467.pdf>, 02.02.2017, pp.20-21.

²⁴⁹ Javad Taherizadeh Anaripour, **Study on Relationship between Interest Rate and Economic Growth by Eviews**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/I9qsHs>, 02.02.2017, pp. 2352.

²⁵⁰ Tomola M. Obamuyi and Sola Olorunfemi, **Financial Reforms, Interest Rate Behaviour and Economic Growth in Nigeria**, Journal of Applied Finance & Banking, Vol: 1, No:4, 2011., pp. 54.

²⁵¹ Acha Ikechukwu A. and Acha Chigozie K., **Interest Rates in Nigeria: An Analytical Perspective**, Research Journal of Finance and Accounting, Vol:2, No:3, 2011, pp.77.

²⁵² Chris O Udoka and Roland A. Anyingang, **The Effect of Public Expenditure on the Growth and Development of Nigerian Economy**, International Review of Management and Business Research, Vol:1, No:3, 2015, pp.832.

Saymeh ve Orabi 2013 yılında Ürdün ekonomisi için zaman serileri kullanarak yaptıkları çalışmada, faiz oranları ve iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.²⁵³

Hansen ve Seshadri'nin 2013 yılında yaptıkları çalışmada, uzun dönemli düşük reel faizlerin ekonomik büyümeyi artıracığı, yüksek reel faizlerin ise ekonomik büyümeyi düşüreceği sonucuna varmışlardır.²⁵⁴

Jerumeh T.R., 2014 yılında zaman serilerine dayanarak Nijerya ekonomisi için yaptığı çalışmada, faiz oranı ve ekonomik büyüme arasında çok küçük ve negatif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır.²⁵⁵

Ifeanyi ve Chukwu'nun 2014 yılında Nijerya ekonomisi için yaptıkları çalışmada düşük faiz oranlarının reel gayri safi yurtiçi hasılayı artıracığı sonucuna varmışlardır.²⁵⁶

3.9.2. Veri Seti

Gerçekleştirilen çalışmada Türkiye ekonomisinde iktisadi büyüme faiz oranı arasındaki ilişki incelenmiştir. Kurulan modellerde kullanılan veriler; 2002-2015 yılları arasındaki üçer aylık GSYH miktarları ve bir önceki yılın aynı dönemine göre gerçekleşen GSYH büyümesi, bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı nominal mevduat faiz oranları, bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı nominal ticari

²⁵³ Abdul Aziz Farid Saymeh and Marwan Mohammad Abu Orabi, **The Effect Of Interest Rate, Inflation Rate, GDP, On Real Economic Growth Rate In Jordan**, Asian Economic and Financial Review, Vol:3, No:3, 2013, pp.352-353.

²⁵⁴ Bruce E. Hansen and Ananth Seshadri, **Uncovering the Relationship Between Real Interest Rates and Economic Growth**, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/f9ezKAf>, 08.03.2017, s.1.

²⁵⁵ Jerumwh T.R. et al., **Effect of Currency Fluctuations on the Economic Growth Potential of Nigeria**, European Journal of Business and Management, Vol:8, No:1, 2016, pp.39-40.

²⁵⁶ Okoh Johnson Ifeanyi and Nkechukwu Gabriel Chukwu, **The Nexus of Interest Rate Deregulation and Economic Growth in Nigeria**, International Journal of Empirical Finance, Vol:3, No:3, 2014, pp.149.

kredi faiz oranları, bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı reel mevduat faiz oranları, bankalarca açılan kredilere uygulanan reel ticari kredi faiz oranlarıdır. Reel faizler $(1+\text{nominal faiz})/(1+\text{enflasyon oranı})-1$ formülü ile hesaplanmıştır.

Kullanılan veriler farklı ölçüm birimleri içerdiğinden, serilerin logaritması alınarak analiz gerçekleştirilmiş ve mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. GSYH verileri TÜİK'ten, faiz oranı verileri ise TCMB'den elde edilmiştir.

3.9.3. Yöntem ve Analiz

2002-2015 dönemi için 3 aylık verilerle çalışılan bu analizde değişkenler zaman serisine dayalıdır. Bu nedenle ilk olarak serilerin durağan olup olmadığı test edilmiş, daha sonra seriler arasındaki ilişkinin sahte mi yoksa gerçek mi olduğunu anlamak için eşbütünleşme analizi yapılmış ve son olarak da değişkenler arasındaki nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz, EViews5 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

Kullanılan modeller ise aşağıdaki gibidir:

- GSYH (TL) Nominal Mevduat Faiz Oranı'nın nedeni değildir.
Nominal Mevduat Faiz Oranı GSYH (TL)'nin nedeni değildir.
- GSYH (TL) Nominal Ticari Kredi Faiz Oranı'nın nedeni değildir.
Nominal Ticari Kredi Faiz Oranı GSYH (TL)'nin nedeni değildir.
- Büyüme Oranı Reel Mevduat Faiz Oranı'nın nedeni değildir.
Reel Mevduat Faiz Oranı Büyüme Oranı'nın nedeni değildir.
- Büyüme Oranı Reel Ticari Kredi Faiz Oranı'nın nedeni değildir.
Reel Ticari Kredi Faiz Oranı Büyüme Oranı'nın nedeni değildir.

3.9.3.3. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Testi

Zaman serilerinin birim köke sahip olması, o serilerin durağan olmadığını göstermektedir. Serinin durağan olmaması da yapılan analizlerin yanlış sonuçlar vermesine neden olabilmektedir. Bu nedenle zaman serisi analizlerinde sonuçların anlamlı olmasının sağlanması için birim kök testleri uygulanmaktadır. ADF Testi de birim kök testlerinden bir tanesidir.

Tablo 3: Büyüme Oranı İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları

Değişken	Sabit terim var	Trend ve sabit terim var	Trend ve sabit terim yok
% 1 level	-3.560019	-4.140858	-2.609324
% 5 level	2.917650	-3.496960	-1.947119
% 10 level	-2.596689	-3.177579	-1.612867
t-Statistic	-7.672000	-7.591961	-7.745568
Prob	0.0000	0.0000	0.0000

Büyüme oranı için yapılan ADF test istatistiğinde serinin sabit terimli, trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak durağan olmadığı sonucuna varılmaktadır. Serinin sabit terimli, trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak birinci farkı alındığında ise durağanlaştığı görülmektedir. Yani bu seri birinci dereceden durağan olmaktadır. Sonuçlar Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 4: GSYH İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları

Değişken	Sabit terim var	Trend ve sabit terim var	Trend ve sabit terim yok
% 1 level	-3.565430	-4.148465	-2.611094
% 5 level	-2.919952	-3.500495	-1.947381
% 10 level	-2.597905	-3.179617	-1.612725
t-Statistic	-20.72727	-20.51921	-20.94602
Prob	0.0001	0.0001	0.0000

GSYH için yapılan ADF test istatistiğinde sabit terimli, trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak durağan olmadığı sonucuna varılmaktadır. Serinin sabit terimli, trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak birinci farkı alındığında hala durağanlaşmamakta, ikinci farkı alındığında ise seri durağanlaşmaktadır. Yani bu seri ikinci dereceden durağan olmaktadır.

Tablo 5: Nominal Mevduat Faizleri İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları

Değişken	Sabit terim var	Trend ve sabit terim var	Trend ve sabit terim yok
% 1 level	-3.557472	4.137279	-2.608490
% 5 level	-2.916566	-3.495295	-1.946996
% 10 level	-2.596116	-3.176618	-1.612934
t-Statistic	-4.954775	-5.277178	-4.787886
Prob	0.0001	0.0003	0.0000

NMF için yapılan ADF test istatistiğinde trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak durağan olmadığı sonucuna varılmaktadır. Serinin sabit terimli, trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak birinci farkı alındığında ise durağanlaştığı görülmektedir. Yani bu seri birinci dereceden durağan olmaktadır. Sonuçlar Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 6: Nominal Ticari Kredi Faizleri İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları

Değişken	Sabit terim var	Trend ve sabit terim var	Trend ve sabit terim yok
% 1 level	-3.557472	-4.137279	-2.608490
% 5 level	-2.916566	-3.495295	-1.946996
% 10 level	-2.596116	-3.176618	-1.612934
t-Statistic	-4.908204	-5.158505	-4.872492
Prob	0.0002	0.0005	0.0000

NTKF için yapılan ADF test istatistiğinde trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak durağan olmadığı sonucuna varılmaktadır. Serinin sabit terimli, trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak birinci farkı alındığında ise durağanlaştığı görülmektedir. Yani bu seri birinci dereceden durağan olmaktadır. Sonuçlar Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 7: Reel Mevduat Faizleri İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları

Değişken	Sabit terim var	Trend ve sabit terim var	Trend ve sabit terim yok
% 1 level	-3.565430	-4.148465	-2.611094
% 5 level	-2.919952	-3.500495	-1.947381
% 10 level	-2.597905	-3.179617	-1.612725
t-Statistic	-6.682791	-6.648116	-6.684942
Prob	0.0000	0.0000	0.0000

RMF için yapılan ADF test istatistiğinde trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak durağan olmadığı sonucuna varılmaktadır. Serinin sabit terimli, trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak birinci farkı alındığında ise durağanlaştığı görülmektedir. Yani bu seri birinci dereceden durağan olmaktadır. Sonuçlar Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 8: Reel Ticari Kredi Faizleri İçin ADF Test İstatistiği Sonuçları

Değişken	Sabit terim var	Trend ve sabit terim var	Trend ve sabit terim yok
% 1 level	-3.557472	-4.137279	-2.608490
% 5 level	-2.916565	-3.495295	-1.946996
% 10 level	-2.596116	-3.176618	-1.612934
t-Statistic	-6.681226	-6.617262	-6.734573
Prob	0.0000	0.0000	0.0000

RTKF için yapılan ADF test istatistiğinde trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak durağan olmadığı sonucuna varılmaktadır. Serinin sabit terimli, trend ve sabit terimli, trend ve sabit terimsiz olarak birinci farkı alındığında ise durağanlaştığı görülmektedir. Yani bu seri birinci dereceden durağan olmaktadır. Sonuçlar Tablo 8’de gösterilmektedir.

3.9.3.4. Johansen Eşbütünleşme Testi

İkiden fazla değişkenin bulunduğu durumlarda Johansen Eşbütünleşme Testi uygulanmaktadır. Söz konusu analizin uygulanabilmesi için öncelikle gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bunun için LR, FPE, AIC, SC ve HQ kriterleri kullanılmaktadır.

Tablo 9: VAR Modeli Gecikme Sonuçları

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	6.46e-07	2.774566	2.999709	2.860881
1	299.5580	3.35e-09	-2.497663	-0.921659*	-1.893461
2	48.07855	4.12e-09	-2.345831	0.581034	-1.223740
3	81.18112	1.63e-09	-3.421250	0.856477	-1.781270
4	57.33266*	1.06e-09*	4.160066*	1.468521	-2.002199*

Tablo 9'dan da görüldüğü gibi model seçim kriterlerinden LR, FPE, AIC ve HQ'ta en uygun gecikme sayısı 4 olmaktadır.

Tablo 10: Rank Testi Testi Sonuçları

Hypothesized		İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Prob
No. Of CE(s)	Özdeğer			
None*	0.691603	204.1986	107.3466	0.0000
At most 1*	0.634398	144.2039	79.34145	0.0000
At most 2*	0.536239	92.88710	55.24578	0.0000
At most 3*	0.422233	53.69942	35.01090	0.0002
At most 4*	0.386635	25.72161	18.39771	0.0040
At most 5	0.015429	0.793034	3.841466	0.3732

Tablo 10'da gösterilen Rank Testi sonuçlarına göre none, at most 1, at most 2, at most 3 ve at most 4 durumlarında $prob > 0.05$ olduğundan bu beş denklem kullanılarak koentegrasyon denklemi kurulabilmektedir. Yani bu durumda değişkenler arasında eş bütünleşme bulunmakta, değişkenler uzun dönemde birlikte dengeye gelmektedir.

Tablo 11'de gösterilen Özdeğer Testi sonuçlarına göre none, at most 1, at most 2, at most 3 ve at most 4 durumlarında $prob > 0.05$ olduğundan bu beş denklem kullanılarak koentegrasyon denklemi kurulabilmektedir. Yani bu durumda değişkenler arasında eş bütünleşme bulunmakta, değişkenler uzun dönemde birlikte dengeye gelmektedir.

Tablo 11: Özdeğer Testi Testi Sonuçları

Hypothesized		Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Prob
No. Of CE(s)	Özdeğer			
None*	0.691603	59.99476	43.41977	0.0004
At most 1*	0.634398	51.31677	37.16359	0.0007
At most 2*	0.536239	39.18768	30.81507	0.0038
At most 3*	0.422233	27.97780	24.25202	0.0153
At most 4*	0.386635	24.92858	17.14769	0.0030
At most 5	0.015429	0.793034	3.841466	0.3732

3.9.3.5. Granger Nedensellik Analizi

Granger Nedensellik Analizi, değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin nedenselliğini ve bu ilişkinin yönünün hangi değişkenden hangi değişkene doğru olduğunu açıklamak için kullanılmaktadır. Bu ilişki tek yönlü veya çift yönlü olabilmektedir.

Tablo 12: GSYH ve Nominal Mevduat Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi (H0)	F -İstatistik	Prob
NMF GSYH'nin nedeni değildir.	10.2177	0.00020
GSYH NMF'nin nedeni değildir.	0.23741	0.78957

Tablo 12'den da görüldüğü üzere; $prob < 0.05$ olduğundan “NMF GSYH'nin nedeni değildir.” hipotezi reddedilirken, $prob > 0.05$ olduğundan “GSYH NMF'nin nedeni değildir.” hipotezi kabul edilmektedir. İki değişken arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmakta ve bu ilişkinin yönü NMF'den GSYH'ye doğru olmaktadır.

Tablo 13: GSYH ve Nominal Ticari Kredi Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi (H0)	F -İstatistik	Prob
NTKF GSYH'nin nedeni değildir.	5.06221	0.01003
GSYH NTKF'nin nedeni değildir.	0.73867	0.48299

Tablo 13'ten de görüldüğü üzere; $prob < 0.05$ olduğundan “NTKF GSYH'nin nedeni değildir.” hipotezi reddedilirken, $prob > 0.05$ olduğundan “GSYH NTKF'nin nedeni değildir.” hipotezi kabul edilmektedir. İki değişken arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmakta ve bu ilişkinin yönü NTKF'den GSYH'ye doğru olmaktadır.

Tablo 14: Büyüme Oranı ve Reel Mevduat Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi (H0)	F -İstatistik	Prob
RMF büyüme oranının nedeni değildir.	1.29119	0.28143
Büyüme oranı RMF'nin nedeni değildir.	0.20386	0.81626

Tablo 14'ten de görüldüğü üzere; $prob > 0.05$ olduğundan “RMF büyüme oranının nedeni değildir.” hipotezi ve “Büyüme oranı RMF'nin nedeni değildir.” hipotezi reddedilmektedir. İki değişken arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Tablo 15: Büyüme Oranı ve Reel Ticari Kredi Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi (H0)	F -İstatistik	Prob
RTKF büyüme oranının nedeni değildir.	0.72090	0.49140
Büyüme oranı RTKF'nin nedeni değildir.	0.31289	0.73280

Tablo 19'dan da görüldüğü üzere; $prob>0.05$ olduğundan “RTKF büyüme oranının nedeni değildir.” hipotezi ve “Büyüme oranı RTKF'nin nedeni değildir.” hipotezi reddedilmektedir. İki değişken arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

SONUÇ

Tarih boyunca dünya ekonomisi çeşitli değişim süreçlerinden geçerek ülke ekonomilerini farklı şekillerde etkilemiştir. Son otuz yıldır gerçekleşen bu değişim dünya ekonomisinin gittikçe birbiriyle entegre olmasını sağlamış, ülke ekonomilerini etkileyen makroekonomik değişkenler de çeşitlenmeye başlamıştır.

1980 sonrasında gerçekleşen serbestleşme hareketiyle Türkiye ekonomisi de bu küreselleşme sürecine ortak olmuş, ekonominin dinamikleri büyük ölçüde değişmeye başlamıştır. Bu değişim sürecinde gerçekleştirilen politikalar neticesinde sistemin eksiklikleri farkedilmiş, ancak geçmişten gelen kısa vadeli çözüm alışkanlığından tam anlamıyla vazgeçilememesi sebebi ile beklenen başarı sağlanamamıştır. Bunun neticesinde Türkiye ekonomisi çeşitli kriz aşamalarından geçmiş ve büyük darbeler almıştır.

2000'li yıllardan sonra ise farkına varılan bu eksiklikleri gidermek amacı ile birçok yapısal reform gerçekleştirilmiş ve reformların meyveleri kısa sürede alınmaya başlanmıştır. Türkiye ekonomisi arka arkaya büyümeye devam etmiş, finansal piyasalarını güçlendirilmesi sonucunda dünya ekonomisine damga vuran bir süreç içerisine girmiştir. 2008 yılında gerçekleşen küresel kriz çok başarılı bir şekilde yönetilmiş ve ekonomideki bütün kurumların koordinasyon içinde çalışması sayesinde krizden en az hasarla çıkılması sağlanabilmiştir. Özel sektör öncülüğünde üretim artışı devam ederken devlet de çeşitli teşviklerle üretimi desteklemeyi sürdürmüştür.

Ancak dünya ekonomisinde değişim sürecinin devam etmesi, Türkiye'de gerçekleştirilen yapısal reformların daha uzun vadeli olarak devamını gerekli kılmıştır. Ülkeler arasındaki ekonomik sınırların kalktığı bu dönemde dış ticaret en önemli ekonomik faktörlerden biri olmuş, bir ülke ekonomisinin büyümesinde lokomotif görevi görmeye devam etmiştir. Dünya ticaretinde rekabet avantajını elinde bulunduran ülkeler ekonomik büyüme ve gelişmelerini devam ettirirken Türkiye ekonomisinde bir durgunluk süreci yaşanmaya başlamıştır.

Her ne kadar bu çalışmada iktisadi büyüme ve faiz oranı arasındaki ilişki analiz edilse de, her iki değişkeni de etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda yapılan analizde ise bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. İnceleme sonucunda, nominal faiz oranlarından GSYH'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu sonuç iktisat literatüründe bahsedilen doğrultuda elde edilen bir sonuç olmuştur. Nitekim gelir, tüketim ve tasarruf için kullanılmakta, faiz oranı da bu iki değişkeni etkileyen en önemli unsurlardan birisi olmaktadır.

Ekonomik büyüme ile reel faiz oranları arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Aslında literatürde bu iki değişken arasında ters yönlü bir ilişki olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada ise ikisi arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememesi Türkiye ekonomisi açısından değerlendirilebilmektedir. Teoride doğru olarak kabul edilen bir durum her zaman geçerli olmayabilmekte, çünkü her ekonomi kendi dinamikleri içerisinde seyrini sürdürmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında; Türkiye ekonomisinin tarih boyunca yüksek enflasyon yaşayan bir ülke konumunda olması, hükümetlerin yüksek enflasyonu düşürmeye yönelik çeşitli politikalar uygulamalarına sebep olmuştur. Uygulanan bu politikalarda istikrarsızlığın olması, nominal faiz oranlarında ve enflasyon oranlarında da istikrarsızlığa sebep olarak, iki değişken arasındaki ilişkiyi zayıflatmıştır. Literatürde de gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalarda pozitif reel faizin GSYH büyümesini pozitif olarak etkilediği çalışmalar bulunmaktadır.

Türkiye'de en önemli ekonomik sorun "enflasyon" olarak kabul edilmektedir. Yıllardan beri enflasyon rakamlarının yüksek seyretmesi, finansal piyasaların da kırılgan olmasına sebep olarak diğer makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olmaktadır. Bu nedenle ekonomik büyüme üzerindeki en önemli belirleyicilerden biri de enflasyon olmaktadır. Bu doğrultuda reel faiz oranları ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisinin bulunamaması da kabul edilebilir bir gerçek olmaktadır. Nitekim Türkiye ekonomisi gelişmekte olan ülkeler içinde

nominal faizi yüksek kabul edilirken, enflasyon oranlarının da yüksek olması sebebiyle reel faizlerinin düşük olduğu bir ¼lke olarak kabul edilmektedir.

Son zamanlarda T¼rkiye ekonomisinde faiz oranlarının indirilerek ekonomik büyümenin hızlandırılıp hızlandırılmayacağı tartışması devam etmektedir. Aslına bakıldığında faiz oranlarının düşürülmesi üretim maliyetlerini azaltıp, iç talebin artmasına sebep olarak ekonomik büyümeyi canlandırmaktadır. Ancak burada bahsedilen durum ekonomik büyümenin sürdürölüp sürdürölemeyeceği olmaktadır. Eğer ekonomide uzun vadeli yatırım ve üretim planı yoksa, ekonomi tamamen belli sektörler üzerine inşa edilmişse, dünya ticaretinde rekabet edebilecek ürünler üretilemiyorsa yalnızca faizlerin indirilmesiyle ekonomik büyümenin sürdürölebilmesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca konuya başka bir açıdan bakıldığında; faiz oranlarına para arzı ile müdahale edildiğinde, TL'nin dünyada rezerv para olmaması sebebiyle enflasyon körüklenmekte ve bu da bir maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle faiz oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki zayıf seyretmektedir.

Bu çalışmada T¼rkiye ekonomisinde 1980 sonrasında gerçekleştirilen iktisadi büyüme ve faiz oranı politikası uygulamaları üzerinde durulmuştur. Bu uygulamalara bakıldığında T¼rkiye ekonomisinin en önemli sorunu, gerçekleştirilen politikaların kısa vadeli olması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun aşılması için gerçekleştirilen politikaların yirmi-otuz sene gibi uzun vadeli politikalar üzerine inşa edilmesi, sorunun kökünden çözümünün sağlanması gerektiği artık reddedilemez bir gerçek halini almaktadır. Bugün dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olarak kabul edilen Çin'de de benzer sorunlar görölmektedir. 2000 yılından sonra yakaladığı yüksek büyüme oranlarına şimdi ulaşamamakta, büyüme rakamları belli bir seviyenin üzerine çıkamamaktadır. Bunun nedeni olarak üretim yapsının büyük ölçüde emek-yoğun olması olarak gösterilmektedir. Bu doğrultuda Çin ekonomi yönetimi de üretimin emekten teknoloji üretimine kaymasına yönelik çalışmalar başlatmaktadır.

Uzun vadeli politikalar uygulanırken dünya ekonomisi gerçeğinden de uzaklaşılması gerekmektedir. Bugün gelişmiş ülkelere bakıldığında artık bir “bilgi ekonomisi” oluşturulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda da Türkiye ekonomisinde başta eğitim reformu gerçekleştirilerek bireylerin daha araştırmacı ve sorgulayan bireyler olması sağlanmalı, onların kendilerini özgür bir düşünce ortamında yetiştirmesi gerekmektedir. Akademik seviyede araştırmalar teşvik edilmeli, dünya ekonomisinde rekabet edebilecek ürünler ortaya çıkarılarak arge ve inovasyona dayalı bir üretim sistemi geliştirilmelidir. Küresel ekonomi platformunda söz sahibi olunması sağlanarak finansal piyasalarda derinleşme sağlanmalı, doğrudan ve dolaylı yatırımların ülke içine çekilmesi teşvik edilmelidir. Böylece makroekonomik değişkenler arasındaki bağ kuvvetlenecek ve ekonomi yönetimi daha sağlıklı bir biçimde gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ACAR, Yalçın :**Büyüme Teorileri**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa, 1990.
- AKDİŞ, Muhammet :**Para Teorisi ve Politikası**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011.
- AKYÜZ, Yılmaz :**Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- ALKİN, Erdoğan :**Gelir ve Büyüme Teorisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.
- ARICAN, EriŐah,
ULUDAĞ, İlhan :**Türkiye Ekonomisi**, Der Yayınları, İstanbul, 2003.
- ASLAN, Nurdan :**KPSS ve Kurum Sınavları İçin Makro İktisat**, Marmara Kariyer Akademisi, İstanbul, 2013.
- BEGG, David,
FISCHER, Stanley :**Makroiktisat**, ev. Vildan Serin, Alkım Yayınları, İstanbul, 2001.
- BERBER, Metin :**İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006.
- BİLGİLİ, Yüksel :**Makro İktisat**, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul, 2014.
- BİLGİLİ, Yüksel :**Karşılaştırmalı İktisat Okulları**, İkinci Sayfa Yayınları, İstanbul, 2013.
- BOCUTOĞLU, Ersan :**Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, Murathan Yayınevi, Ankara, 2012.
- BULUTAY, Tuncer :**İktisadi Büyüme Modelleri  zerine Açıklamalar ve EleŐtırmeler**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

- CASE, Karl. E vd. :**Ekonominin İlkeleri**, Çev. Ertuğrul Deliktaş ve Metin Karadağ, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.
- ÇEVİŞ, İsmail vd. :**Para Teorisi ve Politikası**, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- ÇOBAN, Yasin :**Türkiye Ekonomisi**, İkinci Sayfa Yayınları, İstanbul, 2014.
- ÇOKGEZEN, Jale Yalınpala :**1980'den Günümüze Türkiye Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.
- DİNLER, Zeynel :**KPSS İktisat**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012.
- DOĞRUEL, Fatma, DOĞRUEL, A. Suut :**İktisat Üzerine Yazılar II**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- EĞİLMEZ, Mahfi :**Ekonomi Politikası**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- ERDAL, Bahar PINAR, Abuzer :**Para Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori ve Uygulama**, Naturel Yayıncılık, Ankara, 2008.
- ERDAL, Bahar PINAR, Abuzer :**Para-Banka-Kredi ve Para Politikası**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.
- EREN, Ercan :**Makroiktisat**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2001.
- ERGİN, Feridun : **Para ve Faiz Teorileri**, Beta Yayınları, İstanbul, 1983.

- EROL, İbrahim :**Para-Banka Teori ve Politika**, Emek Matbaacılık, Manisa, 1999.
- GÜRAK, Hasan :**Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ankara, 2006.
- HAN, Ergül :**İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Eskişehir, Açıköğretim Yayını.
- HATİBOĞLU, Zeyyat :**Özet Türkiye Ekonomisi**, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul, 1999.
- HİÇ, Mükerrerem :**Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994.
- İSTANBUL SANAYİ ODASI :**İstihdam Stratejileri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- MANİSALI, Erol :**İktisada Giriş**, Gür-Ay Matbaası, İstanbul, 1984.
- ÖZER, Mustafa vd. :**İktisada Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.
- PARASIZ, İlker :**Ekonomik Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2008.
- PARASIZ, İlker :**Modern Makroekonominin Temelleri**, Ezgi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- PAYA, Merih :**Küresel Ortamda İktisat Politikaları**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2013.
- PAYA, Merih :**Makro İktisat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2007.
- PAYA, Merih :**Para Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2007.
- PETERSON, Wallace C. :**Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çev. Talat Güllap, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1994.

- ŞAHİN, Hüseyin :**Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2009.
- TABAN, Sami :**İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller**, Nobel Yayınları, Eskişehir, 2010.
- TEZEL, Yahya Sezai :**İktisadi Büyüme**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1995.
- TUNCA, Zafer :**Makro İktisat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2005.
- TURAN, Türkan :**İktisadi Büyüme Teorisine Giriş**, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU :**Büyüme Stratejileri Tartışma Metni**, 2003.
- UNAY, Cafer :**Makro Ekonomi**, Vipaş Yayınları, Bursa, 2001.
- UNAY, Cafer :**Makro Ekonomi**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa, 2001.
- ÜNSAL, Erdal :**Makro İktisat**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2013.
- ÜSTÜNEL, Besim :**Makro Ekonomi**, Mısırlı Matbaacılık, 1993.
- YILMAZ, Selman :**Makroekonomik Teoride Yatırım, Büyüme ve Enflasyon**, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2012.

MAKALELER

- AFŞAR, Aslı :Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, No:36, Ekim 2007, s.197-198.
- AĞAYEV, Seymur :Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.XXXII, No:1, 2012, s.157.

- AKLAN, Nejla Adanur :Uluslararası Sermaye Akımları: Etkileri, Sterilizasyon Politikası ve Değişen Yapısı, **Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi**, C.V., No: 7, Mayıs 2002, s.39-40.
- ALGAN, Neşe,
GENCER, Salih :Türkiye’de Para Talebi Fonksiyonunun Modellenmesi, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.XX., No:1, 2011, s.196.
- ALPTEKİN, Volkan,
KARAÇOR, Zeynep :1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, No:11, 2006, s.309.
- ALTINTAŞ, Halil,
ÇETİNTAŞ, Hakan :Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, No:36, Ağustos-Aralık 2010, s.38.
- ALTUNÇ, Ömer Faruk,
AYDIN, Celil :Türkiye’de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi, **Ekonomik Yaklaşım**, C.XXIII., No:82, s.81.
- ALTUNTEPE, Nihat,
GÜNER, Tuğba :Türkiye’de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi (1988-2011), **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C.V. No:1, 2013, s.74.
- APAYDIN, Ferhat,
AÇIKALIN, Süleyman : Türkiye’de 1980 Dönüşümü Sonrası İstikrarsız Büyümenin Ekonomi Politikası, **Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi**, No:43, Ocak 2015, s.202.

- ARSLAN, Ünal :Siyasal İstikrarsızlık ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, C.XI., No:1, Ocak 2011, s.73.
- ARSLAN, Ünal, DOĞAN, Cem :Demokrasi ve Ekonomik Büyüme, **Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi**, C.I., No:1, 2004.
- ATGÜR, Musa, ALTAY, N.Oğuzhan :Enflasyon ve Nominal Faiz Oranı İlişkisi: Türkiye Örneği (2004-2013), **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.XXII., No:2, s.522.
- AY, Sema :Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.XIX., No:2, 2012, s.336-337.
- AYTAÇ, Deniz, SAĞLAM, Metin : Kamu Açıkları, İç Borç ve Faiz Oranı İlişkisi: Türkiye Örneği, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.IX., No: 1, Nisan 2014, s. 133.
- BARIŞ, Serap, UZAY, Nisfet :Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, No:46, Temmuz-Aralık 2015, s.142.
- BAYAT, Tayfur, LEBE, Fuat :Taylor Kuralı: Türkiye İçin Bir Vektör Otoregresif Model Analizi, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, C.XI., Özel Sayı, 2011, s.97.
- BAYDUR, Cem Mehmet :Yükselen Reel Faizler Türkiye’de Toplam Talebi Artırır, **Finans Politik& Ekonomik Yorumlar**, C.XLIV., No:508, 2007, s.17-19.

BERBER, Metin,
KURT, Serdar

:Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme,
**Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Dergisi**, C. XXII., No: 2, 2008, s.57.

BERBER, Metin,
ARTAN, Seyfettin

:Kamu Kesimi Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme
İlişkisi: Çoklu Ko-Entegrasyon Analizi,
Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, C. V.,
No:2, 2014, s. 14-15.

BERUMAT, Hakan,
GÜNAY, Aslı

:Exchange Rate Risk and Interest Rate: A Case
Study for Turkey, **Open Economies Review**, 2003,
pp.25.

BOZOKLU, Şeref,
YILANCI, Veli

:Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki
Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin
Analiz, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. XXVII, No:2,
2013, s.165.

CHIGOZIE, Acha,
IKECHUKWU, Acha

:Interest Rates in Nigeria: An Analytical
Perspective, **Research Journal of Finance and
Accounting** Vol:2, No:3, 2011, pp.77.

CURAL, Mehmet
ÇEVİK, Nüket Kırcı

:İç Borçlanma, Dış Borçlanma ve Ekonomik
Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1989-
2012 Dönemi Türkiye Örneği, **Maliye Dergisi**,
No:165, Temmuz-Aralık 2013, s. 117-118.

ÇAŞKURLU, Eren

:İstihdamsız Büyüme (İstihdamsız İyileşme)
Sorununa Karşı Kamusal Politikalar ve Önemi:
Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, **Amme
İdaresi Dergisi**, C.XLVII., No:2, Haziran 2014,
s.45.

ÇEVİK, Emre vd.

:Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve
Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği,
**Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Dergisi**, C. XI., No: 1, 2010, s.143.

ÇOBAN, Orhan,
ÇÖĞÜRCÜ İclal

:Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009), **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, CXIII., No:21, s.134.

ÇUKURÇAYIR, Sinan
TEZCAN, Keramet

:Demokratikleşme ve Ekonomik Kalkınma: Etkileşim Analizi, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, C.VI., No:11, 2011, s.49.

DAĞDEMİR, Özcan

:Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu ve Makroekonomik Göstergeler, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, C.IX., No:30, 1998, s.56-57.

DAĞDIR, Canan vd.

:Yeni Bir Para Politikası Aracı Olarak Faiz Koridoru: Türkiye’de Para Politikası Kurulu Kararlarının Enflasyon Üzerine Etkisi, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, C:VII, No: 13, Temmuz 2015, s.460-464.

DEĞER, M. Kemal,
EMSEN, Ö. Selçuk

:Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990-2002), **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. VII., No: 2, 2002, s.122-123.

DEMİR, Murat,
SEVER, Ersan

:Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. VII., No: 25, Yaz 2008, s. 181.

DEMİR, Osman,
ÜZÜMCÜ, Adem

:İçsel Büyümenin Kaynakları, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.XVII., No: 3-4, Ekim 2003, s.23.

DEMİRCAN,Esra
Sivrekli

:Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, No:21, Temmuz-Aralık 2003, s. 100.

- DERVİŞ, Kemal :Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı, **Ekonomik Sorunlar Dergisi**, No:27, Kasım 2007, s.6.
- DİLBER, İlkay,
DURAMAZ, Selim :Küresel Kriz Sürecinde Para Politikasında Yeni Bir Araç Olarak Faiz Koridoruna Genel Bir Bakış, **Maliye Araştırmaları Dergisi**, C.I., No: 1, 2015, s.35.
- DOĞAN, Adem :Demokrasi ve Ekonomik Gelişme, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, No: 25, Temmuz-Aralık 2005, s. 16.
- ERATAŞ, Filiz,
NUR, Hayriye Başçı :Dış Borç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, **Marmara Üniversitesi İİB Dergisi**, C.XXXV., No: 2, 2013, s. 208.
- ERCAN, Nihal Yener :İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış, **Planlama Dergisi**, DPT 42. Kuruluş Yılı Özel Sayı, s.129.
- ERİM, Neşe,
TÜRK, Armağan :Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:X, No:2, 2005, s.29.
- EROĞLU, Nadir :Türkiye’de 1990’lı ve 2000’li Yıllarda Para Politikaları, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.XXVI., No:1, 2009, s.31-32.
- ESER, Kadir,
GÖKMEN, Çisel Ekiz :Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C.I., No:2, 2009, s.45.

FORD, Rober,
LAXTON, Douglas

:World Public Debt and Real Interest Rates,
Oxford Review Of Economic Policy, Vol:15,
No:2, pp.82-88.

GÜL, Ekrem vd.

:Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Türk
Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği, **Akademik
Bakış Dergisi**, No: 35, Mart-Nisan 2013, s.3.

GÜLMEZ, Ahmet

:Türkiye’de Dış Finansman Kaynakları Ekonomik
Büyüme İlişkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı,
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,
C.XI., No:2, 2015, s.140.

GÜNEŞ, Sevcan

:Finansal Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki
Nedensellik Testi: Türkiye Örneği, **Doğuş
Üniversitesi Dergisi**, C. XIV, No:1, 2013, s. 75.

GÜNEŞ, Şahabettin

:Türkiye’de Nüfus Artışının Ekonomik Büyümeyle
İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz, **Ankara
Üniversitesi SBF Dergisi**, C. LX, No:3, 2005,
s.128.

GÜRDAL, Temel,
YAVUZ, Hakan

:Türkiye’de İç Borlanma-Ekonomik Büyüme
İlişkisi: 1990-2012 Dönemi Analizi, **Ekonomik ve
Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.XI., No:1, 2015,
s.117.

GROSSMAN, Gene M.,
HELPMAN, Elhanan

:Dış Ticaret, Bilgi Taşımaları ve Büyüme,
Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, C. IV.,
No: 2, 2003, s. 187-188.

HEPSAĞ, Aycan

:Finansal Liberalizasyon Politikalarının
Geçerliliğinin McKinnon Tamamlayıcılık Hipotezi
Çerçevesinde Sınanması: Türkiye Örneği, **BDDK
Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, C.III.,
No:1, 2009, s.64-66.

IFEANYI, Okoh Johnson,
CHUKWU, Nkechukwu G.

: The Nexus of Interest Rate Deregulation and
Economic Growth in Nigeria, **International
Journal of Empirical Finance**, Vol:3, No:3, 2014,
pp.149.

KADILAR, Cem,
ŞİMŞEK, Muammer

:Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.XI, No:1, 2010, s.117-120.

KADILAR, Cem,
ŞİMŞEK, Muammer

:Fisher Etkisinin Türkiye Verileri ile Testi, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C.VII., No: 1, 2006, s. 99.

KANCA, Osman Cenk,
BAYRAK, Metin

:Kamu Kesiminin Ekonomik Büyüklüğüne Türkiye Ekonomisi ve OECD Ülkeleri Açısından Bir Bakış, **Sayıştay Dergisi**, No:95, Ekim-Aralık 2014, s.38-39.

KARA, Mehmet,
DURUEL, Mehmet

:Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, No:50, 2005, s.369.

KARABIÇAK, Mevlüt

:Uluslararası Yabancı Sermaye Akımlarının Türkiye Ekonomisinin Küresel Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.XIV., No: 1, s.141.

KARABIYIK, İlyas vd.

:Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme: Statik ve Dinamik Panel Veri Analizi, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, No: 22, 2011, s. 109.

KARACAN, Rıdvan

:Faiz Döviz Kuru İlişkisinin Makroekonomik Performansa Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, **Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi**, C.II., No:20, 2010, s.73.

KARAÇOR, Zeynep,
AY, Ahmet

:2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisi’nde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma, **Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi**, No:16, 2006, s.71-72.

- KOÇ, Aylin :Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Maliye Dergisi**, No: 165, Temmuz-Aralık 2013, s. 243.
- KOÇAK, Esra,
UÇAN, Okyay :Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.VII., No: 2, 2014, s. 52.
- KÜÇÜKAKSOY, İsmail,
ASLAN, Özgür :Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, No: 4, 2006, s. 26.
- MANAN, Ömer,
BEŞKAYA, Ahmet :Demokrasi ile Ekonomik Büyüme-Kalkınma Arasındaki İlişki ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi**, C. X., No: 1-2, 2008, s. 25-26.
- MERCAN, Mehmet,
PEKER, Osman :Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. VIII, No:1, Nisan 2013, s. 93-94.
- MIZIRAK, Zekeriya,
SEYREK, İsmail :Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Kaynağı, **Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi**, No:22, 2009, s.385.
- MUCUK, Mehmet,
ALPTEKİN, Volkan :Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006), **Maliye Dergisi**, No: 155, Temmuz-Aralık 2008, s.160.
- OBAMUYI, Tomola M.,
OLORUNFEMI, Sola :Financial Reforms, Interest Rate Behaviour and Economic Growth in Nigeria, **Journal of Applied Finance & Banking**, Vol: 1, No:4, 2011., pp. 54.

- ÖZDEMİR, Zekai vd. :Finansal Globalleşme, Krizler ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, C. II, No: 3, Kasım 2010, s. 47-48.
- ÖZEL, Hasan Alp :Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.II, No: 1, Bahar 2012, s.64.
- SAÇIK, Sinem Yapar :Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi**, No:11, Haziran 2009, s.165.
- SARAÇ, Taha Bahadır :İhracat ve İthalatın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, **Ege Akademik Bakış**, C.XIII, No: 2, Nisan 2013, s.190-191.
- SAYGILI, Şeref vd. :Verimlilik ve Büyüme: Türkiye Ekonomisi İçin Ülke Karşılaştırmalı Bir Analiz, **Sayıştay Dergisi**, No: 43, Ekim-Aralık 2001, s. 23.
- SAYMEH, A. A. Farid, ORABI, M. M. Abu :The Effect Of Interest Rate, Inflation Rate, GDP, On Real Economic Growth Rate In Jordan, **Asian Economic and Financial Review**, Vol:3, No:3, 2013, pp.352-353.
- SEYREK, İsmail, MIZIRAK, Zekeriya :Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:22, 2009, s.388.
- SOLOW, Robert M. :A Contribution to the Theory of Economic Growth, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol.70, No: 1, Feb.1956, pp.66-68.

- ŞAMILOĞLU, Famil :Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Bir Değerlendirme, **Mali Çözüm Dergisi İSMMMO**, No:55, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.3-4.
- ŞENGÜR, Mehmet,
TABAN, Sami :Türkiye'de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, No:3, 2016, s.33.
- TEKGÜL, Yelda Bugay,
CİN, Mehmet Fatih :Post-Keynesyen Talep Yönelimli Büyüme Modelleri, **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.XX., No:2, 2013, s.318.
- TELATAR, Osman Murat,
TERZİ, Harun :Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme, **Ankara Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.XXIV, No:2, 2010, s. 198-201.
- TİMUR, Caner,
DOĞAN, Zehra :İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi, **Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi**, No:2, Ekim 2015, s.236-237.
- T.R. Jerumwh et al. :Effect of Currency Fluctuations on the Economic Growth Potential of Nigeria, **European Journal of Business and Management**, Vol:8, No:1, 2016, pp.39-40.
- UDOKA, Chris O,
ANYINGANG, Roland A. :The Effect of Public Expenditure on the Growth and Development of Nigerian Economy, **International Review of Management and Business Research**, Vol:1, No:3, 2015, pp.832.
- UZAY, Nisfet :Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999), **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, No:19, Temmuz-Aralık 2002, s. 154-158.

YAKUPOĞLU, Alper

:Merkez Bankası'nın 2002-2009 Yılları Arasında Uyguladığı Para Politikası ve Kur Rejiminin Genel Bir Analizi, **Maliye Finans Yazıları**, No:88, Temmuz 2010, s.45-47.

YARDIMCI, Pınar

:İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri, **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, No: 10, Yıl 9, Haziran 2006, s.99.

YENTÜRK, Nurhan

:Finansal Serbestlik ve Makroekonomik Dengeler Üzerindeki Etkileri, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, C.VIII., No: 27, Kış 1997, s.136-137.

İNTERNET KAYNAKLARI

ACAR, Okan,
KIYILAR, Murat

:”Ülkemizde Tasarruf Oranlarını Etkileyen Faktörler ve Bölgelerarası Tasarruf Alışkanlıklarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/1ay9qY>, 11 Temmuz 2016.

AKTUĞ, Semih

:”Kavramsal Açıdan Ekonomik Büyüme Ekonomik Kalkınma Bölüşüm İlişkileri”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/5HqxWa>, 19 Kasım 2014.

BOSWORTH, Barry P.

: “Interest Rates and Economic Growth: Are They Related?”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/Udu5iD>, 2 Şubat 2017.

- BRAUN, C. Rodriguez,
SEGURA, J. :”An Eponymous Dictionary of Economics”,
(Çevrimiçi), <ftp://ftp.cemfi.es/pdf/papers/sb/hicks-hansen%20model.pdf> , 29 Aralık 2015.
- ÇUBUKÇU, Faruk :”Finans Matematiği ve Finansal Tablolar Analizi”,
(Çevrimiçi), <https://goo.gl/i1DHly>, s.4. 01 Aralık 2016.
- D’ADDA, Carlo,
SCORCU, Antonello E. :”Real Interest Rate and Growth: An Empirical
Note”,(Çevrimiçi),<http://amsacta.unibo.it/5035/1/276.pdf>, 02 Şubat 2017
- DARICI, Murat,
MASATÇI, Kaan :”Türkiye’de Faiz Oranlarının Belirlenmesinde
İçsel ve Dışsal Faktörlerin Rolü”, (Çevrimiçi),
http://www.bjmer.net/Makaleler/1520849681_18-31%20Masat%C3%A7%C4%B1.pdf, 12 Temmuz 2016.
- DOĞANAY, Sıtkı Selim :”1970’lerin Ekonomik Krizlerinin Işığında 1980-
1990 Arasındaki Dönemde Türk Ekonomisindeki
Gelişmeler”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/7JqCiP>, 17 Temmuz 2016.
- DURGUT, Dilek,
ÖZTÜRK, Nurettin :”Faiz Oranlarının Belirleyicileri: Türkiye İçin
Ampirik Bir Analiz”, (Çevrimiçi),
<http://goo.gl/g8US7T>, 22 Aralık 2015.
- EĞİLMEZ, Mahfi :”Demokrasi ve Ekonomik Gelişme Arasında Bir
İlişki Var mı?”, (Çevrimiçi),
<http://www.mahfiegilmez.com/2014/04/demokrasi-yle-ekonomik-gelisme-arasnda.html> , 29 Temmuz 2015.
- EĞİLMEZ, Mahfi :Enflasyon ve Faiz İlişkisi, (Çevrimiçi),
<https://goo.gl/Bc2jxt>, 16.05.2015

- EĞİLMEZ, Mahfi :”Para ve Faiz”, (Çevrimiçi), <http://www.mahfiegilmez.com/2012/11/para-ve-faiz.html> , 14 Aralık 2015.
- EĞİLMEZ, Mahfi :”Türkiye’de Ekonomi Politikası Uygulamaları”, (Çevrimiçi),<http://www.mahfiegilmez.com/2012/05/turkiyede-ekonomi-politikas-uygulamalar.html>, 18 Temmuz 2016.
- EMSEN, Selçuk vd. :”Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi”, (Çevrimiçi), <http://avekon.org/papers/291.pdf> , 29 Temmuz 2015
- FURCERI, Davide, KARRAS, Georgios :”Tax Changes and Economic Growth: Empirical Evidence For a Panel of OECD Countries”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/6EirTb>, 3 Şubat 2017.
- GELB, Alan H. :”Financial Policies, Growth, and Efficiency”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/FtqCGv>, 3 Şubat 2017.
- GIOVANNI, Julian Di, SHAMBAUGH, Jay C. :”The Impact Of Foreign Interest Rates On The Economy: The Role Of The Exchange Rate Regime”, (Çevrimiçi), <http://www.nber.org/papers/w13467.pdf>, 02 Şubat 2017.
- GÖKDENİZ, İsmail vd. :”Finansal Piyasaların Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Türkiye Örneği (1989-2002)”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/4qpDbe>, 31 Ekim 2016.
- GÜRLESEL, Can Fuat :”2015’ten 2016’ya Dünyanın Ekonomik Görünümü”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/FNB7AG>, 16 Mayıs 2016.
- GREINER, Alfred :”Models Of Economic Growth”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/GUSRpP> , 02 Aralık 2015.

- GRUBER, Noam :”Essays in Household Saving Behavior and Effects of Growth”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/7T2ZcE>, 10 Aralık 2015.
- HANSEN, Bruce E.,
SESSHADRI, Ananth :Uncovering the Relationship Between Real Interest Rates and Economic Growth, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/f9ezKAf>, 08.03.2017, s.1.
- ICKES, Barry W. :”Endogenous Growth Models”, (Çevrimiçi), <http://www.personal.psu.edu/i04/endogrow.pdf>, 10 Aralık 2015.
- İNCEKARA, Ahmet :”Dünya ve Türkiye Ekonomisi”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/SNucZX>, 16 Mayıs 2016.
- KAR, Muhsin :”Türkiye’nin Tasarruf Açığı Sorunu”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/Zt5dCb>, 11 Temmuz 2016.
- KRIECHAUS, Jordan :”Reconceptualizing the Developmental State: Public Savings and Economic Growth”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/dXuvjS>, 3 Şubat 2017.
- LUCAS, Robert E. :”On The Mechanics of Economic Development”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/YzCqAL>, 04 Temmuz 2016.
- PADMANABHAN, Anil :”The Problem Of Jobless Growth”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/axSs2t>, 27 Kasım 2016.
- PALA, Aynur,
TEKER, Dilek :”AB-27 Ülkeleri ve Türkiye’de Ekonomik Büyüme Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Statik Panel Veri Modeli Uygulaması”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/m1f6dG>, 09 Haziran 2016

- PASINETTI, Luigi L. :”Rate of Profit and Income Distribution in Relation to the Rate of Economic Growth”, (Çevrimiçi), <http://piketty.pse.ens.fr/files/Pasinetti1962.pdf>, 08 Aralık 2015.
- REDDY, Preetham :”What Is Jobless Growth In Indian Context?”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/dTuu9Z>, 27 Kasım 2016.
- SERDENGECİTİ, Süreyya :”2007 Yılı İtibariyle Türkiye Ekonomisinin Genel Değerlendirmesi”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/vV38IK>, 03 Mayıs 2016.
- SETA :”Her Şeye Rağmen, Türkiye’deki Büyüme Trendi Devam Ediyor”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/76F1sv>, 15 Mayıs 2016
- TAKIM, Abdullah, :Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/MjsQ07>, 05.03.2017, s.50.
- TAHARIZADEH, Javad :”Study on Relationship between Interest Rate and Economic Growth by Eviews”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/I9qsHs>, 02 Şubat 2017.
- TARHA, Vefa :”Büyüme politikası: Finansmanı, Kalitesi, Hızı ve Sürdürülebilirliği”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/YzCqAL>, 04 Temmuz 2016.
- TEMİZ, Dilek :”Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/b9rE17>, 1 Ocak 2017.
- THRILWALL, A. P., LOPEZ, Penelope P. :”A New Interpretation of Kaldor’s First Growth Law for Open Developing Economies”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/FsIf9V>, 07 Aralık 2015.

- TRAINER, Richard D. C. :”Basics of Interest Rates”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/6HFQnc> , 15 Aralık 2015.
- URAS, Güngör :”Gönüllü Değil Zorunlu Tasarruf”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/fVBj1c>, 11 Temmuz 2016.
- WAGNER, Hans :”Jobless Growth: Are You Prepared?”, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/qiID7T>, 27 Kasım 2016.
- WOOD, John H. :Interest Rates and Inflation, (Çevrimiçi), <https://goo.gl/q3bktC>, 02.03.2017, s.12.
- YALTA, A. Yasemin :”Faiz Teorileri”, (Çevrimiçi), <http://goo.gl/xVUD8o> ,29 Aralık 2015
- YAVUZ, Mehmet :”Türkiye’de İhracatın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Bir Zaman Serisi Analizi”, (Çevrimiçi), <http://teacongress.org/papers2012/YAVUZ.pdf>, 16 Temmuz 2015.

RAPORLAR

- AB Bakanlığı :**Ekonomik Tahminler Raporu**, Şubat 2016.
- EBSO :**2014 Yılında Türkiye, Dünya Ekonomisi 2015 Yılından Beklentiler**, Ocak 2015.
- Kalkınma Bakanlığı :**Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü Türkiye Ülke Ekonomik Raporu**, Aralık 2015.
- Maliye Bakanlığı :**Büyüme**, Mayıs 2016.
- Maliye Bakanlığı :**Yıllık Ekonomik Rapor**, 2012.
- Maliye Bakanlığı :**Yıllık Ekonomik Rapor**, 2013.

MÜSİAD	: Araştırma Raporları , İstanbul, 2016.
MÜSİAD	: Araştırma Raporları , İstanbul, 2012.
Orta Vadeli Program	: Resmi Gazete , 16 Eylül 2009.
SERPAM	: 2000’li Yıllardan Günümüze Değişen Türkiye Ekonomisi , Haziran 2013.
SETA	: 2015’te Türkiye , 2015.
TCMB	: Yıllık Rapor , 2013.
TCMB	: Bankası, Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi: Genel Bir Değerlendirme , Aralık 2015.
TOBB	: Ekonomik Rapor , 2012.
TEK	: Büyüme Stratejileri , Aralık 2003.
TİM	: Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu , 2015.
World Bank	: Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü Türkiye Ülke Ekonomik Raporu , Aralık 2016.

DİĞER KAYNAKLAR

BAŞÇI, Erdem	:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından düzenlenen, Finansal ve Makroekonomik İstikrar: Önümüzdeki Zorluklar konulu konferansı açılış konuşması, İstanbul: 4 Haziran 2012.
--------------	--

ÇAVUŞOĞLU, Fazilet

:Para Politikası Faiz Oranlarından Mevduat ve Kredi Faiz Oranlarına Geçişkenlik: Türkiye Örneği, (Basılmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, 2010), s.58.

The Concise Encyclopedia
Of Economics

:<http://www.econlib.org/library/Enc/bios/BohmBawerk.html>, 06.03.2016.

EK

Dönem	GSYH (bin TL)	Büyüme Oranı (%)	Mevduat Faiz Oranı (%)	Ticari Kredi Faiz Oranı (%)	Reel Faiz Mevduat (%)	Reel Faiz Ticari Kredi (%)
2002/Q1	15.469.977	0,3	62,2	58,9	-4,87	-6,80
2002/Q2	17.214.452	6,4	51,8	49	3,13	1,22
2002/Q3	20.876.687	6,2	50,9	45,4	8,17	4,23
2002/Q4	18.958.715	11,1	49,3	43,2	13,45	8,81
2003/Q1	16.716.746	8,1	48,2	44,6	16,14	13,32
2003/Q2	17.898.517	4,0	45,7	44,3	12,08	11,00
2003/Q3	21.774.718	4,3	39,3	38	11,35	10,31
2003/Q4	19.948.211	5,2	29,9	33,2	8,70	11,46
2004/Q1	18.380.247	10,0	25	29,4	9,55	13,41
2004/Q2	20.035.372	11,9	21,9	26,6	11,53	15,83
2004/Q3	23.528.095	8,1	21,6	25,8	11,05	14,89
2004/Q4	21.541.877	8,0	21	24,7	10,30	13,67
2005/Q1	19.947.283	8,5	18,2	23,9	8,34	13,57
2005/Q2	21.577.563	7,7	16,6	20,7	6,10	9,83
2005/Q3	25.323.570	7,6	16,3	19	5,06	7,50
2005/Q4	23.651.315	9,8	15,7	18,5	4,61	7,14
2006/Q1	21.133.291	5,9	15	18,2	4,36	7,26
2006/Q2	23.678.188	9,7	14,4	16,8	3,16	5,32
2006/Q3	26.916.390	6,3	17,7	19,8	5,94	7,83
2006/Q4	25.010.451	5,7	17,9	20,2	7,47	9,57
2007/Q1	22.844.200	8,1	17,5	19,4	6,53	8,25
2007/Q2	24.581.028	3,8	17,8	19,2	7,58	8,86
2007/Q3	27.772.167	3,2	17,7	18,4	9,90	10,55
2007/Q4	26.057.230	4,2	16,5	17,6	7,77	8,79
2008/Q1	24.445.513	7,0	16,3	17	6,89	7,54
2008/Q2	25.226.375	2,6	16,7	17,6	5,80	6,62
2008/Q3	28.009.692	0,9	18,3	18,5	6,00	6,18
2008/Q4	24.240.150	-7,0	18,7	21,6	7,03	9,65
2009/Q1	20.842.792	-14,7	14,3	19,8	5,54	10,62
2009/Q2	23.267.231	-7,8	11,7	14,3	5,68	8,14
2009/Q3	27.233.060	-2,8	10,1	12,1	4,56	6,46
2009/Q4	25.660.031	5,9	8,5	9,9	2,65	3,97
2010/Q1	23.467.330	12,6	8,6	8,9	-0,55	-0,27
2010/Q2	25.692.252	10,4	8,9	9,1	-0,27	-0,09
2010/Q3	28.669.613	5,3	8,7	8,9	0,37	0,55
2010/Q4	28.056.450	9,3	8,5	8,6	1,02	1,12
2011/Q1	26.382.817	12,4	8,5	8,5	4,03	4,03
2011/Q2	28.082.510	9,3	9,6	9,6	3,59	3,59
2011/Q3	31.176.687	8,7	9,8	11,4	3,29	4,80
2011/Q4	29.532.710	5,3	10	13,3	0,73	3,75
2012/Q1	27.196.829	3,1	10,4	14,7	0,00	3,89
2012/Q2	28.854.662	2,7	10,2	14,1	0,73	4,30
2012/Q3	31.643.556	1,5	9,4	14,8	0,37	5,32
2012/Q4	29.929.974	1,3	8,3	12,6	1,50	5,53
2013/Q1	28.047.894	3,1	7,6	11,5	0,37	4,01
2013/Q2	30.204.750	4,7	7,1	9,7	0,19	2,62
2013/Q3	33.005.549	4,3	9	10,9	0,65	2,40
2013/Q4	31.298.268	4,6	8,9	11	1,40	3,35
2014/Q1	29.499.684	5,2	10,6	14,7	2,41	6,20
2014/Q2	30.925.289	2,4	10,3	14,2	0,82	4,39
2014/Q3	33.596.412	1,8	8,9	12,1	-0,27	2,66
2014/Q4	32.236.426	3,0	9,3	12,7	0,55	3,68
2015/Q1	30.231.721	2,5	9,3	12,7	1,77	4,93
2015/Q2	32.069.299	3,7	10	13,3	2,14	5,20
2015/Q3	34.900.750	3,9	10,3	14,5	2,80	6,71
2015/Q4	34.070.932	5,7	10,8	15,6	2,50	6,94
2016/Q1	31.648.663	4,8	11,8	15,9	3,90	8,30
2016/Q2	33.061.048	3,1	10,7	15,6	4,00	10,00
2016/Q3			10,1	14,7	2,40	7,60
2016/Q4			10,1	14,3	3,50	8,60